

Bahána (Bahna)

Bahána az iratokban legrégebben felbukkant moldvai magyar települések egyike. Jó Sándor vajda (Alexandru cel Bun) említi „Stoenești de la Vlicic” formában 1410. március 15-én keltezett adománylevelében, a Domokos asztalnoknak és testvéreinek, Balázsnak (Blaj) és Jakabnak (Iacob), Ghelebi Miklós fiainak ajándékozott falvak közt, Ojtoz, Kászon, Gorzafalva stb. szomszédságában.¹ Az oklevelek feldolgozói megállapították, hogy sok más korai moldvai földbirtokos esetéhez hasonlóan Domokos és testvérei, Ghelebi Miclăus fiainak nevei magyaros szórendben vannak írva, nem úgy, ahogy a románok használják, tehát magyaroknak kellett lenniük.²

Ez a Völcsök név szerepel Bandinus kódexében is, a moldvai katolikus telepek legteljesebb 17. századi leírásában. Bandinus szintén Gorzafalva és Tatros között említette a falut, megjegyezve, hogy az oláhok Balánának nevezik.³ Tehát egyértelműen Bahánáról lehet itt szó. Továbbá leírta, hogy két hegy között fekszik, forrászive van, 12 házból áll, s lakosainak száma a gyerekekkel együtt 57. Kövér a földje, jó a malma, s a patak mellé híres deszkavágó fűrész építettek.⁴ Bandinus 23 nevet sorolt fel. Családfők: Csillag nevű 7, Filep nevű 6, Berta (Birta) 3, Incze 2, Fülöp, Sipos, Székely és Szöcs nevűek.⁵ Az asszonyok: a Csillagné, Incéné után szereplő „vidua” szó valószínűleg özvegyet jelenthetett (văduvă). A nevek itt is magyarok.

¹ Costăchescu, 1931. 78.

² Costăchescu, 1931. 78.

³ Domokos, 1987. 368. *Codex Bandinus*.

⁴ Uo.

⁵ Uo. 439.

A falu Petrus Deodatus Baksic Moldváról készített, 1641. október 27-én keltezett jelentésében is szerepel „Bana” formában. Lakói magyarok.¹

Tégla-kő temploma romos állapotban volt. 90 hívet számlált.²

Vito Piluzzi a falu pusztulásáról tájékoztatott 1682. július 10-én, megjegyezve, hogy mind elmenekültek.³

Az 1792. évi osztrák térkép leírásában 717-es sorszámmal, Bachna néven szerepel. 36 ház volt a faluban, a lakosok 6 lovas, valamint 32 ökrös fogatot tudtak kiállítani.⁴ Kovács Ferenc 1868-ban Gorzafalva fiókegyházaként írja le a falut, 142 katolikus lakossal.⁵

Bákó megye földrajzi szótára Bogdănesti község falujaként említette 56 családfővel, 288 lélekkel, akik közül 229-en voltak magyarok, 59-en románok. Állataik: 14 ló, 139 szarvasmarha, 3 sertés és 19 kecske.⁶ A szótár ugyanott a Bahna nevű birtokot is bemutatta, amely a gorzafalvi, a bogdănești és a tisești birtokok közt terült el. 25 lakos élt rajta, és moldvai főnemesek (bojárok) birtokolták, olyanok, mint Dimitrie Cantemir herceg, aki 1853-ban 5000 aranyért adta el Manolache Apostoliunak.⁷ Weigand Gustav 60 háznyi székelyt talált itt.⁸

A települést Domokos Pál Péter 1928-ban látogatta meg. 60 bahánai magyar családról számol be, s leírja, hogy magyar falu – csupáncsak 3 román család lakik benne. Kicsi katolikus templomában igen egyszerű a berendezés. A templom udvarán, apró falusi házban van az állami iskola.⁹

¹ *MCSSM Okmánytár* 1989. I. 229.

² Călători, VI. 1977. 249.

³ Călători, VII. 1980. 106.

⁴ Domokos, 1987. 106 *Topografische general Beschreibung*. 1792.

⁵ Kovács, 1870. 51.

⁶ Racoviță, 1895. 107.

⁷ *Buciumul Român*. 1875. 85.

⁸ Weigand: *Fremde Elemente in der Moldau*. Domokos, 1987. 126.

⁹ Domokos, 1987. 182.

Az 1992. évi népszámláláskor 594 lakosából 528-an voltak katolikusok. Tánczos Vilmos megállapítása szerint a településen 410+40 a magyar nyelvet beszélők száma.¹ 2005-ben 173 család, illetve 917 lélek volt a katolikusok száma.² Mai katolikus templomát 1900-ban építették, és a Szent Kereszt tiszteletére szentelték fel.

Bahána az Ojtoz folyó egyik bal oldali mellékpatakának a völgykatlanában, védett helyen húzódik meg, az Ojtoz-völgy másik oldalán emelkedő Tisza-dombbal szemközt. Körös-körül az Istibor, a Gagyán, a Hegyteteje, a Csicsere, távolabb a Kósna nyúlványai emelkednek. Az Istibor szelíd hajlatú halommá alacsonyodó nyúlványa a Siligiu. A délnek kitett oldalán szőlős volt. Innen származik annak a községnek a neve (Szőlőhegy), amelyhez Bahána közigazgatásilag tartozik.

A település a Gorzafalvától Tatrosvásárhely felé vezető községi út mentén található, körülbelül 5 kilométerre Gorzafalvától.

Szabó T. Attila egy 1949-ben végzett terepmunka alapján a személyes csángó csoportba sorolta a magyar nyelvnek azt a dialektusát, melyet a lakosság túlnyomó többségét jelentő csángóság beszélt.³

A községmonográfia tanúsága szerint Bahána eredetileg vámos falu volt az Ojtozi-szoros Moldva felőli bejáratánál. A Szőlőhegyhez tartozó falvak határa erdős volt. Az erdei lakók Gorzafalva és az Ojtoz-völgyi Bogdánfalva lakóival kereskedni kezdtek. Tőlük szereztek be az élelmiszereket: pityókát, búzát. A cserekereskedelem és a vám hozta létre Bahánát.⁴

1972-es gyűjtőutunk alkalmával itt sikerült az egyik leggazdagabb népdalanyagot – régi és új típusú szerelmi dalokat, keserveket, bordalokat – magnószalagra vennünk. Estéfán Mária házában gyűltek össze az asszonyok, és tíz, tizenöt szakaszon keresztül ismét-

¹ Tánczos, 2001. 167.

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 329.

³ *Révai új lexikona*. I. 1996. 835.

⁴ *Monografia comunei Pârgărești*. 1972.

telték a régies melódiákat. A bahánai lányok gyakran jártak a Sep-siszentgyörgy határában lévő Szépmező farm (állami) földjeire, ahol számos újabb székely dalt is megtanultak.

Adatközlőink, népdalénekesekünk közül megemlítjük Estéfán Mári (60), Imre Katrina (64), Emre András Kati, Ádám Katalin (20), Ádám István András, Csindor Emília nevét.

Bákó (Bacău)

Bákó megye központja, a 200 000 lakost számláló nagyváros. Modern úthálózatával, sűrűn beépített tömbháznegyedeivel, gyáraival kevésbé emlékeztet arra a kisvárosra, amely Bákó az elmúlt századokban volt.

Mezővárosként is mindig jelentős szerepet játszott Moldva, a fejedelemség életében.

1408-ban említették először oklevélben. A 15. században már római katolikus püspökség székhelye volt. Mivel a legnagyobb csángómagyar falucsoport központjában helyezkedik el, IX. Bonifác pápa Siretről ide helyezte át a püspökséget.¹ A 16. században egye-

¹ Racovița, 1895. 103.

sült a havasalföldi apostoli vikáriátussal, s argeși és bákói püspökség néven szerepelt.¹

A bákói római katolikus püspökségről B. P. Hașdeu is beszámolt. A név számos szabadalomlevélben szerepelt. Miron Costin krónikairó Moldva katolikus templomainak központjaként emlegette. Hatásköre Bugeacra is kiterjedt, ahol sok katolikus élt Fehérváron, Tighinán és a környező hét faluban.²

Jó Sándor (Alexandru cel Bun) uralkodása idején (1401–1433), a vajda első felesége, a magyar Margit életében, amikor a város fénykorát élte, a bákói fejedelmi palotából kormányozták az országot.³

Bákó első biztos említése egy Alexandru cel Bun (Jó Sándor) vajda által 1408. október 6-án a lembergi kereskedőknek kibocsátott szabadalomlevél, amelyben rögzítette, hogy az országon áhaladó tranzitáruk forgalmára a szucsávai vám mellett Bákóban is kell fizetni illetékeket és határvámot.⁴

Sokáig határváros volt, vámhivatalok központja. Ide tartozott a tázlói és a tatrosi vám is. Itt vámolták a Brassóba irányuló keleti posztóforgalmat. A 15. században Bákó nemcsak Erdély, hanem Havasalföld felé is határváros volt, 1475, a putnai tartomány Moldvához csatolása előtt.⁵ Raktárai voltak, ahol az elvámolt cikkeket őrizték, ezeket Nagy István (Ștefan cel Mare) vajda is említi.⁶

A bákói vámolás a tázlói szerzetesek privilégiuma volt. A kereskedőket nagy és kis vám fizetésére kötelezték. A nagy vámot az áru értéke, a kicsit a tömege alapján vetették ki.

A konstanzi zsinaton (1414–1418), a moldvai küldöttségben, amely 1414. február 19-én érkezett meg és 1516 márciusában távozott, részt vett több város, köztük „Bahlo” (Bákó) képviselői is. A zsinat után Zsigmond király kiutasította a huszitákat az országból, s

¹ Uo.

² Hașdeu, 1976. 3. 69.

³ *MCSM Okmánytár*. 1989. 371.

⁴ Gabor, 1996. 19.

⁵ Hașdeu, 1976. 3. 69.

⁶ Racoviță, 1895. 105.

amint azt Szebenben feljegyezték, a németek Kotnárbán, a magyarok Bákóban, Forrófálván és Bogdánfalvában telepedtek le.¹ Inkvizitorokat is küldtek Bákóba, mint Magyar Lászlót és Gétzi Jánost, akik akkor még nem jártak eredménnyel.²

Több más várossal együtt Bákó is elpusztult 1476-ban, a török elől a Fehér völgybe (Războieni) visszavonuló Nagy István vajda ezt is felégette.

A 17. században két összeolvadó kerület, Bákó és Tatros központja lett.

1712-ben Stanislav Leszinszky volt lengyel és lotaringiai király raboskodott Bákóban, miután Manolache Rosetti fogságba ejtette, és átadta Nicolae Mavrocordat fejedelemnek.³

Bákó megye 1895-ben megjelent földrajzi szótára bemutatja a 19. századi Bákó képét. Az 1891. évi népszámlálás idején 12 675 lakosa volt. Ebből mindössze 5110 (40,3%) volt román, 6122 (48,3%) zsidó, 560 (4,4%) német, 485 (3,8%) magyar, 218 (2,8%) örmény, 33 görög, 25 bolgár, 20 orosz, 20 olasz, 16 lengyel, 14 francia, 12 svájci és 1 török. Vallásfelekezet szerint többek közt: 5170 ortodox, 6122 izraelita és 1133 római katolikus (8,9%), 218 örmény keresztény és 1 mohamedán élt a városban.⁴

Régi temploma a Precista, amelyet Ștefan cel Mare vajda fia, Sándor építtetett mint fejedelmi katedrális. Hajdan kolostor volt itt, s hozzá tartozott a letei birtok is. Régi katolikus temploma elpusztult. A mai, a „Bărăția” (Barátok temploma) néven ismert 1845–1861 közt készült el; I. Ferenc József osztrák császár is 1000 forinttal járult hozzá az építéséhez. A zsidóknak 5 imahelyük, az ortodoxoknak 6 templomuk volt (ebből egy a temetőben).

¹ Racovița, 1895. 20. Timon Sámuel 1754. 4. 21. után.

² Uo.

³ Racovița, 1895. 107.

⁴ Uo. 86. A forrás nem egészen pontos, mivel a megadott etnikum- és a vallásfelekezeti létszám nem egyezik a lakosság összlétszámával (és egymással sem).

A múlt századi Bákónak 12 nagy, többnyire párhuzamos útja volt, de egy sem volt kövezett. Ezeket 30 kisebb utca kötötte össze egymással. A várost 500 petróleumlámpa világította meg. Kövezet és vízgazdálkodás hiányában olvadáskor és esőzéskor arasznyi sár nehezítette a közlekedést. Nyáron porfelhőt forgatott itt az észak felől fújó gyakori szél. Az évente 8 hónapig tartó szeles idő és a víznyerés nehézségei miatt (a vizet a Beszterceből hordták) a gyakori tűzvészek egész utcákat pusztítottak el, elsősorban a központban, ahol sűrűn egymás mellett álltak a házak.¹

Nicolae Iorga így vall országleírásában Bákóról: „Az ősi Bákó porfelhőkbe vész. Utcák nincsenek, az utakon a szél mozgó halmokat emel és rombol szét.”²

A város a Beszterce teraszán, sík területen fekszik. A közelben erdő borította dombok. Délen az 1841-ben alapított Letea, Moldva első papirgyára, s mellette a város kedvenc parkja (a hajdani „La Porumbaru”, majd „Köztársasági”) és a temető.

Az azóta eltelt több mint egy évszázad alatt a város igazi metropolisszá fejlődött, ma a moldvai ipar egyik legjelentősebb fellegrvára: 1991-ben 199 769 lakost számlált. Repülőtere van, két vízi- és egy hőerőmű látja el energiával. Nagy vegyi kombinát telephelye. Gépgyártóipari üzemei országos jelentőségűek. Repülőgépgyártás és -javítás központja. Szerszámgépeket, élelmiszer-ipari és mezőgazdasági felszereléseket állít elő. Jelentékeny bútór-, fűrészáru-, cellulóz-, papír-, textil-, bőr-, építőanyag- és élelmiszer-ipari központ.

Egyeteme, színháza, szimfonikus zenekara, múzeumi fontos kulturális központtá teszik.

Bákó a történelem folyamán jelentős szerepet játszott a moldvai magyarság életében.

Bákó megye 1895-ben megjelent földrajzi szótára a város keletkezéséről szóló legendák közül azt a városkörnyék csángómagyar

¹ Racovița, 1895. 90.

² Iorga, 1972. 217.

lakói emlékezetében élő legendát tartja a legvalószínűbbnek, amely egyszerre magyarázza a Bákó nevet és a város keletkezését.

Két falu, Lujzikalagor és Nagykalagor a város kapujánál terül el. Csángó lakói azt tartják, hogy a földjeikhez kapcsolódó régi dokumentumokban szerepel egy kalagori Bakó nevű ember. Ez valamikor bakóként menekült meg az ítélet elől. Földjei a Beszterceíg húzódtak, éppen ott, ahol a mai város is elterül. A románi úton kocsmát nyitott. Mivel ez főút volt, a Bakó név nagyon ismertté vált az egész tartományban. A környéken parcellákat adott el, így ház ház mellett épült fel. Az így keletkező utca a Bákó nevű település magjává vált.¹

A város északról dél felé terjeszkedett. Az ásátások is ezt bizonyítják: míg a vásár felső részének építkezéseinél régi épületek nyomaira, házalapokra bukkantak, a város alsó részének a talajából hiányoznak ezek a hajdani háznyomok.²

A 19. századi román nyelvész/történész, B. P. Haşdeu szerint a Bákó név a Bacchusból származik, turáni szóképzéssel, s a 12. század előtt Moldvát uraló kunoktól származik.

Régen ferences kolostor működött Bákóban, amelyet a csík-somlyói szerzetesek alapítottak. Nem ismerjük a kolostor keletkezésének a pontos idejét, de 1572-ben Ion Vodă cel Cumplit leromboltatta.³ Petru Şchiopul (Sánta Péter) vajda segítette az 1582 végén Moldvába jött Arseno Jeromos *konventuális* ferences szerzetest, hogy a lerombolt kolostor néhány szobáját helyreállítsa, s a visszatérő somlyói szerzetesekkel megpróbálta helyreállítani a bákói katolikus életet. Helyreállították a kolostort és a templomot is, amelyet VIII. Kelemen pápa Bernardino Quirini argyasi püspök székhelyévé tett 1597-ben, majd ugyanaz lett az 1607-ben megalapított bákói püspökség székhelye. A Barátok kolostora, a „Bărăția”, a város északnyugati részén volt, a városközpont közelében, a Negel patak-

¹ Racovița, 1895. 102.

² Uo. 103.

³ Gabor, 1996. 21.

nak a Besztercébe torkollása mellett. Később, 1676-ban a Beszterce alámosta, és a templom fele beomlott, csak a fele maradt a szárazon. A templom mellett a kolostor is beomlott, ezért később egy kápolnát emeltek és néhány szobát a kolostor telkén.

A 17. század zavaros időiben sok katolikus elmenekült Bákóból is, így a bákói katolikusokat a kalugari plebánia vette gondozásba, s csak 1845-ben alakult újra a bákói plebánia.

Dimitrie Cantemir tudós fejedelem Bákót a Moldva leírásában Beszterce szigetén elterülő településként említi.¹ A folyó gyakori mederváltozásainak az emlékét őrzi a hajdani bákói katolikus püspöki templom pusztulásának az emléke is: a Beszterce alámosta és beomlott. Ezért akkor a püspökséget is Lengyelországba költöztették.²

Az összes régi beszámolóban Bákó két templommal szerepelt: egyik a barátoké, másik a város szélén, a temetőben, amelyet Szent Mihály tiszteletére szenteltek fel, a mai plebániatemplom helyén. 1728-ban új templomot építettek, amely 1835-ig megrongálódott, s 1839–1846 közt új templomot építettek a hívek költségén.

A 15. század elején Bákó magyar huszita központnak számított. A 16–17. században a város lakóinak a nagyobb fele magyar volt. Erről tudósított több misszionárius szerzetes – Bernardino Quirini 1591-ben, Petrus Deodatus Bakovic 1641-ben, Bartolomeo Basetti 1648-ban. A románok és a magyarok egyenlő jogokat élveztek itt. A bírói, illetve *soltészi* tisztséget felváltva viselték, a 12 tagú városi tanácsban egyaránt voltak magyarok és románok.³

1545-ben Ferenc bíró, 1602-ben Szászka Ferenc katolikus soltész vezette a várost. 1633-ban Kanizsa Balázs személyében ismét magyar bíró állt a város élén. Marcus Bandinus, Moldva apostoli adminisztrátora 1646-ban 115 családot és 680 lelket talál itt, s meg-

¹ Cantemir, 1973. 36.

² Racovița, 1895. 103.

³ Binder, 1982. 122–123.

jegyzi, hogy a románok kevesebben vannak, de egyenlő részt vállalnak a város vezetésében.¹

Az 1950-es években magyar tanítóképző intézet működött Bákóban, jelenleg ott székel a Moldvai Csángómagyar Szövetség. Piacain a szomszédos falvak csángó asszonyai kínálják portékáikat. Manapság is gyakran látni ott népviseletbe öltözött moldvai magyarokat.

A mai Bákónak sok magyar eredetű, részben magyar katolikus lakója van. A moldvai magyarság legfontosabb központjának számít, mivel a legjelentősebb csángó vidék központjában fekszik. 2002-ben 175 500 lakosából 21 045 volt katolikus. 191-et írtak be magyar nemzetiségűnek, és 80-at csángónak.²

2005-ben 6639 család, illetve 22 190 lélek volt a katolikusok száma.³ A városban 3 plebánia működött: a Szent Miklós-plebánia 1850-ben épített templommal, amelyet 1992-ben megújítottak. Ez 13 100 hívet szolgál ki. A Szent Kereszt temploma a második plebánia-központja 5040 hívővel, és a Boldog Jeromos, az Oláh temploma, amelyet 1991-ben építettek, 4050 hívet szolgál ki.⁴

¹ Uo. 123.

² *Anuarul statistic. 2005. Recensământul populației. Anexă. 8.*

³ *Almanahul Presa Bună. 2005. 317.*

⁴ Uo.

Balanyásza (Bălăneasa)

Balanyásza is egyike a Tázló-völgyi, részben csángó települések sokaságának, amelynek régi magyar hagyományai vannak, s amely már a 19. században katolikus templommal rendelkezett.

Balanyásza a Tázló bal partján települt, annak az alsó teraszán, a Balanyásza patak partján, Valéré (Valea Rea) vásárhelytől 2 kilométerre délre, Bákótól 46, Ónyesttől 12 kilométerre, az Aknavásár–Ónyest–Bákó országút mentén. Területét a következő kiemelkedések (dombok) barázdálják: a Balanyásza, a Balanelu, a Balanu, a Gyimelcsu és a Pietrele.

Természeti feltételeit tekintve a Tázló–Kászon-medencében, a Tázló teraszok által kísért völgyében helyezkedik el. A negyedkori teraszüledékeken degradált csernozjom és rendzina talajok képződtek.

Neve román eredetű, és szőke nőre utal. A határában lévő Balán és Balána dombok nevére emlékeztet.

A települést a 18. századtól említik dokumentumokban. Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírása szerint 16 ház volt a faluban, 20 családfő, és 3 szolgálatra alkalmas személy, akik 2 ló és 32 ökörfogatot tudtak kiállítani.¹

A moldvai orosz hadsereg vezérkarának az 1835-ben kiadott térképe szerint 36 háztartás volt Balanyászában.²

A magyar katolikusok által lakott falurészt a pusztinai plebánia 1840. évi statisztikájában (*Status Animarum*) említették először „Pojanae” néven, 40 családdal, illetve 100 hívővel.³ Az 1850. évi statisztika már katolikus templomát is megemlítette.⁴

¹ Domokos, 1987. 105.

² Gabor, 1996. 30.

³ Uo. 31.

⁴ Uo.

Az 1851. évi sematizmusban 117 katolikus lakossal szerepelt.¹

A pusztinai plebánia 1854. évi sematizmusában is szerepelt 152 katolikus lakossal.

Kovács Ferenc az 1857. évi sematizmus alapján megemlítette katolikus templomát és 98 katolikus lakosát.²

Veszely Károly 1868. évi útinaplójában megemlítette katolikus kántorát, akit Bokor Ferencnek neveztek.³ A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótára* szerint 99 család és 402 lakos élt a faluban, akik közül magyarok is voltak. Valéré Vásárhely községben, ahol az egyetlen katolikus templom Balanyásznán volt, 227 magyar lakos élt,⁴ nagyobb részük ebben a faluban, ahol a község egyetlen katolikus temploma emelkedett. A falu lakói 1891-ben 35 lovat, 222 szarvasmarhát 25 sertést és 5 kecskét tartottak.⁵

A falu ortodox templomát 1855-ben G. Condopolo építtette, míg katolikus templomát a falu lakói építették 1860-ban.⁶

Az 1930-as népszámláláskor 593 lakosából 171-en voltak katolikusok, akik közül 167-en magyar nemzetiségűeknek, és 171-en magyar anyanyelvűeknek vallották magukat.⁷

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 912 lakosából 138-an voltak katolikusok, és Tánczos Vilmos egyetemi tanár felmérése alapján 20-an ismerik még a magyar nyelvet.⁸

Katolikus templomát 1860-ban építették és Keresztelő Szent János születése tiszteletére szentelték fel. Régen Pusztina fiókegyháza volt. 1950 óta a berzencei katolikus plebániához tartozik.

2005-ben 44 család és 112 katolikus személy élt a faluban.⁹

¹ Jerney, 1851. I. 323.

² Kovács, 1870. 52.

³ Uő. 39.

⁴ Racovița, 1895. 557.

⁵ Uo. 113.

⁶ Uo.

⁷ Domokos, 1987. 170.; Manuilă, 1938. 38–39., 540.

⁸ Tánczos, 2001. 166.

⁹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 318

A balanyászhai birtok a Condopolo testvérek, Panait és Dumitru tulajdonában volt. Itt is éltek szabadparaszrok (rezesek), és a berzencei kolostornak is voltak földjei a falu területén. A szabadparaszrok is régi magyar székely telepések voltak.

A falu lakói földművelők és állattenyésztők voltak. Újabban többen dolgoznak a kőolaj-kitermeléseknél a szomszéd falvak határában.

Szabó T. Attila 1949. évi terepmunkája során a kisebbségben csángók által beszélt nyelvet a székelyes csángó csoportba sorolta.

Balanyászhán is a nyelvváltás előrehaladott stádiumába jutottak. Ma már csak az idősebbek tudnak magyarul, de megvan még magyarságtudatuk.

Balázsfalva (Bălușești)

A Szabófalváról kirajzolt északi csángók településeinek egyike, amelynek katolikus lakói nagyobb része ma is őrzi magyar nyelvét és régi nyelvjárását.

Balázsfalva Icușești községhez tartozó falu, a Szeret bal partján, a Balusest patak jobb partján, amely az Icușești (Ciolac) patak jobb oldali mellékvíze, a Balusesti domb déli lejtőjén települt, 5 km-re a Románvásár–Bákó országúttól keletre, Románvásártól 15 kilométerre délkeletre.

A települést régen Bălășești, Bălucești, Borcești néven is említették.

Neve a magyar Balázs személynévből származik. Egyes román etimológusok a „băloș” szóból is eredeztetik, ami kevésbé valószínű, mert ez a szó „nyálkás”-t jelent románul, s a települések jó részét Moldvában személyekről nevezték el. Így ennek a falunak is a neve egy bojártól származik, aki a 15. században élt. 1442. március 8-án Ilie és Ștefan vajdák Szucsáván kiadott oklevelében Cârstea Iucășanulnak adományozták, hűséges szolgálataiért Bălășești, Balosi-

nești, Milotinești falukat, továbbá megemlítenek a bojári tanács részéről egy Băloș nevű uraságot is,¹ akinek a valódi neve Balázs lehetett, s akit így becéztek.

Természeti környezetét tekintve a Moldvai Központi Platóhoz tartozik, amelynek nyugati alegysége a Balusesti (Balázsfalvi) dombvidék, amely kristályos pala alapzatán enyhén déli irányban megdőlt rétegekből álló neogén és negyedkori üledékek takarnak. Ezeket erdei talajok, rendzinák és degradált (leöblített) csernozjom talajok találhatók.

Ebben az övezetben szabadparaszti (részese) birtokos csoportok voltak, amelyekből egyesek felemelkedtek, és több földet felvásároltak, így keletkezett a „Bălușești boierești” (földesúri falu), ahol a Nemeș Szekui kolostornak is voltak birtokai. A *Bujdosók könyve* 1803-ban a románvásári terület déli körzetéből, a balázsfalvi (Bălușăștii) szabadparaszti birtokon 7 bujdosót említettek és 10 felmentetett. Ugyanott felsorolnak több nevet a részesekek közül, akik a birtokosok kategóriájába léptek elő.²

A román fejedelemségek egyesülése idején a „Bălușești boierești”-i birtok Wilhelm von Kotzebue, ismert német író kezébe került, aki moldvai orosz konzul volt. Majdnem napjainkig láthatóak voltak Kotzebue csárdájának a romjai.³

Egy szertartáskönyv feljegyzéséből tudjuk, hogy a katolikusok által lakott falurész 1854-ben keletkezett a Kotzebue birtokon, 35 Szabófalváról és 5 Bartikáról ideköltözött családból. A katolikus templomot a bojár (Kotzebue) építette 1856-ban.⁴

Ezt a feljegyzést megerősítette a *Földrajzi szótár* hiradása is, amely még hozzáfűzte, hogy 1840 körül a nyemci kolostornak is része volt a birtokból, amelyet az érsekségnek ajánlottak fel.⁵

¹ Gabor, 1996. 32.

² Uo.

³ Uo. 32–33.

⁴ Gabor, 1996. 33.

⁵ Condrea, 1891. 15.

Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában „Retsche oder Baluschesty” néven szerepelt, ahol 14 ház volt, 10 családfő és 17 szolgálatra alkalmas személy, akik 20 ökörfogatot tudtak kiállítani.¹

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentésében mint Tamásfalva fiókegyháza szerepelt Balascesti néven, 206 katolikus lakossal és katolikus templommal.² Frunzescu 1872-ben megjelent településszótárában az egész községben 1080 lakost közölt és azt, hogy május 29-én tartották a búcsút.³

Román megye 1891-ben megjelent földrajzi szótára szerint 234 ház volt a faluban. 203 családban 890 lakos élt, akik közül 24-en tudtak írni-olvasni. Lakóiból 107 család és 470 lélek volt magyar, és 2 család zsidó.⁴ Volt egy ortodox fatemploma és 1 katolikus téglatemploma. 591 szarvasmarhát tartottak.⁵ Megemlítette a fazekasságot is, amellyel néhányan foglalkoznak a faluból.

A jászvásári katolikus püspökség 1902. évi sematizmusában már mint Prezest fiókegyháza szerepelt Bălășești néven, 396 katolikus lakossal.⁶

N. Ciocan *Román megyei keresztény katolikusok* monográfiájában is foglalkozott ezzel a faluval. A vidék birtokosa, W. Kotzebue, Oroszországból származott. 108 család volt katolikus. A ferencesek 7 egyházat igazgattak Prezest központtal: Balázsfalva, Kalugorén, Pojana Juraskó, Rosiort, Újfalut (Bijghir) és Bogdanestet.⁷

Weigand Gusztáv német nyelvész az *sz-ező*, részben románokkal kevert falvak közt említette meg.⁸

¹ Domokos, 1987. 104.

² Kovács, 1870.

³ Frunzescu, 1872.

⁴ Condrea, 1891. 15.

⁵ Uo.

⁶ Auner, 1908. 81–82.

⁷ Ciocan, 1924. 24.

⁸ Domokos, 1987. 120.

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1310 lakosából 567 volt a katolikusok száma, akik közül 21-et jegyeztek be magyar nemzetiségűnek.¹

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 2262 lakosából 1268-an voltak katolikusok, akik közül Tánczos Vilmos egyetemi tanár megállapította, hogy 600 fő ismeri és beszéli a magyar nyelvet.²

2005-ben 460 család és 1575 lélek volt a katolikusok száma.³

Első katolikus templomát Wilhelm Kotzebue, a falu birtokosa segítségével építették 1853-ban. Ez a templom kisebb-nagyobb javításokkal szolgált több, mint egy évszázadon át. 1977-ben új templomot emeltek, amelyet Szent Szűz Mária születése tiszteletére szenteltek fel. A falu 1953 óta önálló plébániát alkot Recsea fiókegyházzal.

Lakói mezőgazdasággal, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak. Hagyománya van a fazekasságnak a faluban. Sokan ingáznak, és Bákó vagy Románvásár iparában vagy a szolgáltatások területén alkalmazzák őket.

Még meg kell jegyeznünk egy Balázsfalvára jellemző népszokást. Halottak napján a pap minden sírnál, ahol valaki képviseli a családot, minden halottért 2 perces imát mond. A megemlékező családtag pedig halottanként 1-1 gyertyával, 1-1 csirkével, kaláccsal és pénzadománnyal hálálja meg. Térdre borulva meghallgatja az imákat sorban, és lerója az értük járó kötelezettségeket: gyertyát, csirkét, kalácsot, pénzt.⁴

Szabó T. Attila 1949. évi terepmunkája alapján az itteni csángó lakosság által beszélt magyar nyelvet, nyelvjárást az északi csángó csoportba sorolta be.

¹ Uo. 172.; Manuilă, 1938. 370., 706.

² Tánczos, 2001. 164.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005, 318.

⁴ Ciocan, 1924. 25.

Balcác (Bălțați)

Ez a falu is a Moldvai Mezőségen keletkezett. A legújabb falvak egyike, ahol a hajdani kolostori földekből osztottak ki a parasztok közt, s ahol magyar katolikusok is megtelepedtek, így a Mezőség egyik legjeletosebb ekléziája alakult itt ki.

Bălțați a Bahluiet (kis Bahluj) folyó mentén fekszik, 37 km-re Jászvásártól nyugatra, Széplaktól (Tg. Frumos) 8 km-re keletre. Két domb között helyezkedik el, déli részén a kis Bahluj folyik át. Áthalad a Paskán–Jászvásár közti országút és a vasútvonal is, amelyek legközelebbi állomása a 4 km-re fekvő Sârca.

A falut középszarmata kori agyagos, márga- és homokrétegek és a Kis Bahluj teraszainak a jelenkori hordalékai alkotják. Domborzata halmos-dombos. A legmagasabb kiemelkedések elérik a tengerszint feletti 170 méter magasságot. A völgylejtők erózióinak kitétek, és gyakoriak a suvadások. Talajai félmészes és átöblített csernozjom talajok, a völgyekben tavi hordalék talajokkal.¹

Ez a falu 1895-ben keletkezett, amikor itt osztottak földet fiatal házásoknak a Moldovița kolostor hajdani birtokán, amelyet a földtörvény (1864) után vettek állami gondozásba. A település helyén hasonló nevű falu létezett, amely a Moldovița kolostor birtokában volt, s amelyet már 1473-ban oklevélben is megemlítettek.²

A falu helyén számtalanszor kialakultak emberi települések, amelyek mindannyiszor elpusztultak vagy elnéptelenedtek. Régészeti kutatások feltártak itt paleolitikus (ókökori), neolitikus (újkökori), bronzkori, vaskori és népvándorláskori (4. sz.) település nyomokat.³ A középkorban falu is volt ezen a helyen, amely a 17. században elpusztult, és Moldovița kolostor szálláshelyévé alakult, ahol nem volt állandó emberi település. Ennek az emlékét őrzi a „la mănăs-

¹ Obreja, 1979.20.

² Gabor, 1996. 32.

³ Uo.

tire” nevű falurész a település északi felében.¹ A falu nyugati részén folyik át a Gugea patak. Ez azért is érdekes, mert a katolikusokat először a jászvásári püspökség sematizmusában, ezen a néven említették.² Így a századfordulón Sebestyén Ede is Gugia néven számolt be róla.³ Itt meg kell jegyezzük, hogy sok moldvai falu neve gyakran változott, s ezért is nagy a zavar a települések azonosítása terén. Mintha megjelenének, aztán meg eltűnnének a települések, amelyek a kimutatásokban szerepelnek.

Oklevélben 1473-ban már megemlítették Bălțați néven a hajdan itt levő települést.⁴

A falu nevét a román bălțat „tarka” jelentésű szóból képezték, de több más magyarázat is született a neve keletkezéséről. 1. A falu nyugati részén egy Bălțatu nevű magánvállalkozó egy téglából épült vendégfogadót (han = csárda) működtetett (üzemeltetett), s a az ő nevére nyerte a későbbi település a nevét. 2. A falu északi részén sok mocsár, láp volt, amit románul baltănak neveznek. 3. Lehetőségek tartják azt a magyarázatot is, hogy lakói külön településekről jöttek ide (tarka népesség).⁵

A katolikus forrásokban a horlești eklézsia 1903. évi jelentésében jelenik meg először Bălțați néven ez a település.⁶ A katolikusok Halasfalváról és a szomszédos Lunkásról telepedtek ide, a Szeret völgyéből. 1912-ben 479 lakosa volt, 1930-ban már 606-an, 1977-ben 1504-en lakták.⁷ A katolikusok száma a következőképpen növekedett: Sebestyén 84 lakost említ,⁸ Domokos Pál Péter 1932-ben 34 családot és 171 hívőt, Manuilă 186 személyt.⁹ 1992-ben 246 család,

¹ Agiurgioaei, 1993.

² Uo.

³ Lükő, 1936. 180.

⁴ Agiurgioaei, 1993.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Obreja, 1979. 20.; Manuilă, 1938. 246.

⁸ Lükő, 1936. 180.

⁹ Domokos, 1987. 254.; Manuilă, 1938. 644.

833 katolikus lélek élt a faluban.¹ 2005-ben 192 család és 550 lélek volt a katolikusok száma.²

1910-ben építettek egy kis templomot paticsból a falu északi részén. Mivel ennek kicsi volt a befogadóképessége, 1935-ben új templomot építettek a hívek téglából, amelyet 1943-ban szenteltek fel, A szentlélek eljövetele tiszteletére. Ez neoromán stílusban készült, 20 m hosszú, 7 m széles, és 20 m magas, 140 m területű.³ Régen Horlești fiókegyháza volt, 1969 óta önálló eklézsia.

Mint az új faluk általában, Bălțați rendezett alaprajzú település, szabályos úthálózattal. Az új házak részaránya rendkívül magas.

A lakosság fő foglalkozása a földművelés. Határának 90%-a mezőgazdasági terület, amelynek jelentős hányada szántóföld. Legfontosabb termékei a kukorica, búza, de fontos szerepet játszik a zöldség, gyümölcs, és a szőlőtermesztés is. Jelentős az állattenyésztés is. Az egész községben, a hozzátartozó falukkal együtt 1797 szarvasmarhát (70% tejelő tehén), 10 580 juhot, 22 000 szárnyast és 102 méhcsaládot tartottak.⁴ Meg kell még említenünk a halgazdaságot, ugyanis a községben hat halastó is van, amelyekben szervezett haltenyésztés folyik. Ezek a jászvásári „Piscicola” (Haltenyésztő Központ) egységei. A lakosság 5–10%-a ingázik, és a városokban dolgozik. Van a faluban általános áruház, 10 osztályos általános iskola és orvosi rendelő.

Bălțați faluban a katolikusok egyik legnépesebb vallási közösséget alkotják, akik magyar katolikus falvakból érkeztek, de már idetelepülésükkor román nyelvűek voltak, de híven őrzik vallásukat és hagyományaikat.

¹ Agiurgioaei, 1993.

² *Almanahul Presa Bună*. 2005. 318.

³ Agiurgioaei, 1993.

⁴ Obreja, 1979. 21.

Barát (Barați)

ATerebes az Aranyosbeszterce egyik jelentős mellékpataka, amely nem kevesebb mint 9 falut öntöz. A Pietricsika dombosor egyik magaslatán a Feiuca dombon ered, és kelet felé jut el a folyóba. A völgy utolsó települése Barát, amely a Csíksomlyóról Bákóba települt szerzetesekről, a barátokról kapta a nevét.

Barát Mărgineni (Mardzsínén) városi alárendeltségű község faluja a Beszterce legmagasabb teraszán és a Terebes patak jobb oldalán, Bákótól mindössze 4 kilométer távolságra északkeletre fekszik.

A völgy települései régen Terebes néven szerepeltek, és többségükben katolikus lakosságúak voltak. Terebes a bákói kolostor életében játszott fontos szerepet. Itt voltak a kolostor birtokai. Idővel alakultak újabb faluk, mint Mardzsínén és Barát is. Valamikor két Terebes létezett. Moldvai vagy Felsőterebes, és Magyarterebes vagy Alsóterebes. Magyarterebes a Negel torkolatánál kialakult önálló falu, amely az újabb forrásokban Barát néven szerepel.

Régen ez a falu északabbra helyezkedett el a ma Bărbuleștinek nevezett falurészen, és kolostorfalu volt, a bákói Bărația kolostor birtoka. Később a bákói püspökség, majd a jászvásári püspökség tulajdonába került.¹

A település neve a magyar „barát” szóból származik, amelyet testvér, szerzetes értelemben is használnak. A Csíksomlyóból idetelepült ferences obszerváns szerzeteseknek volt ez a neve, akiket Moldvában „barați”-nak, míg kolostoraikat „bărația”-knak nevezték. A kolostor templomát is „Bărația”-nak nevezték, minthogy a barátoké volt.

A település története is szervesen összefonódik a Terebesével. Hrisostomus Dejoannis lelkész 1762. április 9-én kelt jelentésében leírja, hogy a bákói püspök kis birtokán, Terebesen egy szalmával

¹ Moraru, 2004. 11.

fedett kis templom van. Szent Szűz Mária fogadása (február 2.) tiszteletére szentelték fel egy ezüstserleggel, egy ezüstkehellyel, mindkettő aranyozott, egy stórával és más felszerelésekkel rendelkezett. Egy fából épült harangláb is volt egy körülbelül 100 kilogramm súlyú haranggal és a temetőt körülvevő magas kerítéssel.¹

A moldvai katolikus templomok helyzetét bemutató névtelen jelentés, amely 1776 körül keletkezett, először használta a „Boraz” elnevezést megjegyezve, hogy itt 150 katolikus hívő és templom van. Itt már nem szerepelt Terebes.²

A továbbiakban az összes katolikus statisztikák a Barát, Barați=Barátok nevet használják. Gatti Vince, a misszió prefektusa 1800 január vége és március eleje közt meglátogatta a moldvai magyarokat. „Baratz” néven említette mint Kalughera fiókegyházát.³

A 19. század legelején, 1804. január 15-én Brocani Domokos prefektus elrendelte, hogy a călugări, bákói, baráti és a prezesti plebániákon románul végezzék a hitoktatást és az imádságokat.⁴

Jerney János a 19. század közepén megemlítette, hogy Barát a római katolikus püspökség tulajdona Mária mennybemenetele tiszteletére szentelt templommal, 350 katolikus lakossal, akik csángó és székely nyelvűek. Előbbiek már elrománosodtak. Szűk a határa, lakosai szőlőművelésből tengődnek.⁵ Bár kevesen beszélnek még magyarul, a temető fakesztjein magyar feliratok olvashatók. Néhány családnevet is közölt Jerney, mint Balas, Benedek, Bogdány, Bicsai, Demeter, Fekete, Fodor, Józsa, Solét és Tankó.⁶

A Misszió 1850. évi sematizmusa Terebest is megemlítette Barát mellett s ugyanott egy Sacca nevű harmadik települést is. Terebes a

¹ Moraru, 2004. 11.

² Uo.

³ Domokos, 1987. 106.

⁴ Uo. 107.

⁵ Jerney, 1851. I. 161.

⁶ Uo.

régi Felsőterebessel egyezett meg, míg Sacca a völgy fejében lévő domboldalban települt.¹

Kovács Ferenc 1857-ben templommal és 227 katolikus hívővel említette, mint Kalugyerpataka fiókegyházát.²

A Misszió 1874. évi sematizmusában már megjelennek a mǎrgineni települések is a Terebes völgyéből, Mǎrgineni Munteni, Mǎrgineni Osebiți és Mǎrgineni Unguri.

Bákó megye földrajzi szótára szerint a falu neve a kolostor rendfőnökétől származik. Nagyon régi templomát is megemlítette, amelyet a bákói pap szolgált ki. 1890-ben 350 személy élt a faluban. Volt 5 lovuk, 152 szarvasmarhájuk és 44 sertésük.³ A szótár bemutatta a baráti birtokot is, amely 234 fálcsa (közel 150 ha) területű és a jászvásári katolikus egyház tulajdonában volt. Van falu 1 templommal és 1 kántorral. Van még adószedő, végrehajtó, 4 özvegy, 11 szolgálattelvő tisztviselő, és mások összesen 44 lakossal.⁴ Az 1902. évi sematizmusban mint Bákó fiókegyháza szerepelt 220 katolikus lakossal.⁵

1930-ban 498 lakosa volt, akik közül 445 volt katolikus, de csak 2 személyt jegyeztek be magyar nemzetiségűeknek.⁶

Barát régi templomát 1802-ben építették a temetőben, amely fennállt a két világháború közöttig. Új templomot a legújabb falurészekben építettek 1927–1932 közt. Két tornya közül egyik a bejárati főkapu felett, másik a templomhajó közepén emelkedik ki. 1982-ben önálló plebániává alakult védőszentje, A Szentlélek eljövetele tiszteletére.

2003 végén fiókegyháza, Mǎgura néhány hívővel együtt 565 család, illetve 1700 hívő élt a faluban.⁷ Papját Tankó Ferencnek neve-

¹ Gabor, 1996. 34–35.

² Kovács, 1870. 50.

³ Racovitǎ, 1895. 116.

⁴ Uo.

⁵ Auner, 1908. 81.

⁶ Domokos, 1987. 171.; Manuilǎ, 1938. 30., 536.

⁷ Moraru, 2004. 11.

zik, de ilyen névvel is lehet valaki a moldvai katolikus egyház elnemzetlenítési politikájának az eszköze. Az utóbbi időben igyekeznek Barátot a csiksomlyói búcsú ellenpólusának kifejleszteni. Terjed az a mítosz, hogy Szűz Mária Baráton megjelent, s a szobrát Kacsikára, mások szerint Somlyóra akarták elvinni, de az angyalok éjszaka visszavitték a baráti templomba, amit a hely szentségével magyaráznak. A 20. század 90-es éveitől búcsúkat szerveznek itt internacionális, nem magyar tartalmú szentbeszédekkel.¹

Bartika (Barticești)

A legrégibb magyar telepek népeleslegének a kirajzása, részben erdélyi menekültek telepe ez a falu. 1750–1760 körül egy Bartik nevű kiczkófalvi ember telepedett ide, aki családotól menekült a bojári elnyomás elől.

A falu nevét első telepesétől nyerte. Kiczkófalva Bandinus által közölt névjegyzékében (1647) két Bartik nevű család is szerepelt (18 és 29 számokkal): Demetrius Bartik és Emericus Bartik.² Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában Bartischeschz oder Bartika néven tüntették fel.³ Lükő Gábor közlése szerint a falu népies neve Bartyák vagy Bartyika.⁴ Jerney János Bartikfalva néven említette.⁵ Hivatalos román neve, Barticești is a falualapító Bartik nevére utal, ami a Barta személynévből származik. (Lükő)

Bartika a Moldva völgyét a Szeret völgyétől elválasztó platón, a két folyó felső teraszán települt Bírófalva és Nisziporest közt, a Románvásár–Szucsáva országút szomszédságában, 20 kilométerre

¹ Fosztó, 1999. 104–105.

² *Codex Bandinus*. Domokos. 1987. 446.

³ Domokos. 1987. 104.

⁴ Lükő, 1936. 164.

⁵ Jerney, 1851. II. 165.

Románvásártól. Szomszédos Halasfalvával, Jugánnal, Új Bírófalvával és az ortodox többségű Botesttel. Ez utóbbi község faluja.

A települést először a Halasfalvi plebánia 1780. évi *Status Animarum*ában Tescănaş vagy Tescano (Kiskiczkófalva) néven említették, amikor 17 család lakója volt.¹ 1790. február 1-jén jelent meg első ízben a Barticeşti neve.²

Az 1792. évi osztrák parancsnokság katonai térképe leírása szerint 22 ház volt, és 9 családfő élt a faluban. 13 szolgálatra alkalmas lakosa volt, és 6 ökörfogatot tudtak kiállítani.³

Az első templomot egy facsűrben rendezték be, 1832-ben, Szent György vértanú volt a védőszentje.⁴

Antonio di Stefano 1859. évi leírása szerint a bartikai templomot a botesti ortodox földesúr építtette. Ez a második kultuszhely fából épülhetett. 1893-ban építették a harmadik templomát, amely ma is megvan, miután többször is átalakították. Legutóbb 1969–1970-ben átépítették, meghosszabbították. Harangtornyát felülemelezték. 1828-ban vásárolták az első két harangját.⁵

Kovács Ferenc 1857-ben Halasfalva fiókegyházaként mutatta be 460 katolikus lakossal.⁶

A 19. század végén megjelent *Román megye földrajzi szótára* szerint 159 család, illetve 589 lakos élt a faluban. Ebből 120 család, illetve 480 lakos magyar volt, és 4 család izraelita. Katolikus temploma volt, búcsút tartottak minden évben április 23-án templomának a védőszentje, Szent György napján.⁷

Az 1902. évi sematizmusban mint Bírófalva fiókegyháza szerepelt. 701 katolikus lakosa volt.⁸

¹ Gabor, 1996. 36.

² Domokos, 1987. 104.

³ Uo.

⁴ Vacaru, 2003.

⁵ Uo.

⁶ Kovács, 1870. 48.

⁷ Condrea, 1891. 19.

⁸ Auner, 1908. 80–81.

Az 1930. évi népszámláláskor 1055 lakosából 1031-en voltak katolikusok. Bírófalva fiókegyháza volt.¹

2002-ben az egész plebániának Új Bírófalva lakosságával együtt 744 család, illetve 2576 lélek katolikus lakosa volt.² 2005-ben 608 katolikus család, illetve 2119 katolikus lélek élt Bartikán.³

Bartika 1864-től 1946-ig volt Halasfalva, majd Bírófalva fiókegyháza. 1946 óta önálló plebánia. 1946. július 2-án nevezték ki az első papját Martin Pârţag személyében, aki csángó származású, de janicsár szellemben nevelkedett „román” katolikus pap volt.

Bartikán több köznevelési intézményt alapítottak a 20. század végén. Újonnan épült impozáns épületben helyezték el a bartikai kórházat. Itt tevékenykednek a Könyörületes szeretet szolgálói nővérek.

Egy másik katolikus intézmény a faluban a „Jézus anyja reménység háza”, ahol a fiatalok alakítására lelki nevelő céllal összejöveteleket szerveznek a „román” katolikus egyház szellemében.

Fiókegyháza Új Bírófalva (Gherăeştii Noi). Ezt a falut bírófalvi fiatalok alapították, akiknek a falutól távolabb osztottak földet. Templomukat a Szent Szűz május királynője tiszteletére szentelték fel.

A falu lakói földművesek. Az utóbbi időben sokan ingáznak, és a városok üzemeiben dolgoznak.

Bartosest (Bărtăşeşti)

A Răcăţau (Rekettyés) patak völgye a Szeret legjelentősebb Bákó megyei bal oldali mellékpataka, mintegy két tucat településéből több, mint egy tucatnak magyar lakossága is van vagy volt. A nagy csángó települések mellett, mint Hordzsest, Velény egy sor falut mint magyarok telephelyét is megemlítették a csángókutatók. Ezeknek egy részében nem maradt fenn

¹ Domokos, 1987. 252.; Manuilă, 1938. 705.

² Văcaru, 2003. 11.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 317.

a magyarság, de vannak faluk, ahol ma is élnek katolikusok. Az ismertebbek Bezga, Rekettyés, Récse, Galeri, Parincsea, Ungureni (Magyarfalu), Tocsilósza, Várnica és Bartosest.

Bartosest Ungureni község faluja, a völgy egyik utolsó települése, a Rahova dombra kapaszkodik fel, amely vízvázalstó a Rekettyés, a Berhécs és a Morii patakok vízgyűjtő területei között.

A Bartosest név egy Bartos nevű alapítótól származhat, magyarul Bartosfalvának nevezhetnének.

Ezen a néven két szomszédos falu katolikusait is illették a katolikus statisztikákban: Bartosestet és Valea Fânațului. Míg Bartosest a domb lábánál húzódik meg, Valea Fânațului a domb felső részén, a Rekettyés–Morii vízvázalstón. Katolikusok nagyobb számban Bartosesten éltek.

A bartosesti katolikusok eredetéről az a hagyomány, hogy kezdetben megtért kanalas cigányok voltak, akikhez aztán mások is csatlakoztak.¹

A katolikusok mindig kevesen voltak, 10 család alatt. Legnagyobb számot 1947-ben értek el, amikor 22 család, illetve 67 hívő katolikus lakosa volt.²

Magát a falut is inkább telepnek nevezhetjük. Az 1895-ben megjelent földrajzi szótár adatai szerint 43 család, illetve 157 lakosa volt, akik 3 lovat, 50 szarvasmarhát és 6 kecskét tartottak.³

A település magyar lakóit Sebestyén Ede, majd Domokos Pál Péter említették.

A faluban ortodox templom van. Katolikus templomot Valea Fânațului építettek vályogból a prezesti plebánia segítségével.

A prezesti plebánia évi jelentéseiben 1888-tól 1948-ig csak Bartosest néven tartották nyilván.

Jelenleg a bartosesti katolikusok elhagyták a falut, így templomuk hívők nélkül maradt.

¹ Gabor, 1996. 35.

² Uo.

³ Racovița, 1895. 120.

Békás (Bicaz)

A Beszterce és a Tázló völgye, főleg azoknak a felső szakasza, a székelyek régi szállásterülete volt. Lükő, Mikecs és más csángókutatóink kimutatták, hogy itt a helynevek nagy része is magyar eredetű, ahol azonban a történelem folyamán román népesség telepedett meg, s nem maradtak fenn a hajdani magyar telepek. Így az állandóan áramló székely népességnek is csak kis csoportjai telepedtek meg. A hegyek között többnyire tovább mentek a termékenyebb moldvai tájak felé, ahol többen vagy szórványban fennmaradt a csángó magyarság. A most bemutatott Békás egy kis katolikus közösséggel rendelkezik, de van katolikus templomuk.

Békás a Beszterce és a Békás patak összefolyása mentén, a Beszterce jobb oldalán települt a moldvai Kárpátok legbüszkébb, legmagasabb hegyormá, a Csalhó lábainál. Innen indul ki a Székelyföld felé a Kárpátokon átvezető Békási-szorosi országút a festői hegyszoros és a Gyilkos tó felé, 25 kilométerre Karácsonykőtől és 70 kilométerre Gyergyószentmiklóstól.

Meg kell itt említsük, hogy a Csalhó neve őstörténelmünk buddhista korszakára mutat vissza, és buddha szanszkrit családi nevéből ered „Sakhl”-ből, amit hegyorom, bérc, viharfelhő, mennydörgés stb. értelemben is használnak, amely megvan a voguloknál is, mint ahogy azt nagy néprajztudósunk, Lükő Gábor is kimutatta. A Sakhl ó képzős változata román ragadozó madár neve is, de magyar eredetű.¹

Természeti környezetét tekintve a Keleti-Kárpátok paleogén fliss övezetéhez tartozik, ahol homokkő, konglomerát és mészkő az uralkodó kőzetek, amelyek keményen cementáltak, és amelyek közé mélyen bevágódtak az itt áthaladó folyók, patakok. Domborzatát a nagy szintkülönbségek, a Csalhó, a Tarkó és a Stănișoarai havasok közt szaladó keskeny, mély, szakadékos völgyek jellemzik. Itt építet-

¹ Lükő, 1999. 145.

ték meg az ország első nagy vízierőművét. A békási (Izvorul Muntelui-i) völgyzárógát 127 méter magas betongát, amely mögött egy 35 kilométer hosszú mesterséges tavat hozott létre. A víz egy 4,7 kilométer hosszú alagúton szeli át a szemközi hegyet, hogy Stejarunál nagyobb szintkülönbséggel zúduljon rá a 6 működő turbogenerátorra. Az erőmű kapacitása 210 megawatt.

A település neve a magyar „béka” szóból származik, annak egy elferdített változata. Románul nevének a jelentése broscosă lenne. Régi nevei: Târğușor és Ciungi.

Békás nem szerepel a 20. századig a csángó települések közt. Nemrég építettek katolikus templomot is.

A 19. század végén megjelent *Neamț megye földrajzi szótára* úgy mutatta be, mint hegyvidéki üdülőt, ahol jó kiadó szobák voltak. Több kisebb hozzátartozó faluval együtt 512 háza volt, 1100 családfő és 2416 lélek élt a községben. Ott volt a III. gyalogszázad központja is. Volt két ortodox templom, egy nagy fűrészüzeme, három kerekműhely, három vizimalom, egy kásatoró és egy téglavető.¹

Nicolae Iorga a 20. század eleji országleírásakor, országjárásakor azt írta Békásról, hogy itt a fűrészüzemek munkásai laknak, tutajok, rönkök úsznak a folyón lefelé, és elárasztották a turistákat.²

A 20. századi Békás lakóinak a foglalkozásában mellékes szerepet játszott a földművelés, lévén kevés termőföldjük. Kevés kukoricát, zabot, rozsot, kendert, burgonyát és babot-borsót termesztettek.

1350 szarvasmarhát tartottak, és tutajozással foglalkoztak.³ A rönköket tutaj formában úsztatták le a Szereten, egészen Galacig.

Békás nagy fakitermelő központ volt. 1918-ban egy ideig a királyi család ideiglenes tartózkodási székhelye volt.

1928-ban 3317 lakosa volt. Nagy színháztermet, közfürdőt, bankközpontot építettek, s építőanyagipari líceuma volt.⁴

¹ Gheorghiu, 1895. 43.

² Iorga, 1972. II. 171.

³ Gheorghiu, 1895. 43.

⁴ Mătasă, 1929. 19.

1960-ban várossá nyilvánították. Jelentős építőanyagipari központ. Kötőanyagokat állítanak elő. Két cementgyárat is építettek és egy azbocement gyárat, ahol fedőpalát állítanak elő. Új negyedek épültek: a Dădeni Mărceni negyed. 1977-ben 9893 lakosa volt.¹

1958-ban történelmi és néprajzi múzeumot hoztak létre Békáson. 2002-ben 8428 lakosa volt.²

Katolikus kápolnáját egy a Sidonia Tomescu által adományozott épületben rendezték be, amely a Capsa (Kapsza) negyedben helyezkedik el, a Beszterce régi medrének a bal partján, a kölhíd mellett. Kisboldogasszony tiszteletére szentelték fel. 2005-ben 42 család és 126 katolikus lakos élt a városban, amely a karácsonykői plebánia főkegyháza volt 1950 óta.³

Napjainkban egyre nagyobb fontosságot nyer turisztikai funkciója. A 25 kilométerre lévő Békási-szoros és a Csalhó felé igyekvők kiinduló állomása.

Belcsest (Belcești)

A Bahluj völgyében, távol a többi katolikus közösségektől, Podul Iloaei és Herló közt feleúton, egy néhány száz fős kis katolikus szórvány közösség él, egy nagyobb faluban.

Belcsest a Bahluj teraszain települt, és három kis falu egyesüléséből keletkezett: Ciorani, Văleni és Rușiból. Jászvásártól 44 kilométerre északnyugatra, Herlótól 20 kilométerre délre, délkeletre, a Podul Iloaei–Herló vasútvonal mellett fekszik a Bahluj völgyében.

A falu nevét Belca nevű alapítótól nyerte egy Namizmici nevű eltűnt falu helyén.⁴

¹ *Neamț Monografie*. 1981. 92.

² www.neamț.ro/date/gen_bicaz/

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 330.

⁴ Costăchescu, 1931. I. 114.

Oklevélben már 1420-ban megemlítették.¹ A település déli részén egy nagy híd volt a Bahlujon a Podul Iloaei–Herló országúton.

Földrajzi környezetét tekintve agyagos, márgás, homokos középszarmata kori altalajon, a Bahluj negyedkori teraszai telepedtek. Domborzatát dombok-halmok alkotják. Legmagasabb kiemelkedése a 204 méter magas Izmana domb. A völgylejtők erózióknak kitett suvadásos oldalak, amelyek védelmet igényelnek. A felszínt 1 méter vastag termékeny talajréteg borítja, csernozjom talajok. A völgyekben hordalék talajok vannak. A község területén 226 hektár területet borítanak a mesterséges elgátolt torlasztavak, amelyeket a vízfolyások völgyében alakítottak ki. Ezek élelmiszerforrások (hal, rák), és náddal látják el a lakosságot, amit a házak fedésére használnak.

Belcsest régi település, amelyet Petru Şchiopul (Sánta Péter) vajda 1579. február 4-én említett oklevélben, amikor a jászvásári Galata kolostornak adományozta. Később a Galata kolostorral együtt a falut a Jeruzsálemi Szent Sírnak ajánlották fel.²

Belcsest Újfaluba a katolikusok különböző csángó falukból jöttek, elsősorban a Bákó Mardzsineniből, akik először Belcsest Tansára telepedtek, majd átcsoportosították őket, és a jászvásári püspökség sematizmusában már Belcsest néven említették, 6 család és 24 hívővel.³

A magyarokat először Jerney János említette megjegyezve, hogy ezt a birtokot Péter vajda a galatai kolostornak adományozta.⁴ Kovács Ferenc tévesen a talpai plebánia fiókegyházaként említette 23 katolikus lakossal.⁵

Iaşi megye földrajzi szótárában a község tárgyalásánál említette meg a magyarokat. A falunak akkor (1890) 418 család és 20 071

¹ Obreja, 1979. 8.

² Gabor, 1996. 242.

³ Gabor, 1996. 242.

⁴ Jerney, 1851. I. 169.

⁵ Kovács, 1870. 49.

lakosa volt. Nagyrészt románok, de volt 350 zsidó, 150 magyar és 300 orosz lakója is.¹

A községfalu növekedését a következő szám adatok tükrözik: 1912-ben 3167, 1930-ban 3739, 1966-ban 4854, majd 1977-ben 5172 lakosa volt.² 2002-ben 11 179 lakosa volt, s egy személynek eszébe jutott, hogy magyarnak vallja magát.³

A Kotnártól 17 kilométerre lévő belcsesti fiókegyházat a kotnári plebánia igazgatja. 1910-ben paticsból épült templomát A Kisdéd Jézus Szent Teréze tiszteletére szentelték fel. 1931-ben 117 katolikus lakója volt telepnek.⁴ 2005-ben 65 család, illetve 283 hívő élt ott.⁵

Gazdasági élete agrár és állattenyésztő gazdaság. 1874-ben 5937 szarvasmarhát, 172 lovat, 3297 juhot és 494 sertést tartottak.⁶ Volt 4 gőzmalom és egy vízimalom a faluban. A 20. század utolsó negyedében is malma, sütődéje és téglagyára volt. Működött egy műanyagfeldolgozó részlege, valamint kiszolgáló és kereskedelmi egységei. A mezőgazdaság legfontosabb termékei a faluban a gabona (főleg kukorica), ipari növények (főleg napraforgó és cukorrépa), takarmánynövények és zöldség.

Belcsest (Belcești)

Tupilác falu része a Moldván túli területen, a Valea Albă (Fehér Völgy) nevű patak jobb partján, a domboldalon, ahol a hajdani postaút haladt.

Ezen a helyen egy nagyon régi falu volt a szabadparaszti (résztes) birtokok felaprózódása és a nagybirtokok kialakulása idején. Egy 1492. március 30-án keltezett okirat szerint Crăciun Bel-

¹ Chiriță, 1888. 27.

² Obreja, 1979. 8.

³ *Anuar Statistic*. (2002) 2005. 41.

⁴ *Révai új lexikona*, Belcsest címszó.

⁵ *Almanahul Presa Bună*, 2005. 322.

⁶ Chiriță, 1888. 27.

cescu bojár unokája apródjának, Iurşának a falu feletti birtokjogát erősítették meg. A fenti bojár egy 1414-ben keltezett okiratban már szerepelt.¹

A régi katolikus statisztikák tanúsága szerint Talpa községhez tartozott ez a falu. A Misszió 1850. évi sematizmusa szerint Belcsesten 14 hívő élt Tupilácon és Fehér Völgyön kívül.²

Jelenleg csak néhány család él ebben a falurészben, ugyanis ezt a szektort fel akarják számolni.

Bera (Bâra)

ASzereten túli területeken három nagy tömb csángó település alakult ki a Szeret bal partján és a befolyó patakok völgyeiben. Legészakibb, a Románvásártól észak-északkeletre elhelyezkedő csoport amely a a Románvásár–Szabófalva–Halasfalva tömb keleti meghosszabbítása. Itt is a legtöbb település az Albaia völgyében alakult ki, ahol vagy egész falukat vagy falurészeket népesítenek be.

Ennek a völgynek a központja Bera, amely községközpont is egyúttal, s egy kisebb katolikus közösséggel rendelkezik, s ahol vásárokat is rendeznek. A település egyik részét, a vásárhelyet régen külön igazgatták. A falu az Albaia bal partján kialakult Bera fennsíkon (platón) települt Románvásártól északkeletre, 16 kilométer távolságra. Régen a Scorţescu család birtoka volt ez a falu, aki hozományul adta Katinka leányának, így került a Iancu Iamandi jószágába.

Bera régi település, már a 18. században is megvolt. Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában 23 ház volt a faluban, 4 családfő és 23 szolgálatra alkalmas személy, akik 3 ló és 2 ökörfogatot tudtak kiállítani.³

¹ Gabor, 1996. 38.

² Uo.

³ Domokos, 1987. 104.

Berát megemlítette Jerney János is, mint a települést Bugacz és Boghicse mellett, de nem számolt be katolikus lakóiról. Az első, aki magyar lakóit említette, Kovács Ferenc volt, aki az 1868-ban írt útinaplójában közölte a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentését. Ebben az acélfalvi plebánia fiókegyházai közt megemlítette Boara néven, 64 katolikus lakossal.¹

A település 19. század végi adatait *Bákó megye földrajzi szótárában* találjuk meg Bâra sat, Bâra târguşor (vásárhely) és Bâra comuna (község) címszóknál. A magyarokat csak a község lakosságánál tünteti fel. 257 család és 936 magyar személy, akik nagy része Acélfalván élt.²

Bera vásárhelyen 81 ház volt, 71 családfő, illetve 407 lakos, míg Bera faluban 53 családfő, illetve 217 lakos. A két telep lakosságának a többsége 70 család zsidók voltak.³

Ennek a kis vásárhelynek kedvező a fekvése a járás központi részén, jó összeköttetéssel Románvásárral a megye harmadik kereskedelmi központjává tette. Vásárain gabonával, nagy állatokkal, és közsükségleti cikkekkel kereskedtek. December 9-én nagy vásárokat rendeztek.

A 20. század elején elkeresztelték Berát is I. G. Duca névre, amely községközpont falu volt. Az 1930. évi népszámláláskor 45 katolikus lakosából 28-an vallották magukat magyar származásúaknak.⁴

1969 után a települések visszanyerték eredeti nevüket.

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával Bera 774 lakosából 174-en voltak katolikusok.⁵

¹ Kovács, 1870. 49.

² Condrea, 1891. 16.

³ Uo. 16–17.

⁴ *Moldvai Magyarország*. XII. évf. 3. 130. 13.; Manuilă, 1938. 370., 706.

⁵ *Moldvai Magyaróság* i. h.

Bera csak a 19. század második felében és a 20. században vált katolikus közösség telephelyévé, de a katolikus plebániák és fiókegyházak lajstromában nem szerepel a neve.

Bera lakói a földművelés és állattenyésztés mellett nagy számban foglalkoznak kereskedelemmel, szolgáltatásokkal és az adminisztratív funkciókból fakadó teendőkkal. Sokan ingáznak Románvásárba, ott dolgoznak. A faluban kereskedelmi és szolgáltatási egységek vannak.

Berendfalva (Berindești)

Egyike a legrégebbi csángó településeknek, amely nem maradt fenn, de az oklevelek sokat emlegették.

Szabófalvától keletre, a Tamásfalva felé vezető bemenetnél helyezkedett el a Szeret árterén a Berendes patak mentén, ahol a népi hagyomány egy régi temető helyére és egy templom romjaira emlékezik.

Először Bernardino Quirini ferences szerzetes és argyasi püspök említette, a pápa ösztöngéneke küldött jelentésében: „Hasonlóképpen meglátogattam Szabófalva vásárhelyet, valamint Berendfalva, Lukácsfalva, Dzsida falva, Lökösfalva és más szomszéd falukat...”¹

Az 1988-as ásatások feltárták egy 1545 előtti katolikus templom alapjait, amely a 15. század eleji Musát korból való, és amely Moldvabánya és Kotnár régi templomaival egyidős.

Jeremia Movila moldvai uralkodó 1606. május 12-én keltezett oklevelében a secui kolostornak adományozott két magyar falut: Szabófalvát és Berendfalvát, amelyek uralkodói birtokot képeztek, és a Románvásári kerülethez tartoztak.²

¹ Călători, IV. 1972. 42.

² Giurescu, 1967. 269.

A Román megye 19. század végén megjelent földrajzi szótára is megemlíti a hajdani falut, amelyet magyarok laktak, valószínűen Szabófalvára költöztek be.¹

A népi emlékezet szerint valószínűen a nehéz kolostori terhek elől menekülve Magyarországra szöktek, miután megegyeztek előzőleg befogadásukban. Az volt a feltétel, hogy pénzt ne vigyenek magukkal, csak így fogadják. Ezért pénzüket és harangjaikat betemették a mocsárba, s egy éjszaka kivitték a gyermekeket, teheneket, lovakat, szekereket, és átmentek a határon, ahol Beszterce környékén egy hasonló nevű falut alakítottak.²

Berendfalva (Berindești)

ASzeret-völgyi csángómagyar tömb déli peremén elhelyezkedő magyar falu, amelyet a legutóbbi közigazgatási reform alkalmával felszámoltak, és Gâștenihez (Ludas) csatoltak.

Ez a falu máig őrzi hagyományait, magyarságát. Lakóinak nagyobb része még magyarul beszél.

Berendfalva a Rekecsin patak mellékvize, a Căpreana völgyében terül el, Alsórekecsintől nyugatra 6 kilométerre, Bákótól délre 30 kilométerre. Ma Gistényhez (Ludas) tartozik, amely Alsó Rekecsin község faluja.

Természeti környezetét tekintve a Szeret összeszűkülő, aszimmetrikus völgyében helyezkedik el. Az addig 10 kilométer széles völgy itt 3 kilométerre szűkül össze. Völgyében mikrohidroközpontokat építettek. Így itt van a Rekecsini völgyzárógát tava és erőműve. Berendfalva az aszimmetrikus völgy nyugati átmeneti övezetében helyezkedik el, ahol fokozatosan jutunk át a szub-kárpáti Pietricsika dombsor felé, amely 700 méter tengerszintfeletti magasság felé emelkedik. Ez a völgy máskülönben igen huzatos, télen a környeze-

¹ Condrea, 1891. 21.

² Harangozó, 2001.

ténél hidegebb, nyáron meleg. A természeti feltételek hatására itt nagyon termékeny talajok alakultak ki, ezért földesúri birtokok voltak. A magyar lakói szabadparasztok (rezesek) voltak, akik még a fejedelemség kialakulása előtti időktől birtokolták javaikat, de a századok folyamán ezeket a birtokokat elperelték, és lakosságuk jobbágsorba süllyedt.

Berendfalva neve a Berend személynévből származik. .

A falu neve már a 14. században oklevélben is megjelent, Alexandru (Sándor) vajda 1453. július 20-án Szucsáván kiadott oklevelében, amelyben megerősíti Mihály kancellárt és testvéreit birtokukban, de nem egyértelmű, hogy ez a Bákó–Rekecsin vidéki Berendfalvára vonatkozik-e. A kutatók feltételezik, hogy a Szabófalvával szomszédos falura vonatkozhatott, amely ma már nem létezik.¹

Iosif Gabor településszótárában a 18. század második felében Erdélyből kivándorolt menekülteknek írta le, akik a nagy földbirtokokra telepedtek és akiket a Misszió 1850. évi sematizmusa „Berenyesti seu Gesten” néven említett 121 hívővel, templom nélkül.²

Jerney János a 19. század közepén mint szabadparaszti (részes) falut mutatta be, amelynek lakói magyar eredetűek. Léteztek itt székely származású magyarok is, 15 személy, akik a klézsei anyatemplomhoz tartoztak és a Kurmatura falubeliekhez csatlakoztak.³

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentésében is megemlítették. Akkor 117 magyar katolikus lakosa volt.⁴

Sebestyén Ede is megemlítette 1904-ben megjelent munkájában, mint Klézse fiókegyházát.⁵

Bákó megye földrajzi szótárában 22 család és 81 fő lakosát említették, akik 3 lovat, 42 szarvasmarhát és 12 sertést tartottak.⁶

¹ Costăchescu, 1931. 471.

² Gabor, 1996. 118.

³ Jerney, 1851. I. 164.

⁴ Kovács, 1870. 51.

⁵ Sebestyén, 1904. 39.

⁶ Racovița, 1895. 136.

Jerney János a 19. század közepén mint szabadparaszti (részes) falut mutatta be, amelynek lakói magyar eredetűek. Léteztek itt székely származású magyarok is, 15 személy, akik a klézsei anyateplomhoz tartoztak, és a Kurmatura falubeliekhez csatlakoztak.¹

1920-ban építették és Keresztelő Szent János lefejezése tiszteletére szentelték fel. 1995 óta Csikfalva fiókegyháza. 1980-ban újabb kis templomot is építettek.²

Domokos Pál Péter 1928-ban meglátogatta ezt a falut is, és lejegyezte a családfők névsorát. A családnevek gyakoriságuk sorrendjében a következők voltak: Kerekes (6 család), Fejér (4), Mátyás (3), Antal, Botnár, Zsitár (2-2), Ádám, Boglár, Csecses, Gábor, Pál, Szabó, Torockai, Turi, Varga, Zsiba (1-1).³

Az 1930. évi népszámlálási adatok szerint 165 lakosából 114-en voltak római katolikusok. Nemzetiségük szerint mind romának, anyanyelvük szerint 114-üket magyarnak tüntették fel.⁴

A falu lakóinak nagyobb része őstermelő földműves és állattenyésztő.

Szabó T. Attila 1949. évi terepmunkája alkalmával meglátogatta a falut, és az itteni nyelvjárást a székelyes csángó csoportba sorolta. 1974-ben tanulókkal néprajzi gyűjtőexpedíció keretében felkerestük Berendfalvát is, ahol a falu lakói magyarnyelvűségéről győződünk meg.

Bergyila (Berdilă)

Egy kis katolikus közösség Lészped közelében, ahol még gyakran hangzik magyar szó, még élő a székelyes csángók nyelve. Bergyila Racova község faluja, amely a Beszterce folyó bal partján, a gerléni vízierőmű duzzasztott tava mellett, a Bergyila

¹ Jerney, 1851. I. 164.

² Révai új lexikona, II. 1998. 856.

³ Domokos, 1987. 216.

⁴ Manuilă, 1938. 31–32., 536.

patak torkolata mentén, a Beszterce teraszán helyezkedik el, a Lészpeddel szemközti parton, 18 kilométerre.

Természeti környezete a Beszterce teraszok által kísért völgyéhez tartozik, ahol a Szub-Kárpátokat szeli át, a miopliocén rétegei felé a folyó negyedkori hordalékai telepedtek. Talaja főleg gyengén és közepesen leöblített csernozjom és ártéri pocsolya.

A település a 19. század végén vált ismertté. A *Bákó megye földrajzi szótárában* is csak a Berdila völgyet említették meg Ciumați község területén.¹

A bákói plebánia évi jelentéseiben először 1887-ben említették, „Berghia” néven, mint ahol 8 katolikus család volt.²

A magyar kutatók közül először Sebestyén Ede említette meg mint Bákó fiókegyházát.³ A nagy csángókutatók, így Lükő Gábor sem tudta megállapítani a helyzetét.

A továbbiakban a katolikusok száma lassan növekedett. 1942-ben érte el a 23 családot.⁴

A régi népszámlálások nem tüntetik fel külön, csak mint a község részét. Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 697 lakosa volt, akik közül 57-en voltak katolikusok. Tánczos Vilmos egyetemi tanár felmérése szerint nagy részük, a felnőtt lakosság ismeri és beszéli a magyar nyelvet.⁵

2005-ben 17 család, illetve 59 katolikus lakosa volt.⁶

1950-ben a katolikus közösség telket vásárolt katolikus templom és temető számára. 1950-ben Gerghina páter vezetésével fatemplomot építettek, amelyet A Szent Szűz születése tiszteletére szenteltek fel. A faluban az egyetlen templom a katolikusoké annak ellenére, hogy ortodox keresztények is élnek ott.

¹ Racovița, 1895. 129.

² Gabor, 1996. 37.

³ Sebestyén, 1904. 39.

⁴ Gabor, 1996. 37.

⁵ Tánczos, 2001. 164.

⁶ *Almanahul Presa Bună*. 2005, 327.

Bergyila egy kis katolikus közösség, ahol híven ápolják magyar nyelvüket és hagyományaikat.

Berlád (Bârlad)

Berlád központi helyet foglal el Dél-Moldvában. Sokáig az Alsó Ország (Țara de Jos) fővárosának is számított. A berládi országbíró (vornic) székhelye volt a Galac–Jászvásár, Galac–Szucsáva országút felezőpontjában. Ez a város mindig fontos szerepet játszott Moldova történetében, s mint a többi moldvai vásárhely, erős központja volt a moldvai magyarságnak is. Magyar lakói a 15–16. századi kereskedelem és külkereskedelem lebonyolításában kiemelkedő szerepet játszottak. Így a románok mellett jelentős számban jelen voltak, katolikus templomuk volt, és a katolikusokkal foglalkozó valamennyi beszámolóban megemlítették.

Berlád a hasonló nevű folyó mindkét partján települt. A város nagy része a völgyszikron nyújtózkodik, a Berlád folyó teraszain. Csak néhány városnegyede, a Morile de Vânt (Szélmalmok) és a Cotul Negru (Fekete Kanyar) kapaszkodik fel a környező dombokra. A Galac–Jászvásár országút legfontosabb vásárhelye volt. 90 méter tengerszintfeletti magasságban fekszik 99 kilométerre Jászvásártól, 109 kilométerre Galactól, 50 kilométerre Tekucstól és 52 kilométerre Vaszlótól (Vaslui). A várost környező legfontosabb kiemelkedések, a Dealul Crângului 310 méter és a Dealul Mare 225 méter magasak. Jelenleg 70 000 lakosú municípium Vaslui megyében. Jelentős ipari központ, jelentős fém- és élelmiszeriparral. Itt van az ország egyik legjelentősebb golyóscsapágygyára, pneumatikus elemeket gyártanak mérő és ellenőrző műszerekhez. Fémipari homokot termelnek ki, és téglát gyártanak. Mint fontos élelmiszeripari központ malom, kenyér, gyümölcs- és zöldségkonzerv, húskészítmények, bor, szeszesitalok és olajgyártás központja. Fonodája, szövödé-

je (erőátviteli szövetek készítése) és kenderáztatója van. Ezenkívül fontos kulturális központ: színháza, múzeuma és iskolái vannak.

Berlád első említése egy orosz krónika 1174. évi szövege, amelyben Szuzdali András fejedelem a Rosztiszlavics testvérek közül az egyiket Berládba küldi, mint akinek nem engedi meg, hogy az orosz hazában tartózkodjon. Egy Rasztiszlavics nevűt különben Berlád hercegének említenek.¹ Ion Bogdan azonban kétségbe vonja ennek a dokumentumnak a hitelét.

A román történetírás itt egy kis államszerű képződményt feltételez a 12. században, a Berládnikok *kenéz*ségét. A bolgár-vlach államból több helyen átkeltek a Dunán Olténiába, Munténiába, és létrehoztak miniállamokat a magyar és a galíciai királyságok fennhatósága alatt.²

Moldvai forrásban 1374-ben említik, amikor Iuga Cariatovici moldvai uralkodó Berládból bocsátott ki egy oklevelet.³ Alexandru cel Bun (Jó Sándor) az ország közigazgatási felosztásakor az Alsó Ország (Țara de Jos) élére egy országbíróvá nevezett ki Berlád székhellyel, amit így találunk még 1628-ban is.⁴ 1422-ben Berlád kereskedőváros volt és határváros, ugyanis Jó Sándor vajda a berládi vám jövedelmét a bisztrikai kolostornak adományozta.⁵ 1434. szeptember 1-jén Iliasz vajda beszámolt a lengyel királynak Ștefan testvérével kötött megállapodásáról, amelynek értelmében átadta neki Chilia, Vaslui, és Tekucs mellett Berlád vásárhelyet is egész vidékével.⁶

Ion Bogdan közölte Nagy István vajda 1435. január 1-jén kiadott oklevelét, amelyben meghallgatja a városbírák (soltészek), polgárok és vásárosok kérését, valamint a városhoz tartozó szegényekét, miszerint kérik, hogy rögzítse a város határait. Egyúttal megvásárolták 100 tatár zlotiért Anuskától, utódaitól és rokonaitól az Ivancea nevű

¹ Lahovari et alia, 1898. I. 450.

² Lahovari et alia, I. 449.

³ Uo. 450.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

szállást, amelyet annak a határához csatoltak. Végül megújította Berlád összes lakóinak a privilégiumát, hogy ne fizessenek kicsi vámot az ő vásárukon. Kivéve, ha szekérral halat hoznak, amikor mázsánként vagy szekerenként 1-2 hallal tartoznak. Az oklevél leírja a vásárhely határait, amelynek átmérője 2, helyenként 3-szorosa volt Bukarest századeleji átmérőjének.¹

Mint már említettük, a városon keresztül vezetett a fő útvonal Galacról Szucsáva felé: amikor másodszer is visszatért elfoglalni Moldova trónját Petru Rareș, 1541-ben itt pihent meg Husa országbírójánál, aki nagy lakomát rendezett a tiszteletére.²

1608-ban Símeon Dbir Lehați, örmény család sarja Lvovból Konstantinápolyba utazva leírta, hogy Szent Mária mennybemenetelének a napján 4 napig Berládon tartózkodott, mert szokás szerint a harácsgyűjtő 2-3 napig tartózkodik minden városban.³ Gian Lorenzo Anini Moldova és Munténia leírásában megemlítette, hogy a fejedelemnek több városban, köztük Berládon is székhelye volt, ahol tartózkodni szokott.⁴

Constantin Cantemir idején, 1683-ban a krími tatár kán vezette sereg, majd 1686-ban a Sobieschi által vezetett lengyel sereg dúlta fel.⁵

1644-ben a tatárok gyűjtötták fel. Azután még sokszor leégett: 1659-ben, 1711-ben, 1826-ban és 1851-ben. Minden esetben újjáépült.⁶

A 18. században itt volt az Alsó Ország központi börtöne. 1710-ben Neculae Mavrocordat útban, hogy elfoglalja Moldova trónját, Berládon megállt, ahol a török adósságok miatt letartóztatott embe-

¹ Bogdan, 1913. 62.

² Lahovari et alia, I. 1898. 450.

³ Călători, IV. 1972. 343.

⁴ Uo. 569.

⁵ Lahovari et alia, I. 1898. 450.

⁶ România, Ghid. 1983. 221.

rek megtöltötték a börtönt. Felettük ítélkezett, ártatlanoknak találta és szabadon engedte őket.¹

Herlea soltész 1434-ben levelet írt a brassói bírónak. Mivel ebben az időben Herló lakói nagyrészt magyarok voltak, elképzelhető, hogy ez a családnév a „Herlói, Harlai”-ból származott, s viselője magyar lehetett.²

C. C. Giurescu a berládi város vezetőségét tanulmányozva jutott arra a következtetésre, hogy ebben a városban a románok mellett szlávok, görögök, örmények és magyarok is éltek. Az etnikai keveredés képét 1608–1609-es adatok is igazolják. 1608-ban egy Virgin Antal nevű soltész szerepel. A tanúk közt pedig Mofit Jani, Grăjdeanu Dropea, Cernea soltész és Gheorghe Zancovici deák szerepelt.³ Beke Pál misszionárius 1644. július 31-i jelentése beszámolt arról, hogy Moldvában a legtöbb mezőváros magyar, de szép számmal élnek magyarok Berládon, Galacon és Románban is. Templom mindenütt van.⁴

Francesco Pstis di Candia krétai ferences szerzetes Munténiáról és Moldváról közölt értesüléseiben megemlítette Berlád katolikus templomát is (1591–1596 közt).⁵

Giovanni Antonio Magni a 17. század elején a két Oláhországról készült jelentésében megemlítette jelentősebb városai közt Berládot, s megjegyezte, hogy Moldvában sok örmény, zsidó, magyar szász és raguzai él, akik az egész kereskedelmet a kezükben tartják.⁶

A 17. században a katolikus misszió nagyon tevékeny volt. Egyre-másra készülnek a jelentések a katolikusok helyzetéről. Csak néhányat említek ezek közül. Basetti, 1643. június 4-én készült jelentésé-

¹ Lahovari et alia, 1898. I. 450.

² Binder, 1982. 125.

³ Uo.

⁴ *MCSSM Okmánytár*. 1989. I. 269.

⁵ Călători, III. 1971. 639.

⁶ Călători, IV. 1972. 42.

ben beszámol arról, hogy Berládon templom van, de plebános nincs. 25 házban 120 katolikus lakos élt.¹

Az 1660-as években két részletes beszámoló is készült Berládról. 1641-ben Petrus Bogdan Baksic (Deodatus) püspök szeptember 26-án látogatta Berlád városát két domb között a Berlád folyó síkján, amely gabonában, szarvasmarhákban és halban gazdag, Ebben a városban 140 lélek és 20 gyermek katolikus élt. Nemzetségük szerint magyarok, de kevesen tudnak jól magyarul, mert messze vannak a magyar határtól. Fatemplomuk 8 lépés hosszú és 5 lépés széles, szalmával fedett. Van egy harangjuk is a templomon kívül egy fára felfüggesztve. A templom körül sövényvel kerített temető, ahova a híveket temetik.²

Bandinus leírása különösen érdekes: völgyben van, a Berlád folyó partján. Nyugaton gabonában nagyon termékeny völgyek vannak. A dombokon keleten jó bort adó szőlőktől sárgálló hegy, északon és dél felé hosszú, széles völgy terjeszkedik. Lakosai oláhok, örmények és magyarok. A katolikus templom gerendákból kezdetlegesen készült, náddal fedett. Pap nincs, kis fizetésű tanítót tartanak, aki a szentegyházba gyűlő embereknek magyarul énekel, és magyar *postillákat* olvas. A katolikusoknak 30 házuk volt, és a gyermekekkel együtt 150-en vannak. A föld nagyon termékeny, de művelői nagyon tunyák. A várostól két stádiumra egy tatár várrom van a Berlád folyó partján, ahol a tatárok megvonták magukat, mikor Szent László, Magyarország királya a szittyákat győzedelmesen üldözte az Úrnak 1236-ik esztendeje körül. Csak a töltések és a sáncok látszanak még. Ide vonultak 40 évvel ezelőtt a lengyelek is, amikor a szittyák és a törökök szorongatták. Gyors munkával a töltést és az árkot rendbe hozták, és dicsőségesen védekeztek.³ Felsorolta a város 30 katolikus családfőjének a nevét. Íme, gyakoriságuk sorrendjében: Sánta, Székely (3-3 család), Farkas, Kádár, Mészáros (2-

¹ MCSM. *Okmánytár*. 1989. 248.

² Gabor, 1996. 42–43.

³ *Codex Bandinus*. Domokos, 1987. 359.

2), Vaszlai, Roska, Benedek, Nagy, Istók, Balló, Csalán, Gyurkó, Györgyicze, Daka, Kiss, Piás, Diák, Cleophas, Bicsier, Simonka (1-1).¹

Vlas Koicevic 1661. július 29-én kelt jelentésében 3 görög keleti és 2 katolikus templomát említette, egyik romos állapotban.²

1670. május 23-án az ismeretlen obszerváns ferences szerzetes jelentésében Berlád 100 katolikus lakossal szerepel, akiknek papjuk nincs, csak a diakónus.³ A huszti és a galaci pap járt ide, a templom felszerelése gyenge volt.⁴

A 17. század utolsó harmada a megpróbáltatások ideje volt berládon is. Vito Piluzzio da Vignanello jelentésében 1686 végén arról számolt be, hogy Moldva majdnem teljesen elpusztult. Berlád kihalt, lakói Erdélybe, Lengyelországba menekültek.⁵ 1692-ben Berkuce misszionáriusnak a kérdőívekre adott válaszában leírta, hogy Berlád kereskedőváros, örmények is lakják. A katolikus templom a városon kívül van. 3-4 család maradt itt, papjuk nincs. Egy magyar kántor énekel el ünnepnapokon a pap officiumát.⁶

Pápai Jánost 1705-ben II. Rákóczi Ferenc küldte a portára, hogy kössön habsburgellenes szövetséget. 1710-ben, Moldván áthaladtában, szeptember 11-én Berlád városába érkezett. Jelentős városnak nevezi, ahol nagyon régi idők óta ott élő magyarok is vannak, akik a románnal egy nagyon kevert nyelvet beszélnek.⁷

Dimitrie Cantemir Moldva leírásában – amely 1769-ben Hamburgban jelent meg – megemlíti Berládot. Valamikor nagyon nagy volt, most azonban elpusztult, s eltűntek szépségei. Az alsó országbíró központja, de a feladatot két kisebb országbíró teljesíti, mert ő állandóan az udvart kell kövesse. Leírta a folyó mellett egy

¹ Uo. 437.

² Călători, VII. 1980. 140.

³ MCSM. *Okmánytár.* 600.

⁴ Uo. 623.

⁵ Uo. 704.

⁶ MCSM. *Okmánytár.* 708.

⁷ Călători, VIII. 1983.

olasz mérőföldre elhelyezkedő vár maradványait, ami nagyon régi, ma földvárnak nevezik. Feltételezi, hogy az ország lakói építették a tatár támadások kivédésére.¹

Gegő Elek, aki szintén megemlítette, a László királyunk elől menekülő kunok építményének tartja a várat.²

A 18. században a vásár birtokát az uralkodó a foksányi kolostornak adományozta (1757), s a város belterületét egy bojárnak (1785). Tízévi panaszok után a Ștefan cel Mare (Nagy István) fejedelem által kiadott oklevélre hivatkozva sikerült elhárítaniuk a bojár uralmát, s 1824-ben visszavásárolták a város birtokát is.³

Jerney János a 19. század közepén 40 katolikus lakost talált a városban, akik mesterségűzés végett az újabb időkben oda-származottak. A város lakói emlegették, hogy eleik mind magyarok valának régente s magyar neveiket is emlegetik. Emlékeztek a magyar temető helyére is, amely már az óhitűeké.⁴ Közölte a Zsigmond és Ulászló közt 1412. március 15-én Lublóban kelt egyezségi levelét, amelynek eredeti latin szövege: „Forum vero seu villa Berlad in dextra parte sita manet Sigismundo.”, valamint Constantinos Porpyrogeneticos a besenyők birtokáról írt sorait, ahol Burat nevet említ.⁶

Kovács Ferenc 1857-ben Foksány fiókegyházaként említette 46 katolikus lakossal.⁷

A 20. század elején Nicolae Iorga, a nagy román történétíró is utalt a város eladományozására. Az ország *fanarióta* uralkodóinak nem volt mit adományozniuk rokonaiknak, kedvenceiknek. Így a városiaknak meg kellett harcolniuk birtokaik visszaszerzéséért. Iorga így jellemezte a települést: „A berládi útról csak csúnya házak és fák

¹ Cantemir, 1973. 26.

² Gegő, 1838. 41.

³ *România. Ghid. turistic.* 1983. 221.

⁴ Jerney, 1851. I. 162.

⁵ Latin: „A jobboldalt fekvő Berlad mezőváros, valójában falu, Zsigmondnak marad.”

⁶ Uo.

⁷ Kovács, 1870. 52.

keveréke látszik, perspektíva nélkül, bár templomtornyok nélkül. Szép házak ritkán láthatóak. Egyetlen nagyobb temploma egy vásártér közepén emelkedik. Egy korhadtt fahíd vezet át az itt nyáron patakka szelidült Berlád folyón. A Dealul Mare domb tetején Lupu Costachi bojár udvarháza és szőlői láthatóak. A múlt itt teljességgel halott. A jelennek semmi jelentősége nincsen.”¹ Iorga egy másik könyvében leírja, hogy a ma korszerűsített Berlád templomait az 1802. évi nagy földrengés úgy megrongálta, hogy a tornyait helyettesíteni kellett a szégyenletes bukaresti példa alapján fából összetákolva, bádoggal bevonva s utána fenyőkorommal befestve.²

1930-ban 26 204 lakosa volt. 257 volt közülük római katolikus, 106 magyar nemzetiségűnek, 180 magyar anyanyelvűnek vallotta magát.³ A 2002-es népszámlálási adatok szerint 69 183 lakosa volt, ezek 98%-a román, és csak 0,02%-a magyar. Ugyancsak elenyésző a cigányok, zsidók, németek, törökök, lipovánok, tatárok, szerbek aránya. A megye 6607 római katolikus lakosán a 3 város: Husztváros, Vaszló és Berlád osztozik. Berlád lakóinak 98,2%-a ortodox, 0,3%-a római katolikus, a többiek görög katolikusok, reformátusok és más felekezetűek.⁴ 2005-ben 84 család, illetve 194 volt a katolikusok száma Berládon.⁵

Régi, 1630-ban épített templomát 1745-ig minden a katolikus templomokról készült kimutatásban megemlítették. Hrisostomul Dejoannis 1762. április 5-én a misszióknak írt jelentésében közölte, hogy ezt a templomot 1759-ben a tatárok felégették.⁶ Ezután a 20. századig nem volt katolikus templomuk, bár a katolikusok nagy erőfeszítéseket tettek a templomépítés érdekében. A vásári gondnoktól sikerült kiharcolniuk 1844–1846-ban egy ingyen telket a vásár szélén (140 stânjeni), amelyen a mai templom is áll. A templomot

¹ Iorga, 1972. II. 202–203.

² Iorga, 1981. 105.

³ Domokos, 1987. 240. Forrás: Népszámlálás. 1930.

⁴ A Berládi Elöljáróság honlapja. <http://www.primariabarlad.ro/mai%20multe.htm#5>.

⁵ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 340.

⁶ Gabor, 1996. 43.

1902–1904 közt sikerült felépíteniük. Ezt a templomot a század földrengései nagyon megrongálták. Az 1986. augusztus 31-i földrengéskor a torony leomlott, s nagyon megrongálta a tetőszerkezetet. 1990-ben építettek új katolikus templomot. A Szent Rózsafüzér tiszteletére szentelték fel.

Berlád a II. világháború utánig a foksányi plebánia fiókegyháza volt. A plebánia irattárában megőriztek a berládi közösségnek egy ovális fémpecsétjét, ami szintén a magyar múlt emléke. Közepén Szent László térdelő alakjával, aki feltekint a jobb felső sarokban egy felhőn trónoló Szűz Máriára. A pecsét felirata a következő: „Comunitas Ecclesiae Rom. Cath. Berladiensis.”¹ Jelenleg a vaszlói (Vaslui) plebánia fiókegyháza.

A város mai képe tömbháznegyedekkel gyarapodott. Három híres szülöttje Alexandru Ion Cuza, N. D Cocea író és Nicolae Tonitza festőművész.

Műemlékei közül megemlítjük Vasile Pârvan múzeumát, (Sterian Dumbrava út 1. sz.), amelynek történelmi, néprajzi és művészeti részlegei vannak. Az uralkodói templom (Vasile Lupu út 10. sz.), amely Vasile Lupu fejedelem alapítványa 1636-ból. 1804 és 1807 közt felújították, 1838 és 1837-ben restaurálták. Ezenkívül híres parkjait említhetjük meg: a Prodana park régészeti rezerváció és a Municipiumi Park, amelynek zoológiai sarka van, és híres személyiségek (Enescu, Creangă, Vlahuță) szobrait őrzi.

A város mai katolikus lakói azonban jórészt már román anyanyelvűek, s csak nagyon kevesen vállalják a magyar nemzetiség bevallását a magyarul még beszélni tudók közül is.

¹ Gabor, 1996. 44.

Berzencze (Berzunț)

A Tázló völgye egyik legrégebb magyar telepe Berzencze, amely napjainkban csak részben magyar, de jelentős katolikus plebániaközpont.

Berzencze a róla elnevezett Berzenczei hegyek lábánál, a Berzencze patak mentén, a hegyoldalban fekszik, Onesttől 27 kilométerre északra, és Bákótól nyugatra 42 kilométer távolságra.

Földrajzi környezetét tekintve a Keleti-Kárpátok egyik legalacsonyabb vonulata a Berzenczei hegyek, amelyek legmagasabb csúcsa a falutól nyugat-délnyugatra fekszik, és 984 méter magas. Berzencze a hegyek és a Tázló–Kászon-medence kontakt övezetében fekszik, ahol a piemont jellegű hegylábi dombok átmenetet képeznek a hegyek felé. A Berzenczei hegyek a paleogén *flis* övezetbe tartoznak: konglomerát, homokkő és cementált márgákból álló rétegekből felépítve, amelyek kevés életnyomot tartalmaznak a gyors üledék-képződés következtében, mivel a Keleti-Kárpátok központi övezete szomszédságában itt geoszinklinális (előmélyedés) keletkezett, amely hamar töltődött fel a hegyekből érkező üledékekkel, majd az újharmadkorban neogénben maga is meggyűrődött, és kiemelkedett a tengerből. A Tázlói-medence a hegyek és a Szub-Kárpátok (Al-Kárpátok) közti mélyedésben keletkezett. Ez a medence egyike a legkiterjedtebbeknek. 70 kilométer hosszú, és a legnagyobb szélessége Onyestnél eléri a 20 kilométert is. Medencében 300–400 méter szintkülönbségekkel találkozunk, és a nyugati övezetben piemont jellegű enyhe törmeléklejtők alakultak ki, amelyet a lefolyó patakok szabdaltak domborokká. A medencét pliocén (újharmadkori) és jelenkori üledékek, agyag, homok és kavics tölti ki. A Tázló árterületét, amely 1–2 kilométer széles, a folyó teraszai kísérik, amelyeket településre és mezőgazdaságra is alkalmas térségeket képeznek. A legalacsonyabb teraszok 5–8 és 8–12 méter, a következők 20–22 és 95–105 méter relatív magasságúak. Ezeken az alacsony, dombos,

részben sík területeken erdei talajok, pszeudorendzinák és degradált csernozjom talajok is kialakultak.

A Berzencze patak összegyűjti a Berzenczei hegyek vizeit, és a Tázló felé viszi. A terület gazdag ásványkincsekben is. Kőolaj, valamint gipsz telepei közismertek.

Berzenczét a 14. század végén oklevélben is említették. 1399. március 12-én Stefán vajda megerősítette Dușcăit és unokáit a Sós Tázló menti két falu birtokában. Doljest falu, amely nem maradt fenn, leírásánál megemlíti Leontinest (a mai Ardeván), Berzenczét, melynek a közelében volt.¹

1400. június 29-én egy másik oklevél, amelyet Alexandru vajda adott ki, Pojana és Gejtán faluk határa leírásánál említi a Nagy Ré-

¹ Costăchescu, 1931. I. 37.

vet és a révtől a halmocskákkal fel a dombon a Berzencig és fel a Berzencen a Pojána felettig.¹

Így a Berzencze név közismert volt már a 14. század végén is, a Bandinus kódexében mégsem szerepelt, amit egyes kutatók azzal magyaráznak, hogy Bandinus sem jutott el minden településre.

Bogdán vajda, moldvai uralkodó, Berzenczén kolostort is alapított 1570. (a régi naptár szerint 7078.) április 20-án kelt adománylevelében egy fél falut (Ciofletesti) és sok cigányszállást adományozott a kolostornak, amelynek a templomát Az Istenanya mennybevitele és Szűz Mária megtisztulása tiszteletére szentelték fel.²

Bogdán moldvai uralkodó egy oklevelében 1792-ben Berzinca néven említette.

A magyar utazók is megemlézték Berzenczét. Jerney János Berzoncza néven említi, mint az Athos hegyhez tartozó berzenczei monostor birtokát. Pusztina fiókegyháza volt, 37 család és 160 katolikus székely származású magyar hívével.³ Régi birtoklevelekben az adományozó szabadparasztnak (részesek) nevei mind magyar hangzatúak.⁴ A továbbiakban beszámol havasi fekvéséről egy nagy fenyveshegy oldalában. A Puskás patak a hegyekből keletre folyik, a Berzencze patakba szakadva keletre sietnek, és a Tázlóba ömlenek. Temploma Nepomuki Szent János tiszteletére van felszentelve.⁵ Itt románul és magyarul egyaránt beszélnek magyarjaink. Sokan elrománosodtak, aminek a lelkipásztor távolsága volt az oka (4 óra Pusztináig).⁶

Az 1851. évi sematizmusban 235 katolikus lakosát említették.⁷

¹ Uo. I. 38.

² Racovița, 1895. 139.

³ Jerney, 1851. I. 164.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo. I. 323.

Veszely Károly 1868. évi utazási naplójában Pusztina 14 fiókegyházát sorolta fel, megemlítve a kántorok névsorát is. Berzenczén a kántort Fejér Pálnak hívták.¹

Kovács Ferenc is mint templommal rendelkező helyet említette 227 magyar katolikus lakossal, lévén Pusztina egyik legnagyobb fiókegyháza.²

Bákó megye földrajzi szótára, amely 1895-ben jelent meg, 202 családfőt és 663 lakost említett meg a faluban, amelyben az ortodox templom a hajdani kolostor területén épült Szent Márton tiszteletére. A szótár szavai szerint katolikus temploma a Buticari házcsoportban található. A község magyar lakossága 248 fő volt.³ Élt még 19 zsidó és 1 görög a községben, a többi román volt.

1874-ben a *Condica Liudilorban* (*Bujdosók könyvében*) mint a kolostor birtokát említették, amelyhez az Albile házcsoport (cătun) is tartozott. Valószínűleg Albile falu fele.⁴

A kolostortól a birtok a 19. század utolsó negyedében az állam kezébe ment át.

A 20. század elején Weigand Gusztáv német nyelvész azt írta, hogy Berzencze faluban is élnek székelyek.⁵

A lakosság nagy része mezőgazdaságból élt, de volt 24 mesterember, 20 iparos, 20 kereskedő, 16 szabadfoglalkozású, 40 munkás, 16 szolgáló és 155 csendőr is a községben, amelyhez még 8 kis falucska tartozott.⁶

1930-ban a népszámlálás alkalmával 271 katolikus lakosából 123-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek, és ugyanannyian magyar anyanyelvűnek.⁷

¹ Veszely–Imets és Kovács, 1870. 39.

² Kovács, 1870. 52.

³ Racovița, 1895. 137.

⁴ Uo. 136.

⁵ Domokos, i. m. 189.

⁶ Racovița, i. m. 137.

⁷ Az adatok Berzencze község Butucar nevű résztelepülésére vonatkoznak. Manuilă, 1938. 38–39., 540.

Az 1992. január 7-i népszámláláskor a községnek 5214 lakosa volt, amelyből 813-an voltak katolikusok, de csak 1-et jegyeztek be magyarnak.¹ Tánzos Vilmos egyetemi tanár felmérése alapján 100-an beszélnek a faluban a magyar nyelvet.²

2005-ben 264 katolikus család és 746 katolikus lélek élt a faluban.³

Első templomát 1831-ben építették, majd 1860-ban új templom épült. 1954-ben készült ma is meglévő temploma, amelyet Szűz Mária szeplőtelen szíve tiszteletére szenteltek fel. Pusztina fiókegyháza volt 1954-ig, ekkor önálló plebániává vált.

Berzencze néprajzi szempontból is rendkívül jelentős falu. Lakói a fa művészi feldolgozásának a nagymesterei. Népi álarcokat, tetsze-

¹ *Moldvai Magyarság*, XII. évf. 3 (130.). 7. 11.

² Tánzos. 2001. 167.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005 318.

tős bőrhímzéseket készítenek. Híresek az általuk készített bundák, subák. A falu lakói megőriztek régi népszokásokat is. Feudalizmus kori műemléke a berzenczei kolostor épülete, amelyet Bogdan Lăpușneanu 1568–1572 közt építtetett.¹

Berzencze régi magyar szabadparaszti falu volt, amelynek lakói nagy része elrománosodott. Akik még őrzik vallásukat, azok egy része még megtartotta régi magyar nyelvét is, de sokan csak titokban őrzik magyar származásuk tudatát, s teret hódít a románnyelvűség ebben a faluban is.

Berzujok (Berzulești)

A moldvai magyar és magyar eredetű katolikus közösségek nagy életerejét példázza ez a falu is. A katolikusok egy egész sereg Tázló menti faluban jelentek meg az utóbbi két évszázad során, és egyre életerősebb közösségeket hoznak létre.

Berzujok a Turlui (Turul) folyó jobb partján található parányi kis falu, amely a Jáz falucskától lefelé, Gajdártól 5 kilométerre észak-északnyugatra található.

A falu dombvidéki település a Tázlói-medencét keletről kísérő szubkárpati dombok közt, amely miocén korú *monoklinális*, enyhén dőlt rétegű (márga, agyag, homokkő, konglomerátum, mészkő, gipsz és tufa), amelyen barna erdei talaj, pszeudorendzina a jellemző.

Ez a falu a 19. században még nem szerepelt a katolikus közösségek listáján. A 20. század elején sem említették a legteljesebb, Sebestyén Ede-féle felsorolásban sem.

A 19. század végén kiadott *Bákó megye földrajzi szótárában* jelent meg először, mint egy parányi kis falu, inkább házcsoport, mindössze 13 család, 32 lakossal, akik 4 lovat, 18 szarvasmarhát, 10 sertést és 2 kecskét tartottak.²

¹ Ichim, 1987. 109.

² Racovița, 1895. 120.

Az 1930. évi népszámlálás adatai közt említik először a falu katolikus lakosait, 36 katolikus lelket.¹ Akkor a falueska Sänduleni (Szendulény) községhez tartozott. Domokos Pál Péter mint Lujzikalagor főkegyházát említette meg. A legteljesebb eddigi falulajstromban őket Lükő Gábor sem említette meg.

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 212 lakosából 122-en voltak katolikusok. Tánzos Vilmos egyetemi tanár felmérése alapján 20-an ismerik és beszélik a magyar nyelvet, inkább az idősebb korosztály.²

2005-ben 40 katolikus család, 119 katolikus lakos élt a faluban.³

¹ Domokos, 1987. 527.; Manuilă, 1938. 540.

² Tánzos, 2001. 166.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 321.

1995-ben katolikus templomot építettek, amelyet a Szentháromság tiszteletére szenteltek fel. 1968 óta a gajdári plebánia fiókegyháza.

Lakói östermelő földművesek és állattenyésztők.

Bírófalva (Gherăești Bacău)

Ma már nem létező település, amely Bákó északi szomszédsága volt, de beolvadt a városba.

A Beszterce jobb partján terült el a Limpedea patak és a Beszterce közt, 4 kilométerre Bákó központjától. A falu központja a mai Bírófalvi (Gherăești) pihenőhelynél lehetett.

A falu neve a magyar „Bíró” névből származik. A román források szerint egy Bíró nevű rázesz (szabadparaszt) nevéből alakult ki, aki a moldvai államalapítás előtti időben élt itt, Bíró–Birăești–Ghirăești–Gherăești szószármaztatás alapján.¹

A település Alexandru cel Bun (1400–1432) vajda faluja volt, aki elcserélte a besztercei kolostorral. Azután a Mihăilă Moimescu tulajdonába jutott, aki eladta Bíró fiainak: Pipounak és Costeának. Azután megint a besztercei kolostor birtokába jutott, aki elcserélte Ștefan cel Mare fejedelemmel, így a bákói fejedelmi udvarhoz került. A 16. század közepén került ismét a Bíró úkunokák kezébe. Ion Vodă cel Cumplit (Szörnyű János) vajda megerősíti a falu birtokában Pipou és Costea Biroviciót.²

Az orosz megszálló hadsereg által elkészített 1772–1774. évi adóösszeírás szerint a falu egy része szabadparaszti birtok volt, s 20 lakosa fel volt mentve az adófizetés alól, ugyanis hidászok voltak a Besztercén a Bákó–Román országút mentén.³ Ebből is kiderül, hogy a bírófalvi szabadparasztok feladata volt a híd karbantartása.

¹ Gabor, 1996. 114.

² Codrescu, XV. 311–312.

³ Gabor, 1996. 114.

A bírófalvi katolikusokat a Misszió 1850. évi sematizmusában említették először, „Ghirești” néven, amikor 10 katolikus lakosa volt.¹ A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi sematizmusában „Ghiresti” néven említették 52 magyar lakossal, mint Bákó félegyházát.²

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótára* szerint 24 család, illetve 101 lélek lakta. 3 lovat, 32 szarvasmarhát és 20 sertést tartottak.³

A bírófalvi katolikusokat a bákói plebánia statisztikáiban 1887–1942 közt külön tartották nyilván.

Nem volt és nincsen a hajdani faluban katolikus templom, csak egy kis temető az összes keresztény felekezetek számára, a régi bírófalvi vasútállomás közelében.

Bírófalva (Gherăiești)

A most bemutatott Bírófalva egyike a Román vidéki csángó tömb leggazdagabb hagyományokkal rendelkező településeinek, ahol lépten-nyomon felbukkannak a magyar múlt emlékei, s harcuk emlékei magyarságuk megőrzéséért, magyar papokért, magyar jövőjükért. A 19. században még vérüket is áldozták. A hatóságok és az egyház ezt a falut is megpróbálta elrománosítani több-kevesebb sikerrel a 19. században.

Bírófalva a Moldvát a Szeret folyótól elválasztó fennsíkron fekszik a Moldva folyó közelében, a Caurlik (Csergő) patak mentén, Románvásártól 13,5 km távolságban, északnyugati irányban.

Moldva régi települései közé tartozik, és Román püspöksége birtokát képezte. Először írásban Birăești néven 1552. április 20-án Iașiban keltezett oklevélben említik, amelyben Petru Rareș fia,

¹ Uo. 115.

² Kovács, 1870. 49.

³ Racovița, 1895. 300.

Ștefan Rareș vajda megerősítette a romani püspökséget ennek a falunak a birtoklási jogában. Egyúttal megemlíti, hogy a régi birtokos Păstrăvnek és fiainak a moldvai kincstárból kifizette a birtok teljes ellenértékét, 600 tatár zlotit.¹

A település román neve a magyar név helytelen átírásából származik. Régi okiratokban Birăești néven szerepel,² ami a magyar Bíró névből származik. Névadója egyike lehetett Moldova alapítóinak, vagy már előttük is itt volt. Abból keletkezett a Ghirăiești, majd a Gherăiești mai neve.

A bírófalvi katolikus közösség kialakulására több feltevés született. Legvalószínűbb, hogy lakói a szomszédos katolikus falvakból (Szabófalva, Szeckófalva, Rekettyés, Egyedfalva és Tamásfalva) rajzoltak ki. Mások Erdélyből vándoroltak ki. Lehetséges, hogy az előző századokban létező magból fejlődött ki.

Giovanni Maria Ausilia jezsuita szerzetes Ghireieștien a ferences missziónak a központjáról emlékezett meg, ahol 13 családból álló katolikus közösség élt.³ A magyarok régiségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a határmegállapítók tőlük kérdezték meg a falvak közti határok pontos helyzetét. Így például Vasile Buhăiescu volt pohárnok összehívta a magyar szomszédokat Szeckófalváról és a szomszédos falvakból, hogy tanúsítsák a kolostor és a püspökség pontos kiterjedését. Kiválasztotta Ghiur Jánost, a legtehetségesebbet a szeckófalvi magyarok közül, aki azt mondta, tudja a határokat, ahol azt az apja megmutatta, el voltak határolva a szántóföldek is, ahol út és határ volt Szeckófalva és Lekusén között.⁴ Constantin Racovița vajda az 1750-es években megerősítette ezt a határmegállapító tanúságot. A kolostor birtokainak a jegyző-

¹ *Episcopia Roman*. VI./2.

² Uo.

³ Călători, IX. 1993. 313.

⁴ *Arhiva Națională Iași*. Manuscrise Nr. 109 F. 40–43. Közli Ciubotaru et alia 2003. 13.

könyvében megőrzött másolatokban Birófalva neve két esetben Birăești, egyszer Ghirăești néven szerepel.¹

A 18. század 7. évtizedében, 1762-ben 18 házban 62 katolikus lélek élt, amint azt Giovanni Hrisostomo, a moldvai ferences misszió prefektusa jelentette.² Abban az időben Moldvában 40 katolikus közösség élt, amelyből 21-et viszonylag későn alapítottak. Di Giovanni elbeszélése szerint csak ötöt létesítettek Erdélyből jött katolikusok, míg a többi 16 a szomszédos katolikus közösségekből származik. 1762-ben 6000 katolikus lélek élt Moldvában.³ A kongregáció kérdőíveire adott válaszokból kitűnik, hogy a birófalvi közösséget moldvai katolikusok alapították, míg az erdélyi bevándorlók néhány évtizeddel később érkeztek ide, s templomot is építettek fából. Akkor Szabófalva fiókegyháza volt, s a papot a kántor lakásában fogadták.⁴ 1774-ben már 100 házban laktak, lélekszámuk 550 fő volt.⁵

1868-ban Kovács Ferenc mint Szabófalva fiókegyházát említette meg. Akkor már templomos hely volt 78 lakossal.⁶ Az 1875. évi sematizmusa szerint a magyart is, a román is feltüntették használt nyelvként.⁷

1890-ben a földrajzi szótár tanúsága szerint 414 család, 1461 lakos élt 356 házban. Közülük 240 család, 961 személy katolikus vallású volt.⁸ Még 7 zsidó és 167 román család is élt a faluban. Két kőtemploma volt (katolikus és ortodox). Az 1756. június 21-i határozatban, mely szerint a románi püspökség birtokába került, Birăiești néven szerepel.⁹

¹ Uo.

² Călători, IX. 1993. 447.

³ Dumea, E.: *Il cattolicesimo nella Moldavia-Romania nel 18. Secolo*, Roma, 1997. 17. Idézi: Ciubotaru et alia. 2003. 71.

⁴ Ciubotaru et alia, 2003. 72.

⁵ Uo. 14.

⁶ Kovács, 1870. 48.

⁷ Domokos, 1987. 117.

⁸ Condrea, 1891. 58–59.

⁹ Uo.

Az 1902. évi sematizmus Gherăiești néven 1366 katolikus lakossal tünteti fel,¹ mint plébániát. 1903-ban 270 családfő közül 120 gazdag, 80 középbirtokos, 50 szegény és 20 özvegy volt.²

Az 1930. évi népszámláláskor 2233 lakosából 1804 (80,5%) volt katolikus, akik közül 4-et jegyeztek be magyar anyanyelvűnek.³ Domokos Pál Péter meglátogatta őket, és megjegyezte, hogy még beszélnek a magyar nyelvet.⁴ A régi elhagyott temetőben több magyar nyelvű sírfeliratot talált az 1880-as évekből. „Itt nyugszik az Úrban Istoc Katalin. Élt 30 esztendő. 1886.” „Itt nyugszik az Úrban kimúlt boldogult Timár Mihály hitvese, Margita, élt 52 évet, kimúlt 1882-dik.” Az új temetőben már csak román sírfeliratok vannak.⁵

A 19. század első felében két lázadásban is részt vettek Bírófalva lakói: 1801-ben is 16 katolikus falu lakói lázadtak fel: követelték, hogy az olasz papot cseréljék ki magyarral; és lázadtak Gatt prefektus ellen pasztorációs problémák miatt.⁶

1831-ben újra a nyelvüket ismerő értelmiség hiányában lázadtak fel, ezúttal a sorozás ellen, amelyet kegyetlenül vérbefojtottak. Bírófalváról öten estek el a megtorlás következtében.⁷ Április 24-én volt a döntő ütközet: sokan sebeikbe haltak bele. Bidigoff orosz tábornok szétverte az ásóval, kapával, vasvillával felfegyverzett paraszti tömeget.⁸

Bírófalva katolikus templomáról az első jelzés 1776-ból származik, amikor egy névtelen jelentésben a moldvai katolikus templomok helyzetéről számoltak be.⁹ Ezt a templomot 1861-ben lebontották, ezután építették az első kőtemplomot.¹⁰ 1891-ben újabb, nagyobb

¹ Auner 1908. 81.

² Ciocan, 1924. 56.

³ Domokos, 1987. 252.; Manuilă, 1938. 368., 705.

⁴ Domokos, 1987. 150.

⁵ Domokos, 1987. 150.

⁶ Dumea, 1997.

⁷ Ciubotaru et alia, 2003. 73–74.

⁸ Jerney, 1851. 109.

⁹ Gabor, 1996. 116.

¹⁰ Ciubotaru et alia, 2003. 74.

templomot kezdtek építeni, amelyet 1907-ben szenteltek fel. 26,5 m hosszú, 9 m széles és 26 m toronymagasságú épületet. Ezt nagy orgonával szerelték fel, és a Szentlélek eljövetele tiszteletére szentelték fel.¹ A század végén új, modern templomot építettek, amely 1994-ben készült el.² Első ortodox kőtemploma 1854-ben épült.³ 2002-ben katolikus óvodát építettek, amit Szent családnak neveztek el.

Bírófalva kezdetben Szabófalva fiókegyháza volt. 1863-tól önálló eklézsia, amelynek a szomszédos Jugán, Szteckófalva és Barticsest fiókegyházakat is el kellett látnia.⁴

Első iskoláját 1851-ben I. Ghica alapította. 1914-ben földszintes iskolaépülete, majd az 1960-as években emeletes iskolája épült.⁵

1923-ban művelődési otthont alapítottak, ahol fonókat és felolvasódélutánokat tartottak, amelyek a II. világháború idején nacionalistának minősültek. 1955–60 közt új művelődési otthon épült.

A bírófalviak alapfoglalkozása a mezőgazdaság, a földművelés volt. A falu területe nem volt elégséges, ezért Belcești és Săveninél Iași megyében foglaltak helyet a szomszéd Új Gherăiești (Új Bírófalva) faluban. A múltbeli len-kender kereskedelmet, az „alisverist” ők is folytatták, és sok állatot tartottak. 1800-ban 363 szarvasmarhát, 465 juhot, 526 sertést is tartottak.⁶ Szorgalmuk miatt ezt a falut nagyobb adókkal sújtották. Jelenleg csak a falu határában legeltetnek, a Moldva mentén, a Nagy Nyomás és a Zavari Nyomás (Divălmășiei=Földközösségi) legelőkön, ahol más falvak lakói is. A juhok útja a Hátas nevű helyen halad át, ezért a Juhok hátasa nevet is kapta. Jelentős a méhészet is.

¹ Ciubotaru et alia, 2003. 172.

² Uo. 172.

³ Uo. 91.

⁴ Uo. 75.

⁵ Uo. 225.

⁶ *Vistiera Moldova* (Fond). 227/1845. Idézi Ciubotaru et alia, 2003. 58–62.

Ezenkívül a kézműipar, a famegmunkálás is elterjedt: az ács-, asztalos-, kádár-, kerekkesmesterség. A kádár-bodnár mesterségen kívül a kerekeseket és vesszőfonókat említjük meg. Ez utóbbinak kedvező feltételei vannak, mivel az ártéri erdők bőséges nyersanyagot biztosítanak. Különböző méretű és típusú kosarakat, kasokat, halászati felszereléseket állítottak elő. A falu egyik műhelyében gumicsizmákat és bocskorokat állítanak elő.

Hagyományos a kender termesztése és megmunkálása, amit háziiparszerűen űztek. Lócatakaró szőnyeget (lécser), pokrócokat, szűrposztót, nadrág-bernéc anyagokat, zsákokat készítettek. Ezenkívül a ház berendezéséhez a legkülönbözőbb szőtteket készítettek, akárcsak a többi csángó faluban.

A Kelet-Európa és Ázsia-szerte elterjedt ünnepi viseleti darabokból álló népviseletük, mint a Román vidéki csángóké általában, különbözik a románokétól, az ingeiknek „nemzeti himnuszai” „nem román motívumokkal díszítettek.”¹

Még bemutatunk néhány helynevet a faluból és határából: a 18. században a falutól délre a Béresek dombján volt a magyarok telephelye, amely akkor parlag volt. Szántók: Szállás (Siliște), Opiște, Nyomás oldala, Domb alatti nyomás stb. Legelők: Hátas, a Nyomásnál stb. Patakok: Csurlik, Duruitorare (Dörgő, időszakos vízfolyás neve), Malom pataka. Oldalas: Nagymál, Tyúkászat. A Moldva mellett: Nagy Lonka, a Nyomász Lonkája. Utak: Kelgyeszi út, Jugányi út, Szabófalvi út, Szeckófalvi út, Muncseli út, Malom útja, Patak útja, Lovak cinterme. Katolikus templom mellett: Cinterem. Belterületen: Alsó kót, Felső kót, Pál kótja, Templom, Iskola, Cigányoknál. Sikátorok (hudicák): Józsa János, Fules, Gergely Fужor, Ferenc Mititika, Istók László, Józsa András (Chitigoi), Mihály Gábor, Bartók Ádám, Mihály János, Tamások, János András, Tankó, Jánoszi Aurél stb. bonyhája (sikátora). Utak: Templom, András Péter, Todor Gergely, Temető, Hátasz utca, stb. A faluból kivezető kapukat zsitár kapuknak nevezték és őrizték. Ilyenek: Diszpenzár

¹ Ciocan, 1924. 56.

kapuja (Jugán felé), Malom kapuja (Szabófalva felé), Tankó kapu (Kelgyeszt felé).¹

A neveket lefordították és románosan írták, ezért nehéz kihámozni az eredeti magyar formákat: Chericheș (Kerekes), Ianuș Pal, Ianuș Farcaș (Farkas), Niculai Tancau (Tankó), Budău (Bodó), Petre Iștoc (Istók Péter), Frențo Blaj (Ferenczi Balázs), Giurgiu Beriș (Béres György), Anton Anti, Giurgiu Husariu (Huszár György), Mihali Balint, Antal sâin Mihai Simon, hogy csak néhányat említünk az 1845. évi összeírásból.²

Bizsgir (Bijghir)

A 19. században Bákótól keletre, a Szeret bal oldalán, a Moldvai-fennsík dombjai közt mind újabb faluk keletkeztek. Ezek közül egy nagy katolikus falut mutatunk be, ahol a magyar nyelvet már nem beszélik, magyar eredetük emléke csak a hagyományokban él.

Bizsgir a Szeret bal oldali felső teraszán és az Ulm patak völgyében alakult ki 8 kilométerre Bákótól kelet-északkeletre, 2 kilométerre a Bákó–Vaszló korszerűsített úttól jobbra Buhocs község faluja.

Természeti környezete a Szeret folyószerű, széles völgyének a keleti peremén a folyó teraszai, és a környező dombokhoz tarozik, amely a Moldvai-fennsík nyugati peremi övezete kristályos talapzatra telepedett neogén és negyedkori rétegű, amely déli irányba enyhén lejt.

A falut valószínűen 1828–1835 közt alapították, mint új falut. Neve sokat változott az idők folyamán. Kezdetben Miklósoknak vagy Miklósfalvának nevezték, mert lakói közt sok volt a Miklós nevű család. A 19. században ez a név volt leggyakrabban használatban. Jelenleg 90 család viseli ezt a nevet, így lehetséges, hogy

¹ Moldoveanu, 2003.

² *Vistiera Moldova (Fond)*. 227/1845. Idézi Ciubotaru et alia, 2003. 58–62.

ennek a családnak a tagjai alapították ezt a falut.¹ Ulmnak is nevezték, mert nagy része az Ulm patak völgyében helyezkedik el. A 19–20. században a legújabb közigazgatási reformig Újfalu néven ismerték. 1968 óta nevezik hivatalosan Bizsgirnek.

A katolikusok valamikor a Bákó vidéki falvakból, főként Lujzikalagorból jöttek át a Szereten. A hagyomány szerint Prezestről kerültek ide a 19. században. A katolikus statisztikákban a Misszió 1850. évi sematizmusában említették először „Miclocești” néven. Akkor 324 katolikus lakosa volt.²

A Misszió 1857. évi sematizmusában Prezest fiókegyházai közt, mint templommal rendelkező helyet említették „Miklósfalva” néven, 445 hívő katolikkal.³

A Misszió 1874. évi sematizmusában „Satunovum” formában használták a nevet. Ez az Újfalu név első megjelenése. Akkor 422 katolikus lakosát említették.⁴

Bákó megye földrajzi szótára is Satul Nou (Újfalu) néven mutat be a 19. század végén. Akkor 201 családfő élt a faluban, illetve 833 lélek, majdnem mind magyarok.⁵ 16 lovat, 486 szarvasmarhát, 251 sertést és 6 kecskét tartottak.⁶

A moldvai katolikus templomok 1871–1872. évi statisztikájában megemlítették, hogy a „mikloschesti” fatemplomot 1850-ben építették, majd a prezesti plebánia 1888. évi statisztikájában közölték, hogy Satul Nouban új templom épül.⁷

A Bizsghir nevet először a prezesti plebánia 1904. évi statisztikájában említették, „Satu Nou–Bijghir” formában.⁸ Ugyanez a plebá-

¹ Gabor, 1996. 40.

² Uo.

³ Kovács, 1870. 49.

⁴ Gabor, 1996. 40.

⁵ Racovița, 1895. 475.

⁶ Uo.

⁷ Gabor, 1996. 40.

⁸ Uo.

nia 1820-ban „Bijghir” néven említette. Megjegyezzük, hogy az 1893. évi statisztikában „Satu Nou (Miclocesti)” néven szerepelt.¹

1930-ban 874 katolikus lakosát írták össze.² Az akkor megjelent Lükő Gábor könyve szerint összlakossága 1072 fő volt.³

1992-ben 2367 lakosa volt.⁴

2005-ben 598 család, illetve 1992 lélek volt a katolikusok száma.⁵

Mai templomát 1955–1958 közt építették. A Fájdalmas Szent Szűz Mária tiszteletére szentelték fel. Régen a prezesti plebánia fiókegyháza volt. 1968 óta önálló plebánia, két fiókegyháza van: Buhocs községközpont 388 lélekkel és Buhocsel falu 7 katolikus lakossal.

Néprajzi szempontból is érdekes ez a falu. Hagyományos paraszti gazdálkodás struktúráit, szötteseket, néphagyományokat és élő népviseletet említenek a néprajzi útmutatók, a falu is hagyományos szerkezetű.

Bizsgir a moldvai magyar hagyományok fontos központja, ahol nemrég még magyar nevén nevezték a magyar telepeseket, de ahol napjainkban kiveszőfélben van a magyar nyelv használata.

Bogáta (Bogata)

Egy kis falu Dofteána község határában, erős katolikus közosséggel, katolikus templommal, ahol még napjainkban is hangzik a faluban magyar szó.

Bogáta Dofteána község faluja, 4 kilométer távolságra a községközponttól délre, az Aknavásár–Kománfalva országút mellett, Ak-

¹ Uo.

² Domokos, 1987. 529.; Manuilă, 1938. 538., 705.

³ Lükő, 1936. 168.

⁴ Révai új lexikona, III. 132.

⁵ Almanahul Presa Bună, 2005. 318.

navásártól 5 kilométerre északra, Bákótól 63, Kománfalvától 28, Onyesttől 18 kilométer távolságra.

Természeti környezete a Dormánfalvi-medence déli szögletéhez tartozik, a Berzenczei- és a Nemere-hegység közt, ahol az újhar-madkori és negyedkori üledékek gazda kőolaj- és lignittartalékokat rejtjenek a mélyben.

Klimája kedvező, az uralkodó nyugati szelek főn hatással, leszálló légáramlatokként, meleg helyi szelekként érkeznek erre e tájra. Tala-ja mezőgazdasági kultúra számára alkalmas.

Katolikus (magyar) közösséget a Misszió 1850. évi sematiz-musában már megemlítették, amikor 35 katolikus hívőt vettek szám-ba.¹

A magyar utazók is írnak róla. Jerney János 15 székely lakosáról tudósított.² Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikariátus 1857-ben közzétett adatait közölte, amely szerint 61 székely lakosa volt.³ Gegő, Sebestyén Ede, Lükő Gábor és Domokos Pál Péter is említet-ték magyar lakóit.

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótára* sze-rint 57 családfő, illetve 220 lakosa volt.⁴ Megemlítette katolikus templomát, amelyet a lakosok építettek.

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával külön nem közölték az adatait, csak Doftéánával összegezve. 1992-ben a január 7-i nép-számlálás 816 lakost talált itt, akik közül 326-an voltak katolikusok. Tánczos Vilmos egyetemi tanár 30-ra becsülte a magyarul beszélők számát.⁵

2005-ben 138 családot, illetve 385 katolikus lelket tartottak nyil-ván.⁶

¹ Gabor, 1996. 45.

² Jerney, 1851. I. 166.

³ Kovács, 1870. 52.

⁴ Racovița, 1895.

⁵ Tánczos, 2001. 166.

⁶ *Anuarul Presa Bună*. 2005. 322.

Első katolikus templomát 1885-ben építették. 1933-ban a bogátai katolikus közösség megvásárolta Gubás Györgytől a mai templom és a temető telkét, ahol 1935-ben felépítették a mai katolikus templomát, amelyet A Szent Kereszt felmagasztalása tiszteletére szenteltek fel. A bogátai katolikus egyház a dofteáni plebánia fíókegyháza.

Bogáta lakói földművesek, állattenyésztők, de sokan dolgoznak a kőolaj-kitermeléseknél, és vannak, akiket a szomszédos Aknavásár, Onest vagy Dofteána üzemében alkalmaznak.

Bogdána (Bogdana)

Bogdánában ma egy törpe katolikus közösség él, de hajdan magyar lakosságú falu volt, amelynek lakói a lelki gondozás hiányában átálltak az ortodox hitre, ugyanis ritkán jutott el hozzájuk katolikus pap vagy szerzetes.

Bogdána a Tatros jobb oldali mellékpatakánál, a Bogdána völgyében, annak forrásához legközelebb lévő faluja rendkívül szép környezetben, 64 kilométerre Bákótól délre, 14 kilométerre Onyestől délkeletre.

Megmaradt katolikus lakóinak a szomszédos Szárazpatakon (Stefan cel Mare) van katolikus templomuk.

Bartolomeo Basetti obszerváns ferences szerzetes a 1643. április 12-én kelt beszámolójában, amelyet a katolikus templomok meglátogatása alkalmával készített, Forrófalvánál említette meg Bogdánát, ahol 20 katolikus ház volt a forrófalvi templom gondozása alatt, és ahova a bákói katolikus pap járt ki.¹

Bandinus is megemlítette, mint hajdan magyar falut. A püspök 1647. november 16-án látogatta meg. Bandinus leírta a meglátogatott falukat, beszámolóit ezért is rendkívül érdekesek. „Bogdana eldugott, de termékeny völgyben fekszik. Hajdan csak magyarok lak-

¹ Horváth, 1994. 60.

tak itt, de most (1647-ben) csak 6 házuk van, s személyenként a kisdedekkel együtt csak 18-an vannak. Sokan átmentek a szakadárságra, mert ezt a falut ezelőtt senki sem látogatta meg és nem gondozta.”¹ Bandinus közölte a katolikus családfők névsorát is. Kádár (2 család), Csirba, Hosszú, Máthé és Simon (1-1) nevűek voltak.²

A falu részletes leírását a *Bákó megye földrajzi szótárában* olvashatjuk. A 19. század végén 102 családfő és 376 lélek élt a faluban.³ Ebben a faluban volt Gheorghe Stefan moldvai uralkodó birtoka, és kolostor is volt a faluban, a Bogdana-kolostor, amely a Szent Metropolitának volt felszentelve. A kolostort Solomon Bărlădeanu kancellár és felesége, Anna alapították 1680-ban, akik a kolostorra hagyták a birtokukat.⁴ A következő évszázadban a templom leomlott, ezért a 24 akkori szerzetes eladta a birtokot a románi püspökségnek, s az árából újjáépítették.⁵ A 19. század második felében az egyházi nagybirtokokat kisajátították, s azóta a falu ortodox temploma a hajdani kolostori templom.

1992-ben a népszámlálás alkalmával a falunak 587 lakosa volt: 572 ortodox és mindössze 2 katolikus.⁶

2005-ben 6 család és 14 katolikus lélek élt itt, lévén Szárazpatak (Stefan cel Mare) fiókegyháza.⁷

A falu lakói földművesek és állattenyésztők.

¹ *Codex Bandinus*. Domokos, 1987. 363.

² Uo. 438.

³ Racovița, București, 1895. 155.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ *Révai új lexikona*. II. 1998. 226.

⁷ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 338.

Bogdanest (Bogdănești)

A középkori magyar állam csak a Szeret folyóig terjedt keletre, mégis, ha átkelünk a folyón, szinte hihetetlen számban találkozunk magyar telepekkel. Így Bákótól északkeletre egész falucsoport található, ahova a távolság növekedésével fordított arányban jutottak el a magyarok, így az ismert magyar kutatók is csak hallásból tudnak Bogdanestről, ami magyarul Bogdánfalva volna, de hogy megkülönböztessék a Szeret-völgyi Bogdánfalva (Valea Seaca), egyik legrégebb ma is magyar nyelvű falutól, inkább Bogdanest román nevét használják.

Bogdanest a Moldvai-fennsík nyugati peremi övezetében, a Bogdanest (bogdánfalvi) patak völgyében, annak bal oldalán és a domboldalon helyezkedik el, amely a Szeret folyóval párhuzamosan folyik, és rövid szakasz után beömlik a folyóba. Bákótól 17 kilométerre észak-északkeletre, Szekujentől 10, Prezestől 7 kilométerre fekszik.

Természeti feltételei alapján a Moldvai-fennsík nyugati övezetéhez, a bogdánfalvi dombokhoz tartozik, ahol a kristályos talapzatra települt neogén szarmata kori üledékek vízszintes vagy kissé dőlt rétegei: márgák, agyagok, homokkő és konglomerát altalajra települt szürke erdei talaj és gyengén vagy erősen átmosott csernozjom talaj alakult ki.

A település neve a Bogdán személynévből keletkezett.

Bogdanest régi falu. Első említése 1491. november 6-án kiadott oklevélben fordult elő, amikor Nagy István vajda (Ștefan cel Mare) megerősíti Laslău (László) Buhaicea unokáit örökségük felosztásában „la Cobâle... și Bogdănești”, amely Mihai Pojar része, ahogy a határt évszázada használják.¹

A falu a 18. századtól ismert, valószínűen földesúri település volt, amelyet a Szeret menti falukból jött magyarok és székelyek alapítottak.

¹ Gabor, 1996. 46.

tak. Gabor szótára szerint katolikus lakói Prezestből menekültek, és a falu déli részén telepedtek le (Alsó-Bogdăneștien).¹

Jerney János 1841-ben mint Prezest fiókegyházát mutatta be, amelynek 350 katolikus csángó és székely lakosa volt, akik tudtak magyarul.²

A Misszió 1850. évi sematizmusában „Bogdănești” néven szerepelt, és 160 katolikus lakosa volt.³

Kovács Ferenc a jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi sematizmusát közli, amely szerint 212 magyar katolikus lakosa volt.⁴

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótára* szerint Bogdanest (Bogdánfalva) két részből állt, Alsó- és Felső-Bogdanestből. Előbbi 18 család és 43 lélek lakosával szemben Felső-Bogdanestnél tévesen ugyanazokat a számokat közölték, mint a község lakosságánál, így az általam kiszámított lakosság 248 kellett legyen. Így Bogdánfalva (Bogdanest) összes lakossága 291 lehetett, amely számból 210-en voltak magyarok.⁵

Alsó-Bogdánfalva volt a községközpont, s még hozzátartozott két szomszéd falu: Herționa Răzeși 107 lakossal és Herționa Mănăstirei (Al Statului) 328 lakossal.⁶ Ez utóbbiak egyike, a részes szabadparasztként magyarság eredetűek lehettek. Ma ortodox vallásúak és román anyanyelvűek. A másik a kászoni kolostor faluja volt, amelynek a birtokait az 1870-es években államosították, azóta az állam a birtokosa.

A két Bogdanestben 35 lovat, 183 szarvasmarhát 93 sertést és 5 kecskét tartottak, amiből kitűnik foglalkozásuk is, tehát földművelők és állattenyésztők voltak.⁷

¹ Uo.

² Jerney, 1851. I. 167.

³ Gabor, i. m. 46.

⁴ Kovács, 1870. 49.

⁵ Racovița, 1895. 161.

⁶ Uo. 318.

⁷ Uo. 171.

1930-ban 370 lakosa közül 264-en voltak katolikusok.¹

Domokos Pál Péter leírta, hogy 1932-ben Prezest meglátogatása alkalmával a faluból távoztában találkozott egy öregemberrel, Tamás Lászlóval, aki bogdanesti volt, és közölte, hogy 700 (valószínűn 200) gazda van a falujában, s mind tudnak magyarul. A fiatalságról viszont elmondta, hogy semmit sem tud.² Domokos Pál Péter ideje nem engedte meg, hogy felkeresse ezt a falut is, így csak az öreg közlésére támaszkodhatunk magyarnyelvűségüket illetően.

2005-ben 170 család, illetve 561 fő katolikus élt Bogdanesten (Bogdánfalván).³

Katolikus templomát 1867-ben építették Szent Mihály arkangyal tiszteletére. Az 1874. évi sematizmusból, az tűnik ki, hogy egy kis kápolna lehetett.⁴ 1957-ben épített templomát is Szent Mihály tiszteletére szentelték fel.

A falu lakói a vidék hasonló helyzetben lévő településének a lakóival teljes elszigeteltségben éltek, ide nem jutottak el az erdélyi látogatók, székelyföldi kapcsolataik évszázadok óta megszakadtak, anyanyelvű iskola és pap nélkül a magyarelles propaganda révén elkerülhetetlenül a nyelvváltás sorsára jutottak a 20. században. Nem volt mit várniuk a prezesti plebániától sem, amely az erőszakos elrománosítás egyik fő bástyája volt, ott úgy félrevezették a hívőket, hogy még magát Domokos Pál Pétert is ellenségnek nézték, és nem fogadták be egy éjszakára sem. A bogdanesti–bogdánfalvi katolikusok öntudatra ébredése magas kulturális színvonalon a magyarelles propaganda megszűnésével válik csak lehetővé. Egyelőre létezik az erős bogdánfalvi katolikus közösség, amely el kell szenvedje a román falvak lakosságának az ellenszenvét és a hatóságok megbülböztető ellenséges magatartását, akik azt is elvárják tőlük, hogy állandóan bizonyítsák románságukat.

¹ Domokos, 1987. 172.; Manuilă, 1938. 539.

² Uo. 227.

³ *Almanahul Presa Bună*, 2005, Iași

⁴ Gabor, 1996. 46.

Bogdánfalva (Valea Seacă)

A Szeret folyó völgyében fekszik a jobb oldali Pietricica dombosor Cărunta kiemelkedésének a lábánál. Nicolae Bălcescu község faluja, Bákótól 8 kilométerre délre-délnyugatra. A falut átszeli a Foksány–Bákó vasútvonal és a Lujzikalagor–Külsőrekecsin községi út.

A falu neve Bogdán nevű alapítótól származhat. A régi katolikus statisztikákban „Bogdánfalva” néven szerepelt.¹ Román neve, a Valea Seacă, száraz völgyet jelent. A falusiak kiejtése szerint Váló Szaka.

Egyike Moldva legrégebbi katolikus településeinek. A *Szebeni eseménynaplárakból* tudjuk, hogy 1420-ban a Magyarországról és Csehországból elűzött magyar husziták Forrófalvára, Bogdánfalvára és Bákóba telepedtek le. (A németek Moldvabányába és Kotnárbába.)²

A Misszió jelentéseiben gyakran előfordult a neve. A máltai Paolo Bonnici ferences szerzetes említette a szent kongregációhoz intézett jelentésében 1632-ben. Beszámolt arról, hogy „Bogdana” faluban és más falvakban mintegy 200 család él a szentségekkel kálvinista módon, ugyanis a közösségnek nincs saját népéből származó papja.³

1640-ben a katolikus templomok és az épületek számlálásakor ismét megjelenik a falu neve. Itt „Vallesatha Villulá”-ban csak 3 házat számláltak.⁴

Petrus Deodatus Baksic szófiai püspöknek, Munténia és Moldva apostoli vikariátusának a jelentése szerint a falunak 42+8 lakosa volt, mind magyarok. A falut „Vallesagh” néven említette.⁵ Pianói Bartolomeo Basetti püspökhelyettes 1642. évi jelentésében Forrófal-

¹ Gabor, 1996. 285.

² Timon, 1754. 4, 21. Id. Racovița, 1895.

³ SOCG. Roma, 219. köt. Fol. 252–257.

⁴ Uo. 139 köt. Fol. 357.

⁵ Uo. *Látogatások*. 21 köt. 3–333. L.

váról írja, hogy 64 házában 459 katolikus él, beleszámítva a bogdánai 20 házat is.¹

1646-ban ezt a települést is meglátogatta Marcus Bandinus. 1648. március 4-én keltezett krónikájában a következőképpen jellemzi: „Nincs kápolnája, lakói a forrófalvi templomba járnak. A gyermekekkel együtt 55 magyar lakja. A Bákóból Forrófalva felé vezető út mentén terül el, itt bőviben vannak bornak, gabonának. Nyugat felé szőlősök vannak, a többi irányban mezők.”² Ebben a jelentésben Bandinus a családok névsorát is közzéteszi. Összesen 23 családot sorol fel Balas, Bor, Berczi, Farkas, Görbe, Kántor, Kozár, Kozokár, Lázár, Máténé, Oszik, Szitár, Tazlai és Tankó nevekkal.³

Vlas Koicevic, bolgár obszerváns szerzetes 1661. évi moldvai apostoli látogatása alkalmával Bákóról beszélve megjegyezte, hogy Bogdánfalva az ottani plebániához tartozik, és hogy kápolnája van. Lakóiról azt írja, hogy magyarok, a magyar nyelvet használják, saját iskolamesterük és harangozójuk van, akik a felvonulások alkalmával magyarul prédikálnak, magyarul olvassák az evangéliumot és tanítják a gyermekeket.⁴

Ștefan cel Mare (Nagy István) fejedelem idején fejedelmi birtokká vált, amelyet Bákóból irányítottak. Később, a 16. század utolsó negyedében Petru Șchiopul (Sánta Péter) fejedelem jó lovakért eladta Pacs országbírónak. Ezután több változás után a 19. század elejére Constantin Palade főkapitány birtokába került.⁵

Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírásában „Vale Saka” néven szerepel 63 házzal, 88 családfővel. A lakosok 2 ló- és 213 szarvasmarhafogatot tudtak kiállítani.⁶

A régi moldvai katolikusokról szóló beszámolók mint Forrófalva vagy Bákó fiókegyházát mutatták be. A Misszió 1850. évi sematiz-

¹ Uo. 61. Köt. Fol. 144–147.

² Domokos, 1987. 375. *Codex Bandinus*.

³ Uo. 442

⁴ Călători, VII. 1980. 139.

⁵ Uo.

⁶ Domokos, 1987. 105

musában megjegyezték, hogy a bogdánfalvi plebánia 1778-ban alakult meg.¹

Antonius di Stefano, Moldva püspöke a *Schematismus S. Missioni Romano-Catholicae in principatu Moldaviae* című művében, amely 1851-ben jelent meg, közölte a plebániák által használt hivatalos nyelvet. A korabeli 22 plebániából 16-ban, köztük Bogdánfalván, magyar volt a klérus nyelve.² A magyaryelvűség tényére a lipcsei Weigand tudós német nyelvészprofesszor könyve is rávilágít (*Fremde Elemente in der Moldau*). A professzor elsősorban Bogdánfalván kutatott, ahová, mint írja, a legkisebb mértékben hatolt be a román nyelv használata.³

Bogdánfalva különálló tanyákból alakult, ezeket különböző időkben egymástól függetlenül kiválasztott helyekre építették az ősök. A település ma is nemzeti, telekcsoportos, zsákutcás formában létezik. Számos helyen az utcától messze fent magasló házhoz a hatalmas telken át vezet az ösvény vagy szekérút. Ilyen a Ferenc János, Páncél Mihály, Süller Anti, Petrás, Dogár, Zsitár, Magdó stb. élete. Legtöbb esetben a telek rég feloszlott, s az utódok kisebb telkei a közösből hagyott utca két oldalán sorakoznak. Ilyen a Nagyok, Petrások, Kicsidek vagy a Fenyős Mihály utcája.⁴

Jerney János a 19. század közepén anyatemplomát említette meg, amely a Boldog Szűz tiszteletére van felszentelve. 1700 katolikus csángómagyar lelket számlál, eredetiségükben megmaradtakat. Fekszik hegyoldalban és völgyben, jó fekete szántóföldekkel és kaszálókkal bír.⁵

A 19. század végén megjelent földrajzi szótár is közölte a község lakosságának a számát. Akkor 2839-en laktak itt, ebből 1172-en Bogdánfalván, a községközpontban. 1865-től vegyes iskolája volt.

¹ Gabor, 1996. 285.

² Domokos, 1987. 116.

³ Uo. 126–127.

⁴ Kós, 1976. 172.

⁵ Jerney, 1851. I. 167.

Anyanyelven működő iskolája mindössze 1948–1954 között létezett. Két temploma közül az egyik katolikus, a másik ortodox. A katolikus templomot 1843-ban építették a falu lakói Wittgenstein herceg segítségével. Az ortodox templomot is ugyanaz a herceg építtette 1848-ban.¹ A községhez tartoztak Albény, Florest, Bukila, Trunk és Bălțata.

Albény és Bukila egyesültek Bogdánfalvával, és a falu részeit képezik. Hajdani területe 3085 hektár volt. 1922-ben, a nagy esőzések idején, több helyen *megsuvadtak* a falu házai, akkor hozták létre Újfalut, amelyet Ferdinándnak neveztek el, majd Nicolae Bălcescunak. (Ez a falu a jelenlegi községközpont.)

Bogdánfalva és szomszédai egy híres családe, a Ceaureștieké voltak. Gheorghe Ștefan vajda is ebből a családból származott. 1741-ben ezt a familiát vagyonekobbzással büntették Medelnicerul javára.² Gheorghe Ștefan serege 1523-ban Bogdánfalvánál verte meg Vasile Lupu orhei seregét, amikor Matei vajda segítségével jött ellene, hogy elkergesse Moldva trónjáról.³

A 19. század végén a falu nagybirtokosa Lucia de Schönburg Waldenburg hercegnő volt 1510 hektár birtokkal. A bogdánfalvi erdő körülbelül 900 hektár kiterjedésű. A falu határában már akkoriban is építőkövet fejtettek. Lakóinak volt 140 lovuk, 1288 szarvasmarhájuk, 553 sertésük, 75 kecskéjük és 900 juhuk.⁴

A mai Bogdánfalva 9 részből tevődik össze: Alszópatak, Középszópatak, Felsőpatak, Florest, Bukila, Ruszinka, Ciginye, Freszina, Moldovény és Albény. A völgy felső szakaszán, amit „La Moldoveni”-nek (A moldovánoknál) neveznek, ortodox templom is van. Ennek a falurésznek a lakói moldvai (román) eredetűek. Még fennebb található Albény.

¹ Lahovari et alia, III. 1900. 718.

² Uo.

³ Lahovari et alia, III. 1900. 718.

⁴ Uo.

A határban található Vészto és Egeres, ahol nádasok vannak. A lakosok innen nyerték a házaik befedéséhez, a zsúpfedelekekhez szükséges nádat. Szántóföldek: Füzes, Gálbinyi, Rab Hidja, Török Hidja, Hegyesalja, Boglyas vagy Kórizza. Szőlős: Ungurján. Erdők: Bodó Gergelyné gödre, Kékkő, Csicsalan (ez utóbbi egy régi csoda-tévő kápolna helye). Patak: Dulbána.

A 19. század második felétől több mesterség terjedt el a faluban. 1953-ban 10 asztalos, 5 kerekés, 30-40 kádár és körülbelül 40 ács élt itt, köztük Piros Mihály, Gábor János, Józsi Ferenc, Bodó András, Petrás Péter, Tankó György, Tankó Demeter, Zsitár Mihály.¹

Ők voltak azok a mesterek, akik a bornaházak építésének a munkálatait vezették.

A falu utcái: Alszópatoki Nagy út, Felsőpatoki Nagy út, Zsitár, Nagy Cigánoknál, Balkháta felé út. Albényban van a Szahor Márton, Zsitár György, Farkas Anti útja. Még sok utat emberekről, családkról neveztek el: Nagy Antal, Petrás, Ferenc János, Dobos, Bogdán Márton, Pánczél, Ferenc Péter, Tache útja.

1930-ban a lakosok száma Albényban 171, Bukilán 362, Ruzsinán 81, Szárazvölgyben 670, Lárgucán 144, Fräsinoaián 111, Floresten 360, Damokban 43 volt. Összesen 1938 római katolikus élt itt.²

1984-ben Nicolae Bălcescunak, amelyhez Bogdánfalva is tartozik, 11 277 lakosa volt.³ Ez a legnagyobb Bákó vidéki csángó község, amelynek a lakosai többségükben katolikus magyarok.

Az 1992. január 7-i népszámláláskor Bogdánfalva lakossága 3125 főt számlált, akikből 2837 katolikus volt és 2400+30-an ismerték és beszélték a magyar nyelvet, mint ahogy azt Tánzos Vilmos

¹ Kós, et alia. 1981. 55.

² Domokos, 1987. 529. 1930. évi népszámlálás.; Manuilă, 1938. 30–33., 536–537.

³ *Micul Dicționar Enciclopedic*. 1972.

egyetemi tanár megállapította.¹ 2005-ben 804 család, illetve 2658 lélek katolikus élt Bogdánfalván.²

Első katolikus templomát 1600-ban építették. A Misszió 1850. évi sematizmusában közölték, hogy 1844-ben fából és téglából építettek templomot egy régebbi templom helyén. Ezt 1888–1889-ben kőből és téglából építették újjá egyszerű régi román stílusban.³ 1984-ben új templomot építettek, amelyet a Szent Szűz Mária Születése tiszteletére szenteltek fel.

Bukilában, a falu temetőjében régi templomocska van, amelyet a Misszió közlése szerint (1850) 1839-ben építettek. A néphit szerint ez is nagyon régi templom, amelyet tölgyfa gerendákból építettek. 15 méter hosszú, 6 méter széles és 5 méter magas.⁴ A falu környékén, a Borzos nevű dombon még van egy kápolna, amelyet 1888-ban Neumann Péter plebános építtetett Schönberg Jenő herceg segítségével, akinek a környéken erdőségei voltak. 1937-ben a hívők újjáépítették vasbetonból és téglából.

Bogdánfalván szolgált Petrus Mathias Neumann katolikus esperes, aki a keresztényi alázatosság mintaképe volt. Megtanulta hívei nyelvét, és magyarul gyóntatott. Példamutató élete volt, becsületes, munkás és tisztas életre nevelt. Amikor hallott a Petrás Incze János ellen elkövetett gyilkossági merényletről, azonnal Klézsére sietett, hogy elsősegélyt nyújtson neki. Az ő szolgálata alatt magyarul énekeltek és imádkoztak a falu templomában. 1929-ben 41 évi szolgálat után eltávolították, és egy magyarul nem tudó pappal, Iulius Alescával helyettesítették.⁵ Kis kápolnát épített a falu határában, ott fogadta a hozzá hűséges emberek gyónását, míg azt is be nem tiltották. A pápának küldött jelentése, amelyben beszámolt a magyar csángók mostoha sorsáról, válasz nélkül maradt.

¹ Tánczos, 2001. 164.

² Almanahul Presa Bună. 2005. 339.

³ Gabor, 1996. 286.

⁴ Gabor, 1996. 286.

⁵ Domokos, 1987. 184.

Bogdánvajda (Bogdanvodă)

A Bákótól északra elterülő katolikus telepek egyik legújabbika, amely csak a 20. századi okmányokban jelent meg katolikus lakosságként. Még a 20. század elején sem létezett katolikus közösségként, különben Sebestyén Ede megemlítette volna.

Bogdán Vajda falu a Szeret–Beszterce között helyezkedik el. Útmenti település, Săucești község faluja, attól nyugatra, egy kilométerre. Bákótól északra 6 kilométerre fekszik a Bákó–Román országút mellett, ahol az felemelkedik a Szeret–Beszterce felső teraszára.

A törpefalu többségében katolikus lakosai magyar eredetűek.

A bákói plebánia statisztikái 1926-ban említették első ízben Dumbrava (Liget) néven 9 család, illetve 42 katolikus lakossal.¹

Az 1930. évi népszámláláskor jelenik meg a neve. Akkor 56 katolikus lakosa volt.²

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótárában* „Bogdănești” néven szerepelt egy kis házcsoport, ahol 18 családfő és 56 lélek élt, és akik gyakran szenvedtek a folyó áradásai miatt.³ Akkor még nem volt katolikus közösség, különben megemlégették volna az egyházi nyilvántartásokban.

Ez a vidék Ionița Sturza vajda utódainak a birtoka volt.

2005-ben 80 katolikus család és 215 lélek élt a faluban.⁴

Római katolikus, falból készült (tégla-kő) templomát 1957-ben fejezték be, majd 1958-ban Szent Mihály tiszteletére szentelték fel. A templom ott épült, ahol a románvásári régi út leereszkedik a Beszterce völgyébe, átkelve a vizen a jelenlegi Gherăești parknál. Jelenleg a szkinéni katolikus plebánia fiókegyháza.

Lakói földművelők és állattenyésztők.

¹ Gabor, 1996. 45.

² Domokos, 1987. 529.; Manuilă, 1938. 536.

³ Racovița, 1895. 154.

⁴ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 334.

A falu lakói nem őrizték meg magyar anyanyelvüket. Sem Domokos Pál Péter, sem Lükő Gábor nem említették meg.

Bogicse (Boghicea)

Bogicse a 19. században kelekezett Románvásár környéki falvak közé tartozik, amelyek az 1700–1750 utáni nagy katolikus kivándorlás után keletkeztek, ahol a magyar katolikus népesség együttmaradt. Ma többnyire a román nyelvet használják a társalgásban, de őrzik magyar eredetük emlékét.

Bogicse a Szeret bal partján elhelyezkedő dombok közt található, az Albuja mellékpataka, a Volnica két partján, 22 kilométerre Románvásártól északkeletre. Egyenetlen szintű területen fekszik, kiterjedt erdőségek övezetében. Lakói Dsidafalváról és Tamásfalváról jött telepesek voltak.

Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírása szerint a faluban 26 ház, 4 családfő, 17 szolgálatra alkalmas személy volt, akik 1 ló- és 4 ökörfogatot tudtak kiállítani.¹ Ez lehet a falu első említése.

Katolikus lakóit először a tamásfalvi plebánia 1801. évi statisztikájában említették „Boghig” néven. Akkor 13 katolikus család, illetve 54 hívő élt a faluban templom nélkül.²

A jászvásári katolikus apostoli vikariátus 1857. évi jelentésében Acélfalva fiókegyházaként 64 katolikus hívővel szerepelt Bochicia néven.³

1872-ben újjáépítették a templomát a hívők költségén, amelyet Kisboldogasszony tiszteletére szenteltek fel.⁴

¹ In: Domokos, 1987. 104.

² Gabor, 1996. 47.

³ Kovács, 1870. 49.

⁴ Lucaci, 1996. VI. 12.

A Misszió 1874. évi sematizmusában megemlégették, hogy „Bo-ghium”-ban épül egy kápolna, és hogy akkor 176 katolikus lakója volt.¹

Román megye 1981-ben megjelent földrajzi szótárában 172 házat említenek a faluban és 783 lakost, akik közül 62 család és 153 lakos magyar volt, és 5 család zsidó.² Volt egy ortodox téglatemploma, és egy katolikus temploma vályogból. Románvásárral Berán keresztül műút kötötte össze, amely a szótár megjelenésekor még nem volt befejezve.³

Mai temploma 1924-ben téglából épült, és 1925 június 21-én szentelték fel Jézus Szent Szíve tiszteletére.⁴

A falunak 1930-ban 1175 lakosa volt, akik közül 234-en voltak katolikusok, és 219-en vallották magukat magyar nemzetiségűeknek.⁵

Az utóbbi időben növekszik katolikus lakosainak a száma. A falusiak ragaszkodnak közösségükhöz, sokan városról költöznek vissza, mások házasság után maradnak a faluban.⁶

1995-ben 98 család és 402 katolikus hívő élt a faluban.⁷ 2005-ben 116 család, illetve 360 hívőt említtettek. Jelenleg a szloboziai plebánia fiókegyháza.⁸

¹ Gabor, 1996. 47.

² Condrea, 1891. 22.

³ Uo.

⁴ Gabor, 1996. 47.

⁵ Domokos, 1987. 531.; Manuilă, 1938. 370., 706.

⁶ Lucaci, 1996. VI. 12.

⁷ Uo.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 336.

Borgován (Bârgăoani)

A Piatra Neamț–Román (Karácsonykő–Románvásár) országúton, a távolság felezőpontjából egy 4 kilométeres kitérővel jutunk el Borgovánra, egy festői dombvidékre. Ezt a falut nyugaton a Mesteacănu (Nyír), keleten a Certieni nevű dombok övezik, a Bahnica és Bertieni patakok közti medencében terjeszkedik, amelyek északkelet felé tartva egyesülnek, majd a Moldva folyóval párhuzamosan a Szeret felé igyekeznek. A németvásári (Neamț) dombsor lankái közt található a Moldva–Aranyosbeszterce vízvásztó övezetében.

Borgován községközpont, Karácsonykőtől keletre 30 kilométer távolságra.

Természeti környezete a moldvai Szub-Kárpátok, a Runcu-Buhus dombságához tartozik. Altalaját miocén homokkő, konglomerátum, agyag és márga alkotja. A medencékben hordalékok és lösztakaró található a felszínen. Leggyakoribbak a degradált csernozjom és a szürke erdei talajok.

Az eklézsia levéltára a II. világháború idején leégett, így a falu alapításáról, néveredetéről sem maradtak fenn okiratok. A falu nevét a hagyomány egy alapító nevéből eredezteti, aki meggazdagodott szabadparaszt (răzeș) volt. Lükő Gábor gyűjtése szerint Borgó István volt a falualapító. Kezdetben három lakója volt, egy magyar, egy székely és egy moldvai.¹ A plebánia monográfiáiírója Petru Bârgăuț jelölte meg, aki Alexandru cel Bun (Jó Sándor) fejedelem idején, a 14. században élt.²

Az általam is valószínűbbnek tartott feltételezés, hogy a Kárpátok túloldalán lévő Beszterce Naszód megyei Borgó vidékéről jöttek az első telepések, amit több adat megerősít. Maga a név: bârgăoani = borgóiak jelentésű.

¹ Lükő, 1936. 172.

² Pascaru, 1994.

Mikecs László kutatásai megmutatták, hogy a besztercei szászok helynevei a magyarból vannak átvéve, magyar eredetűek. A névadó magyarság a felső-tiszai magyarság előőrse volt, akiket a Borgói-hágó védelmére rendeltek ki a 12. században. A szászok betelepédése idején, a 13. században a következő előnyomulás iránya Moldva volt, a gyepüvidék keletre való áttelepedésével.¹ Miron Costin 1712. évi krónikája is ezt támasztja alá, aki arról ír, hogy az új fejedelemségben magyarok és szászok is letelepedtek.² A plebánia monográfiája a borgói betelepedés idejét Mária Terézia uralkodása idejére teszi, a 18. századba, amikor masszív betelepedésről tudósítottak.³ Ez azonban szintén téves, mert a település neve sokkal régebbi.

¹ Mikecs, 1941. 86.

² Uo. 48.

³ Pascari, 1994. 14.

A település első említése Ghibănescu *Ispisoace și zapise* oklevélgyűjteményében fordul elő 1542-ből.¹

A moldvai katolikus Misszió prefektusa, Iosif Cambioli 1762. április 9-én kiadott dokumentumban írja, hogy Talpától félórányi távolságra nyugatra egy 12 házból álló épületcsoport található, amit „Bargavani”-nak neveznek, 55 katolikus hívővel.² Egy évvel később, 1763-ban ugyanaz a prefektus egy a Szentszéknek és XIII. Kelemen pápának küldött jelentésében leszögezi, hogy a katolikusok száma állandóan nő az Erdélyből érkező menekültekkel.³ „7 éve állandóan nő a katolikusok száma, ugyanis Magyarországon és Erdélyben nagy éhínség van, és erőszakkal sorozzák be a fiatalokat katonának. Ezért állandóan érkeznek a 14 év feletti fiatalok...”⁴

1781-ben Zöld Péter Borgovánt mint Talpa fiókegyházát mutatta be Batthányi Ignáchoz, Erdély püspökéhez küldött jelentésében.⁵ Zöld Péter adatai hitelt érdemlőek, ugyanis hivatását gyakorolva huzamos ideig tartózkodott Moldvában az 1760–1770-es években, végigjárva a moldvai telepeket.

Az 1792. évi osztrák katonai térkép leírása szerint tekintélyes település volt 44 házzal és 19 családfővel, akik 10 ló- és 50 ökörfogatot tudtak kiállítani.⁶

1828-ban a jezsuiták Talpán ismét plebániát alapítottak, amely 1894-ig működött, mint a Moldván túli katolikus telepek egyházi központja. Ide tartozott Borgován is, de azután évek során a halasfalvi és a szabófalvi papok igazgatták.⁷

1830-ban téglatemplomot építettek Borgovánban.

A 19. században a falu nyugati részében a bojár birtokán más, ortodox eredetű idegenek is letelepedtek, így a falu vegyes lakossá-

¹ Ghibănescu, 1906. I. 65.

² Pascaru, 1994. 14.

³ Uo.

⁴ Gabor, 1996. 41.

⁵ Pater Zöld, 2002. 54.

⁶ Domokos, 1987. 104. Forrás *Topogr. gen Besch.*

⁷ Pascaru, 1994. 14.

gúvá vált, de megmaradt a magyar katolikusok többsége. A bojár segítségével egy kis templomcskát építettek az ortodoxoknak is.¹ A falu északi részét „Székelyek”-nek nevezték, és a magyar nyelv csángó nyelvjárását beszélték az ottlakók. A falut körülvevő erdő is eltűnt, s helyében a Pojána nevű kompakt magyar katolikus telep létesült.²

1850-ben Jerney János 500,³ majd 1857-ben Kovács Ferenc 473 katolikus lakosát említette.⁴ Frunzescu, 1872-ben kiadott topográfiai és statisztikai szótárában megemlítette április 22-én tartott vásárait, és hogy az alprefektúra központja volt. Akkor az egész községnek, amelynek Borgován volt a központja, 2845 lakosa volt.⁵

Az 1895-ben kiadott *Neamț megye földrajzi szótárában* szintén megemlítik, de nem 22, hanem április 23-i Szent György-előnap-i vásárait. Borgován falunak (községközpont) 814 lakosa volt, akik 210 családot képeztek. Ebből a szótár tanúsága szerint 135 volt magyar család.⁶ A szomszédos falvakban is élt még 21 magyar család, ugyanis a község adatainál 156 magyar családot említettek meg.⁷ A falu gazdag állatállománnyal rendelkezett: 1396 szarvasmarhát (ebből 200 ökör, 300 tehén, 150 borjú stb.), 100 lovat, 500 juhot és 140 sertést tartottak.⁸

A lakosság nagy része földműves és szarvasmarha-tenyésztő volt. A talaj termékeny. Legfontosabb termékei a kukorica (845 ha), búza (560 ha), árpa (190 ha), zab (171 ha), kender (15 ha), bab (12 ha).⁹ Ezenkívül kaszálók és gyümölcsösök is voltak. Utóbbi adatok az

¹ Uo. 15.

² Uo.

³ Lükő, 1936. 172.

⁴ Kovács, 1870. 49.

⁵ Frunzescu, 1872. 32.

⁶ Gheorghiu, 1895. 34.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

egész községre vonatkozóak, de jól mutatják a különböző termékek arányait.

1894-ben felépült az új temploma, ami arra indította a jezsuita szerzeteseket, hogy Talpából áthelyezzék a plebánia központját Borgovánba, s megfordult a helyzet. Most Talpa lett Borgován fiókegyháza. Ezért Talpa fiatal lakóinak egy része áttelepedett Borgovánba, ahol jobb papi ellátásban részesültek. A borgováni plebánia Talpa mellett más fiókegyházakkal is rendelkezett, mint Breaza, Dokia, Dávid és Velény. 1989-ben Talpa megint plebánia rangra emelkedett, így Borgován fiókegyházak nélkül maradt.

1902-ben 608 katolikus hívő élt Borgovánban.¹

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint 1327 lakosából 984-en voltak katolikusok és 609-en magyarok, és megjegyezzük, hogy a velényi fiókegyháza 79 lakosából 69-en magyar nemzetiségűeknek vallották magukat², ami nagy öntudatról tanúskodott, ugyanis a legtöbb színmagyar település lakóit is mind románnak írták be.

1928-ban a két legjelentősebb csángókutató, Lükő Gábor és Domokos Pál Péter is meglátogatta a települést. Domokos Pál Péter megemlítette, hogy a plebánia 520 magyar családjából 300 család Borgovánban él. A faluban gyakran hallott magyar beszédet, és megjegyezte, hogy a fiatalság már nem beszél magyarul. A mezőn kaszálók olyan szép tisztán beszélnek a magyart, mintha csíki emberek beszélgetnének. Az öreg Csíki Péter azt is elárulta, hogy a templomban néha-néha a kántor még magyarul is imádkozik.³

Lükő Gábor 1932-ben huzamosabb ideig tartózkodott a településen, lévén ott egyik fontos gyűjtőállomása. Megemlítette, hogy az alsó részben a katolikusok eloláhosodtak, azokat nevezik ott csángóknak. A felső részen a katolikusok fele megőrizte magyar nyelvét. Ezeket most megkülönböztetésül székelyeknek nevezik. Az alsó végről egy csángó lány, aki kétnyelvű volt, közölte vele, hogy a csángó

¹ Auner, 1908. 80–81.

² Domokos, 1987. 252.; Manuilă, 1938. 310., 676.

³ Uo. 249.

és a borgováni „székely” beszéd semmiben sem különbözik egymástól. Lükő nem talált semmi székely kultúrhatást, habár sok székely letelepedett a faluban, akik elcsángósodtak. A nagy karimás kalap viselését már a Beszterce-völgyi románok is átvették, így ez nem kimondottan székely hatás. A női fejrevalók moldvai magyar jellegűek.¹ 1992-ben a falu 1357 lakosából 1055 (77%) volt katolikus, akik közül körülbelül 30-an ma is magyar nyelvűek, mint ahogy azt Tánczos Vilmos egyetemi tanár felméréséből tudjuk.²

2005-ben 340 család, illetve 930 lélek katolikust tartottak nyilván.³

A moldvai katolikus templomok statisztikájában megemlítették, hogy Borgovánban 1830-ban téglatemplomot építettek. Ezt 1894-ben lebontották, és 1895-ben épült újabb katolikus templomát Szent Mária Magdolna tiszteletére szentelték fel.

Borzfalva (Borzești)

Borzfalva egyike Moldva legismertebb településeinek. Nemcsak a történelme, hanem jelen szerepe által is. Régen magyar falu volt, amely napjainkban egy kis katolikus közösség telephelye, amely Ónfalva (Onesti) municípium részévé vált.

Borzfalva az Ónfalva (Onesti)–Egyedhalma (Adjud) országút és vasútvonal mellett helyezkedik el a Tázló–Kászon-medencében a Tatros teraszán, Ónfalvától 5 kilométerre keletre.

Természeti környezete a szub-kárpáti hegylábi Tázló–Kászon-medencéhez tartozik, amelyet pliocén és negyedkori (quaternár) üledékek töltöttek fel. A Tatros teraszain leöblített csernozjom és erdei talajok alakultak ki.

¹ Lükő, 1936. 172.

² Tánczos, 2001. 164.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 318.

Borzafalva neve már 1495-ben okiratban előfordult, amit Costăchescu is közölt.¹

Diodát Péter (Petrus Deodátusz) misszionárius püspök vizitációja alkalmával 1641-ben megemlítette Borzescti néven Maynescti és Bana településekkel együtt, mint ahol kevés keresztény van, a három településen összesen 90 lélek és 20 gyermek.² Jerney János útibeszámolójában 50 katolikus lakosát említette, akik székely magyarok.³

Az 1851. évi szemlázus mint Gorzafalva főkegyházát említette 69 katolikus lakossal.⁴

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentésében is szerepelt 64 katolikus lakossal.⁵

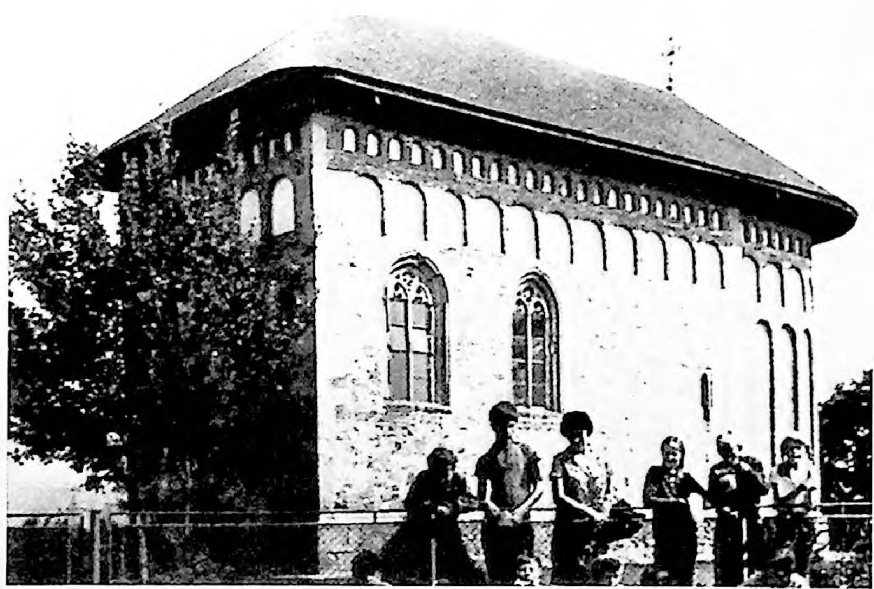
¹ Costăchescu, 1932. 145.

² Domokos, 1987. 365.

³ Jerney, 1851. I. 168.

⁴ Uo. 327.

⁵ Kovács, 1870. 52.

Bákó megye földrajzi szótára, amely a 19. század végén jelent meg, megemlíti, hogy a település két részből áll, Borzești Clăcașiból (a clăcași a jobbágyok román neve) és Kőkereszt. Utóbbi szabadparasztok faluja.

Az egész faluban 1891-ben mindössze 94 család és 313 lélek élt, akik 18 lovat, 140 szarvasmarhát, és 34 sertést tartottak.¹

Borzfalván született 1436-ban a legnevezetesebb román vajda, Nagy István (Stefan cel Mare). A borzesti birtok akkori ura Bogdán vajda, Jó Sándor (Alexandru cel Bun) kisebbik fia, Nagy István édesapja volt. A fejedelmi birtokokon sokszor találunk magyar jobbágyokat, mivel megbízhatóságuk és nagyobb szorgalmuk miatt előszeretettel telepítették be őket a moldvai hatalmasságok. Borzfalva egyik nevezetessége a Nagy István vajda által építtetett gótikus temploma. Falán szláv nyelvű felirat olvasható, amely magyar fordításban a következőképpen hangzik: „Én, István vajda, Isten kegyelméből Moldva uralkodója építtettem ezt a templomot, amely a tatrosi Borzfalván áll az Istenanya mennybemenetelének a tiszteletére, megboldogult őseimnek és szüleimnek az emlékére, uralkodásom 38-ik évében.”²

Weigand Gusztáv, a lipcsei egyetem nyelvészprofesszora 1894–1902. évi utazásáról beszámoló tanulmánykötetében *Fremde elemente in der Moldau* címmel megemlékezett a moldvai magyarokról is, ahol Borzestet is megemlíti, mint amelynek egyharmada székely.³

Nicolae Iorga, a nagy román történétíró, a 20. század elején országjáró körútja alkalmával a következőket írta: „Borzest (Borzfalva) egy nagy magyar falu egy nagyon jól megművelt vidéken, zöldészes kertekkel.

A fennsíkon áll a Nagy István vajda temploma, amelyet kőből és téglából építettek, ahova a falu egyik régi tulajdonosa, Manolachi

¹ Racovița, 1895. 168.

² Racovița, 1895. 167. Fordítás G. L.

³ Domokos, 1987. 124.

Ruset temettette a feleségét 1716-ban. Nem hozzáértők újravakolták és meszelték a templomot. Nem maradt meg egyéb, mint a tetőboltozat bordái és a templomhajóba vezető ajtó díszai. A harangtorony már nincsen meg... A faragott gótikus ablakokkal és ablakoskákkal úgy, ahogy van, a borzesti templom egyike az elsőknek, amelyek Románia falvait díszítik.”¹

Domokos Pál Péter 1928-ban 25 magyar családról számolt be Borzesten.²

1932. évi útja alkalmával lejegyezte néhány katolikus család névsorát Borzesten is. A gyakoriságuk sorrendjében a családnevek a következők voltak: Borbély (3 család), Bartók, Ignác és Szász (2-2), Fülöp, Hosszú, Kaszab, Mojzi (1-1).³

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 248 lakosából 73-an voltak katolikusok, akik közül 65-en vallották magukat magyar nemzetiségűeknek.⁴

1996-ban 40 család és 50 lélek volt katolikus,⁵ 2005-ben 28 család, illetve 54 katolikus lelket tartottak nyilván Borzsfalván.⁶

Katolikus templomát 1943-ban építették, és Az Úr színeváltozása tiszteletére szentelték fel. 1956 óta az onesti (ónfalvi) plebánia fiókegyháza.

Borzfalva határában építették fel az ónfalvi ipari központot, amely a vasútvonal és a Szeret árterülete közt húzódik több kilométer hosszúságban, és 4 nagy kombinát sorakozik: a műkaucsukgyár, a kőolajfinomító, hőerőmű és a klór-, szódaipari kombinát.

Borzest mellett ível át a Tatroson Románia legrégebbi kőhídja. Feltételezik, hogy eredetileg Nagy István vajda építette a 15. század végén. Borzest mai lakói a mezőgazdaság (földművelés, zöldségter-

¹ Iorga, 1972. 245–246.

² Domokos, 1987. 166.

³ Uo. 553.

⁴ Uo. 169.; Manuilă, 1938. 34., 538.

⁵ *Almanahul presa Buna*. 1996.

⁶ *Almanahul presa Buna*. 2005. 329.

mesztés és állattenyésztés mellett, Ónfalva (Onyest) ipari üzemeiben és a szolgáltatások területén dolgoznak.

Olvashatunk róla bővebben Onyest (Ónfalva) címszónál is.

Botosány (Botoșani)

A Moldvai Mezőség északi övezetének a legnagyobb városa, jeles vásárhely, újabban Moldva egyik nagy iparközpontja. Jerney Moldva szent városának nevezte, ahol már másfél századdal ezelőtt 14 templom, 10 zsinagóga, 2 örmény és egy katolikus templom központja volt. Hajdan magyar és szász lakosságú: a városalapítók, kereskedők és kézművesek jó része magyar volt. A város nevében is hordozza magyar eredetét. Botos (Botas) nevű ős birtoka volt ez, s kezdetben a Botosok (Botosenilor) faluja volt csak itt.¹

Botosány egy nyugat felé lejtő fennsík enyhe hajlataiba települt, amely a Szikna és a Szeret folyók közti dombtető meghosszabbításában található 130 méter tengerszint feletti magasságban, 130 kilométerre Bákótól, 42 km-re Szucsávától. Gyönyörű a fekvése erdők, szőlősök és gyümölcsösök közt. Közismert volt mérsékelt éghajlatáról és egészséges levegőjéről is.

Botosány egyike Moldva legrégebb és legfontosabb vásárhelyeinek. A 14. század második felében keletkezett. Már a 15. századtól egyike a legrégebb fejedelmi vásároknak, az egyik legforgalmasabb kereskedelmi út mellett, amit Botosáni útnak is neveztek.

Itt állomásoztak azok a kereskedők, akik a Fekete-tenger és a Balti-tenger közti kereskedelmi utat járták. Régen Botos Vásárnak nevezték, amint azt a régi pecsétje is bizonyítja, amely egy 1760. augusztus 5-i iraton fennmaradt a botosányi országbírók, Gherghica kancellár és Dumitrașcu kincstárnok közti ítéletén, amely véget vet

¹ Iorga, 1972. II. 23.

egy üldözésnek egy ház ügyében, és amelyet a bukaresti levéltárban őriznek. A város pecsétjén egy páva látható széttárt faroktollakkal és körben szláv nyelvű felirattal.¹

Herló hanyatlásával párhuzamosan kezdett fellendülni Botosány, és vált Moldva egyik legjelentősebb vásárhelyévé. A régi oklevelek szerint szerdán tartottak hetivásárokat és nyolc nagyvásárt évente január 1-jén, február 2-án, május 18-án, július 15-én, augusztus 6-án, szeptember 18-án, október 14-én és december 6-án.

Botosány 1819 vagy 1830-ig volt a fejedelemasszony járadéka (apanázs). A régi okiratokban a fejedelemasszony vására (Târgul Doamnei) címet viselte,² és a fejedelemasszony egy kamarása gyűjtötte össze a jövedelmeit.³

Grigore Ureche krónikájában megemlíti, hogy 1439-ben a tatárok felperzseltek egész Botosánig, s a várost is felégették.⁴ Ureche idézi Jó Sándor (Alexandru cel Bun) szavait az érsekség egyházkerületének kiterjedéséről: ez magában foglalta Szucsávát, Nyemcet, Jászvásárt, Orhejt, Herlót, Botosányt és Cârligăturát.⁵

Botosány nevét illetően feltételezték, hogy azt Batu kántól nyerhette, aki felprédálta Magyarországot, Moldvát, Lengyelországot, Szerbiát, és Botosányban telepedett le. A földrajzi szótár cáfolja ezt a feltételezést, és azt állítja, hogy biztosabban egy Botos nevű őstől kellett nyerje a nevét, aki ennek a településnek a birtokosa és Botos vására alapítója volt.⁶ Ugyanis köztudott, hogy régen nem volt olyan bojár Moldvában, aki nem a vitézségéért és a szolgálataiért nyerte volna a birtokát.⁷

Nagy István (Stefan cel Mare) vajda egyik 1484. október 16-án kelt oklevelében a románi püspökség igazolja a moldvai Botas csa-

¹ Lahovari et alia, I. 1898. 565.

² Cantemir, 1973. 214.

³ Lahovari et alia, I. 1898. 566.

⁴ *Letopiseşul Ţării Moldovei*, 1852. Tom I. 110.

⁵ Lahovari et alia, I. 1898. 565.

⁶ Uo.

⁷ Cantemir, 1973. 194.

lád régiségét. A Botas Moldva egyik legrégebbi családjává vált. Eremia Movila vajda felesége 1595-ben Botosányban született, s volt egy testvére, Botasan bojár, akit 1610-ben Ștefan Tomșa vajda karóba húzatott.¹ Ez a család Máramarosból származott. 1566. augusztus 29-én, Sziget meghódításakor a gyalogság vezére volt Botos Péter, aki elesett a csatában. A Botos név a magyar bot (bătă), botos (cu bătă) névből származik, és Magyarországról jött őseiktől ered, ahol az egész országban nagyon elterjedt családnév volt régen is, és ma is.²

Botosányt sokszor felgyújtották. 1439-ben a tatárok, 1505, 1509 és 1529-ben a lengyelek, 1650-ben a tatárok és a kazahok lobbantották lánggra. 1500-ban sokat szenvedett Nagy István vajdának a lengyel király elleni harcaiban.³

Botosány a történelem folyamán számtalanszor volt nagy harcok színtere. 1500-ban itt verte meg Nagy István vajda Albrecht lengyel uralkodó seregeit, majd 1504-ben a lengyelek 60 000 fős lovassággal a Comenschi vezette lengyel hadak felprédálták, felgyújtották Botosányt is.⁴

1566-ban Visnietzki kozák és lengyel hadakkal jött Despot vajda ellen Botosányba, de Despot szétszórta a hadaikat.

1691-ben Szobieszki lengyel király Botosányon keresztül Székelylakig haladt, de onnan visszafordult.⁵ 1788-ban az orosz és az osztrák hadak elfoglalták Botosányt is elpusztítva Moldvát és Oláhországot.⁶ A moldvai bojárok, a bordézsmaszedő Ștefănița Gherghel és Istrati Gavril pohárnok felszabadították Botosányt a heteristák elnyomása alól.

Botosányban régi uralkodói iskola is volt, amit Ion Th. Calimach vajda alapított 1759. december 20-án.⁷

¹ *Tezaur de monumente istorice*. 1863. Tom II. 24

² *Régi magyar családnévek szótára*. 1993. 179.

³ Lahovari et alia, I. 1898. 565.

⁴ Uo.

⁵ Lahovari et alia, 1898. 567.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

Szucsáva megye földrajzi szótárában megemlítette azt a 10 városkaput, amelyen keresztül be lehetett menni és ki lehetett jönni a városból: a Sulicai, Răchitei, Radóci, (Lipsca), Popauc, Dorohoj, Baisa, A Fejedelemasszony kolostora, Curtești, Jászvásári és a Toaszku kapuk.¹

Jerney János útleírásában megemlítette 20 000 lakosát. A 17. század előtt „számtalan” magyarok és szászok lakták a várost. A régen itt lakó magyaroknak már semmi nyoma. A 200 katolikus lakó jórészt magyar, német és lengyel nemzetbeli jövevény. Zsidó, román és örmény fogadója is volt. Fűtőcája és kávéházai már európai ízlésűek.² 1843-tól plebániája is van. Gyönyörű, magas téren fekszik jelentékeny kereskedelemmel. 1601-ben itt-tartózkodott az Erdélyből kiűzetett Báthory András vajda.³

Kovács Ferenc 360 katolikus lakosát említette 1857-ben és Keresztelő Szent Jánosról címzett anyamegyéjét.⁴

Frunzescu 1872-ben kiadott szótárában 39 941 lakosát említette, és mint főispán és a törvényszék székhelyét.⁵

Nicolae Iorga országjáró körútja alkalmából azt írta, hogy Botosány megszépül. Aszfaltozott utakat kap, villanyt és nagy piacokat. Nagy színháza épül. Lassan eltűnik egyes lakónegyedek ázsiai jellege. (1914)⁶

A katolikusok Botosány legrégebb lakói közé tartoznak. Régen ők bonyolították le a moldvai városok kereskedelmét, kézműiparát. A horlest–kotrári plebánia anyakönyvei közt 1781-ben két keresztelőt is bejegyeztek „Botuszan”-ból. Később ezeket besatírozták, megjegyezve, hogy botosáni plebániának adták át.⁷ Nem lehet tudni, mi lett a sorsa ennek a plebániának. Paroni püspök (1811–1825) leve-

¹ Uo.

² Jerney, 1851. I. 66.

³ Uo. II. 168.

⁴ Kovács, 1870. 47.

⁵ Frunzescu, 1872. 60.

⁶ Iorga, 1972. II. 26.

⁷ Gabor, 1996. 48.

lezéséből megtudjuk, hogy Botosánban létezett a katolikusoknak egy parcellája, amelyet a hívők mulasztása miatt elveszítettek. Ez a püspök évente többször küldött ki egy-egy jászvásári papot prédikálni, hogy ne szűnjön meg ennek a közösségnek a folytonossága. Az ő idejében 15 katolikus család élt Botosányban.¹ A hagyomány szerint Botosányban egy kápolna volt a régi katolikus temetőben. Ott prédikáltak az oda látogató papok. Carol Magni, a Misszió főnöke 1836-ban épített kápolnát a városban. Sardi püspök 1843-ban plebánia rangra emelte Botosányt.² A mai telken 1846–1847-ben építettek templomot, amelyet Keresztelő Szent János tiszteletére szenteltek fel. 1872 után a verești–botoșani vasútvonal megnyitása után megnövekedett a katolikusok száma. A régi templom kicsinek bizonyult. Akkor a régi templomot megnövelték, és gótikus stílusban átalakították mai formájára. 1940-ben a németek hazatelepítése következtében csökkent a számuk, majd később az iparosítás következtében ismét növekedett az ide költöző magyar katolikusokkal.

1930-ban 32 555 lakosa volt, akik közül 688 volt a római katolikusok száma. 115-en vallották magukat magyar nemzetiségűeknek és 107-en voltak magyar anyanyelvűek.³ 1980-ban 78 700 lakosa volt,⁴ 1991-ben pedig 126 739.⁵ 2005-ben 264 katolikus család és 665 hívő élt a városban.

A mai Botosány Észak-Moldva egyik legfontosabb iparközpontjává nőtte ki magát. Mezőgazdasági gépeket gyártó és javító központ. Könnyűipari felszereléseket és cserealkatrészeket, elektromos felszerelést, kaucsukárut, elektromos szigetelőket, csavarokat és építőanyagokat gyártanak, bútorokat, gyapotfonalat és szöveteket, műszálat, valamint élelmiszereket, túrót, vaját, tejport, kenyeret készítenek.

¹ Uo.

² Uo.

³ Domokos, 1987. 256.; Manuilă, 1938. 34., 538.

⁴ *România Ghid turistic*. 1983. 226.

⁵ *Dicționarul Enciclopedic*. 1995. I. 246.

Még megemlíjtük színházát, filharmóniáját, bábszínházát.¹

Botosány fontos idegenforgalmi központ is. Legfontosabb turisztikai nevezetessége: a Petre Antonescu tervei szerint épült Megyei Múzeum, amely monumentális épületben foglal helyet, és gazdag festett kerámia- és szoborgyűjteménnyel rendelkezik a *kukutényi* kultúra idejéből. Jó Sándor, Nagy István és Petru Rareș uralkodása idejéből tárgyakat, érmeket és dokumentumokat őriznek itt. Ezenkívül megemlíjtük a Iorga Emlékházat (Nicolae Iorga út 14.).

Legrégibb műemlékei a templomai. A Fejedelemasszony templomát Petru Rareș felesége, Ilona építtette 1552-ben, 1724 körül felújították, majd 1912-ben restaurálták. Az Uralkodói templomot szintén Ilona fejedelemasszony építtette 1551-ben kőből, ezt 1910–1912-ben újították fel.

A Popauci Szent Miklós-templom a legrégebb temploma, amelyet Nagy István vajda alapított 1496-ban, s amelyet 1751–1752-ben kolostorrá alakítottak át, majd 1899–1908 közt megújították. Háromkúpú szerkezete van a templomhajóból kiemelkedő toronnyal.

Az egyik örmény templomot a 14–15. században építették, másikat a 16. században, amelyet 1795–1797 közt újjáépítettek.

Katolikus temploma a Iorga és a Cuza Vajda utca találkozásánál épült. Emlékművei közül megemlíjtük a Hősök emlékművét, az 1907. évi parasztfelkelés emlékére épült műemléket és Eminescu mellszobrát.

A város alaprajza utcák kusza hálózata. Jelenleg Botosány megye központja.

¹ Uo.

Breáza (Breaza)

A Moldván túli területen, Románvásár és Karácsonykő között egy magyar falucsoport található Talpa és Borgován plébániaközpontokkal. Itt Breáza, Dávid, Valény és Dokhia a legjelentősebbek, s ezek közt is Breáza, amelynek a legutóbbi ideig zömmel csángó lakossága van.

Breáza Talpa és Borgován községközpontok közt települt a Románvásár–Karácsonykő országútból kiágazó Borgován–Tupilác megyei út mentén, Románvásártól 35 kilométerre, Karácsonykőtől 25 kilométer távolságra.

Neve román eredetű és „lám pás”-t jelent, de használják gúnyosan „különb”, „rendkívüli” értelemben is.

Természeti környezete a Szub-Kárpátok Moldva és Beszterce gyűrt dombjai hajlatához tartozik. Az altalajt újharmadkori (neogén) gyengén cementált homokkövek, márgák, konglomerátok gyűrt rétegei képezik. Ezeket közepes termékenységsű hamuszürke és barna erdei talaj borítja. A domborzatot völgyszabdalta 300–450 méter magasságú halmok, dombok képezik.

A falu a Borgovánt két oldalról is körbefolyó Bahnica és Csertien (Certieni) patakok völgyében duzzasztott kiterjedt Bernevisa tó délkeleti partján húzódik a Tarnica domb lábánál, amelyet északról a Breaza és Kiliile patakok táplálnak, amelyek a Bersenilor dombok közül érkeznek. Lefolyása, a Marenka folyócska völgye, északkelet felé veszi az útját a Moldva felé. A falu a Geatăului és az Ușcații dombtól keletre szaladó völgyben keletkezett. Az eldugott völgy jó védelmet nyújtott lakóinak, ezért az 1759. évi utolsó tatárdúlás idején a Szeret menti magyar falukból menekült bujdosók alapították, akiket szívesen fogadtak a Bals bojárcsalád birtokán. A madéfalvi veszedelem idején székelyföldi menekültek is érkeztek ide.

1764 után Hrisostomus Dejoannis is tudósított ezekről a telepekről 1762. április 9-én.¹

Jerney János 12 csángó lakosát említette Brácza néven.² A Miszsió 1850. évi sematizmusában „Brasse” és „Brassa” formában említették.³

A jászvásári apostoli vikariátus 1857. évi jelentésében is szerepelt mint a talpai plebánia fiókegyháza 63 katolikus lakossal.⁴

Neamț megyének a 19. század végén megjelent földrajzi szótára szerint a falu határa 320 hektár volt, és 19 magyar család lakta 76 lakossal, akik mezőgazdasággal foglalkoztak.⁵ A falu határában vízimalom volt. Tartottak 100 szarvasmarhát (ebből 6 ökör és 40 tehén volt), 14 lovat, 20 juhot és 20 sertést.⁶

1898-ban 76 lakosa volt. Még beszéltek magyarul.⁷ A jászvásári püspökség 1902. évi sematizmusában mint a borgováni plebánia fiókegyháza szerepelt 103 katolikus lakossal.⁸

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 162 katolikus lakosa volt.⁹

1932-ben Domokos Pál Péter megemlítette borgováni és talpai látogatása alkalmával, hogy a szomszéd falucska Breáza, ahol még az utcán játszó gyermekek is magyarul beszéltek. 30 családot említett, mint a falu lakosságát.¹⁰

Az 1992. január 7-i népszámlálás alkalmával 206 lakosából 202-en voltak katolikusok.¹¹

¹ Auner, 1908. 15.

² Jerney, 1851. I. 169.

³ Gabor, 1996. 49.

⁴ Kovács, 1870. 49.

⁵ Gheorghiu, 1895. 84.

⁶ Uo.

⁷ Révai új lexikona 3. 538.

⁸ Auner, 1908. 80–81.

⁹ Domokos, 1987. 252.; Manuilă, 1938. 676.

¹⁰ Uo. 249.

¹¹ *Moldvai Magyarország*. 2002. 3. sz. 13.

2005-ben mint a talpai plebánia fiókegyházát említették 82 családdal, illetve 206 katolikus lakossal.¹

A 19. század elején Halasfalva, a század második felében Talpa, a 20. században Borgován, majd 1997-től ismét Talpa fiókegyháza lett.

Breázának nem volt temploma, ezért a szertartásokat magánházaiknál tartották. 1990–1995 közt építették az első templomát, amelyet A rózsafüzér királynője tiszteletére szenteltek fel.

A falu lakói földművesek és állattenyésztők, akik régen a földesúr birtokán dolgoztak. Kukoricát, zabot, rozstot árpát, babot, borsót, kevés burgonyát, ánizst és lencsét termesztettek.²

Breáza kis falu, amely a Moldván túli telepek legmagyarabbika, s híven őrzi katolikus vallását és hagyományait.

Bruszturósza (Brusturoasa)

ATatros büszkén folyik a hegyek közt, nagyszerű völgye telepalántálva tetszetős zsindeletős faházakkal, hol sűrűn, hol gyéribben, hol a sziklát ostromolva, hol gerendák közé szorítva, vízfűrészeket működtetve, közben egy-egy paraszti földparcellával megszakítva. Ez a völgy a székelység ősi szállásterülete volt, ahol régi magyar telepek sorakoztak. Erről számolt be Nicolae Iorga, a nagy román történész, országjáró körútja alkalmával a 20. század elején. Megjegyezte, hogy még gyakoriak itt a magyar típusok: kerek arc, szőke szakáll apró szemekkel, vörösés bőrszínnel, de az idegen (magyar) nyelv már rég kiveszett, akár a múlt katolikus hite.³ Jorga nem tudhatta, hogy alig több mint fél évszázad múlva már nem fognak számítani az okiratok, s megváltozik a román nép eredetképe, majd Ceaușecu cipész fogja diktálni a törté-

¹ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 338.

² Gheorghiu, 1895. 362.

³ Iorga, 1972. 235.

nelmet, amit átvesznek tőle a tudósok is. A székelység ősei elrománosodtak a Tatros völgyben, de a székelyek keletre áramlása újabb és újabb hullámokban többször megismétlődött, így folyamatosan fennmaradhattak a székely katolikus közösségek is, faluként hol többségben, hol csak kisebbségben.

Bruszturósza a Tatros bal oldalán nyújtózik, a Camenca patakka-
l való összefolyása két oldalán, a vele összeépült Kókényestől egészen
Burjánosig több kilométer hosszúságban a Csiki-havasok és a Tar-
kő-hegység gerendesi hegygerince közt, Csikszeredától 52, Bákótól
85 kilométerre, Mojnestől 37, Kománfalvától (Comănești) 31 kilo-
méter távolságra.

Természeti környezete a Keleti-Kárpátok keleti, homokkő *flis* vo-
nulatához tartozik, s ezen belül a kréta paleogén Tarkő takarónak a
része, amelybe mélyen bevágódott a Tatáros (Tatros) folyó festői
völgye. A lejtőket lomb, tűlevelű és vegyes erdők, legelők és széna-

füvek borítják *podzol* és podzolosodott erdei talajokkal. A völgyekben sekély, hordalékos, kavicsos, homokos váztalajok vannak.

A település neve román eredetű, és a *brusture* = bojtortján szóból származik, és bojtortjános jelentésű. A helyi lakosság szerint egy „Brustur” nevű egyéntől kapta a nevét, aki Țară Lungă (Hosszú Ország) nevű barátjával építette az első házakat.

A falu valószínűen a 18. században keletkezett az erdőkitermelés és fafeldolgozás által idevonzott lakosság telephelyeként. A Kőkert nevű helyen (Gardu de Piatră) az oroszok által készített erőd látható, amit 1849-ben építettek egy szűk szorosban. Újabb magyar lakosságról Gegő, majd Jerney János számoltak be. Utóbbi 100 székely magyar katolikus lakosát említette Ghica Miklós birtokán, románokkal keverve.¹ Az 1851. évi sematizmusban mint Pusztina fiókegyházát említették 112 katolikus lakossal.²

A jászvásári katolikus vikariátus 1857. évi jelentésében mint Dormánfalva fiókegyháza szerepelt 224 katolikus lakossal.³

Bákó megye földrajzi szótára 1895-ben 242 családot és 1218 lakosát említette, akik 115 lovat, 886 szarvasmarhát, 164 sertést és 74 kecskét tartottak.⁴ Területén 14 vízfürész és 4 vízimalom működött. A magyarokat a község lakói bemutatásánál említette. 4504 lakosból 378 volt a magyarok száma.⁵ Ortodox templomát 1872-ben a falu lakói építették.

A jászvásári püspökség 1902. évi sematizmusában 262 katolikus lakosát említették.⁶ Weigand Gusztáv, a lipcsei egyetem híres nyelvészprofesszora, moldvai tanulmányútja alkalmával kiadott munkájában megjelent adat szerint 1800 román és 300 székely lakosa volt.⁷

¹ Jerney, 1851. I. 169.

² Uo. I. 323.

³ Kovács, 1870. 52.

⁴ Racovița, 1895. 182.

⁵ Uo. 183.

⁶ Auner, 1908. 82–83.

⁷ Weigand, Gustav: *Fremde Elemente in der Moldau*. Domokos, 1987. 125.

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint 1065 lakosa közül 234 volt a katolikusok száma, akik közül 12-t jegyeztek be magyar nemzetiségűnek s 12-t magyar anyanyelvűnek.¹

Az 1992. január 7-i népszámlálás 3608 lakosából 746 katolikust talált, akik közül Tánczos Vilmos egyetemi tanár felmérése szerint 100-an beszélik a magyar nyelvet.²

2005-ben 72 család és 210 lélek volt a katolikusok száma.³

Katolikus templomát 1992-ben építették, és Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére szentelték fel. Addig a szomszédos Csügésre jártak át istentiszteletre. 1992 óta önálló plebánia rangjára emelkedett. Jelenleg 3 fiókegyháza is van: Kókényes, Felső-Burjános és Ágas faluk 577 hívővel.

A katolikusok számának a nagyméretű ingadozását a templom hiányával, a lelki gondozás esetlegességével, a gyakori vándorlással, a munkalehetőségek gyakori váltakozásával is magyarázhatjuk.

Bruszturósza néprajzi szempontból is jellegzetes falu. Hagyományos bornaházaival, szötteseivel. Az itt készített szöttesek, szőnyegek, lócatakarók, csergék keresettek, és szücsmestersége is híres. Turisztikai helyzete is kedvező: a Tarkő hegység központi déli határánál a Kaminkai-völgyön keresztül a legmagasabb csúcs a Geren-des (Grândușu) felé vezető úton. A Făgețel, Sugura és a Palos szája völgy ásványvízforrásai gyomor, bél, vese és krónikus májbetegségek gyógyítására alkalmasak.

¹ Domokos, 1987. 169.; Manuilă, 1938. 32–33., 537.

² Tánczos, 2001. 166.

³ *Ahnahanul Presa Bună*. 2005. 319.

Buda (Cleja Buda)

Klézse falu része, amely a település alsó harmadát alkotja a Bákó–Egyedhalma országút mellett, a faluba való bemeneti részen. Régen a Klézse többi részétől elválasztó távolság nagyobb volt, ezért külön adatokkal jellemezték ezt a falurészt.

Iosif Gabor a moldvai katolikus közösségek szótárában a „Buda” nevet szláv eredetűnek tartja, ami az erdőbe előretolt házat jelentett. Ott laktak az erdészek, juhászok és a famunkások. Így valamikor itt erdei lak állhatott.¹

Jelenleg a település egységesedett, így a katolikus statisztikákban is, az adminisztratívokban is egységes településnek tekintik.

Már a 19. század végén is egységes volt. Akkor Klézse falunak 1342 lakosa volt, akik mind magyarok, ahogy a *Bákó megye földrajzi szótára* is bemutatta.² Jelenleg két temploma van a falunak. Klézse Buda a klézsei központi plebánia fiókegyháza. Buda templomát 1993-ban építették, és Szent Márk tiszteletére szentelték fel. 2005-ben ennek a falurésznek 432 család, illetve 1514 katolikus lakója volt.³

¹ Gabor, 1996. 51.

² Racovița, 1895. 232.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 321.

Buhocs (Buhoci)

ASzereten túli terület egyik központi települése, amely csak részben katolikus lakosságú, de jelentős katolikus közösséggel rendelkezik.

Buhocs Bákótól keletre települt a Szeret völgyében, a folyó bal partján, 8 kilométerre a várostól.

Természeti környezete a Szeret széles, aszimmetrikus folyosónak is nevezett teraszok által kísért völgyéhez tartozik, a Moldvai-fennsíkhöz tartozó övezetben. A folyó hordalékai pozitív és negatív kisformákat hoztak létre. Turzásokat és elhagyott folyómedrekben kialakult morotvákat. A völgyben termékeny hordaléktalaj, a teraszokon degradált csernozjom talaj alakult ki.

A település neve a „buhă” = bagoly vagy borzos szóból alakulhatott ki (román).

A települést a jászvásári Trei Ierarhi (Három főpap) kolostor birtokán 1902-ben alapították „Cerbu” (Szarvas) néven egy szarvas után, amelyet a szomszédos erdőkben találtak.¹ A birtok tulajdonképpen az aknavárosi (Tg. Ocna) Precsiszta és Răducanu kolostoroké volt, de a jászvásári kolostornak voltak alárendelve.

A moldvai orosz hadsereg parancsnokságának a térképén 1835-ben sem Cerbu, sem Buhocs néven nem tüntették fel, ami még nem jelenti, hogy nem is létezett, annál inkább, mivel 1850-ben már katolikus temploma is volt. A magyar források szerint lakói Lujzikalagorból származnak, s már a 18. században letelepedtek a Szeret völgyében.

Jerney János már megemlítette a 19. század közepén megjelent utazási beszámolójában „Buhócs” néven, mint Prezest fiókegyházát, amelynek 60 katolikus lakosa kalugyeri eredetű csángó, tudnak magyarul.²

¹ Racovița, 1895. 192.

² Jerney, 1851. I. 167.

A Misszió 1850. évi sematizmusában „Buhoccia” néven említették 143 katolikus hívővel.¹ A katolikus plebániák 1857. évi kimutatásában „Bahocsia” néven szerepel 182 katolikus lakossal.²

A 19. század végén megjelent *Bákó megye földrajzi szótárában* két Buhocs települést ismernek: Buhociu Mare vagy Cerbul és Buhociu Mic vagy Buhocsel. Ez utóbbi ma is különálló falu. Így a község központja a mai Buhocs volt, a Buhociu Mare. Beszámolt két templomáról, az ortodoxról, amelyet a hívők építettek, és a katolikusról, amelyet szintén a lakosság épített 1850-ben, amelyben a prezesti pap szolgál. 252 család lakott a faluban, illetve 920 lakosa volt. 30 lovat, 657 szarvasmarhát, 181 sertést, és 2 kecskét tartottak.³ A lakosság nemzetiségi összetételét a község tárgyalásánál említette, ahol az egész községben 769 magyar lakos élt.⁴

Mezőgazdaságában a szokványos kultúrák mellett szőlőt is termesztettek 23,81 hektáron. 101 méhkaptára 1890-ben több, mint 391 kg mézet és 130 kg viaszt termelt.⁵

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával 1169 lakosából 287 volt a katolikusok száma.⁶ 1992-ben 1270 lakosa volt.⁷ 2005-ben 141 család, illetve 388 lélek volt a katolikusok száma.⁸

Jelenlegi katolikus templomát 1940-ben építették, de a földrengés következtében súlyosan megrongálódott. Csak a háború után készült el véglegesen, s 1948-ban szentelték fel Assiszi Szent Ferenc tiszteletére. Régen Prezest *filiáléja* volt, 1968 óta a bizsgiri plebánia fiókegyháza. Néprajzi szempontból hagyományos paraszti gazdálkodásáról, szótteseiről, népviseletéről és hagyományos népszokásairól nevezetes.

A faluban kereskedelmi és szolgáltatási egységek vannak.

¹ Gabor, 1996. 51.

² Kovács, 1870. 49.

³ Racovița, 1895. 192.

⁴ Uo. 193.

⁵ Uo. 195.

⁶ Domokos, 1987. 172.; Manuilă, 1938. 539.

⁷ *Révai új lexikona*. III. 1999. 767.

⁸ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 318.

Buhus (Buhuși)

A moldvai csángó telepek kirajzásainak a célpontjai közt a jó termőfölddel rendelkező falvak szerepeltek, de ott találjuk mindenütt őket Moldva vásárhelyeiben is. Ezek a vásárhelyek részben városok voltak, de a 18–19. század folyamán számos faluközség is vásárjogot nyert, ahol a birtokosok kijárták az uralkodónál, hogy vásárokat rendezhessenek. Ilyen vásáros hely faluból alakult ki Buhus, amely Románia legrégebb és legnagyobb posztógyárának a központja, és amely már régen városrangra emelkedett. A buhusi csángó közösség néhány száz fős, és csak a 20. század folyamán vált számottevővé.

Buhus a Cracau–Besztercei-medence délkeleti részén települt, az Aranyosbeszterce bal partján, teraszain és a domboldalban, Karácsonykötől 35 kilométerre, Bákótól 25 kilométerre, 235 méter tengerszint feletti magasságban.

Természeti környezetét tekintve a Kárpátok lábánál a hegyeket a gyűrt domboktól elválasztó érintkező medencesorhoz és az azt átszelő Beszterce folyónak a teraszok által kísért völgyéhez tartozik. A felszínen barna és szürke erdei és hordalék talajok vannak.

Oklevélben először 1438-ban említették Boldest néven.¹ 1457. április 14-én az Örbikk nevű telepnél (ma a város egyik negyede), Nagy István vajda (Stefan cel Mare) Szucsáva felé haladtában legyőzte Petru Áron seregét.²

1800-tól nyerte el mai nevét: Boldestii lui Buhus, Boldestii Buhusoei formában. A Buhus nevet egy Buhus nevű bojártól nyerte, amely máskülönben gonoszűzőre utaló. (Buh rosszhírűt jelent, az us képző riasztó, hessegető értelmű.)

1819-ben bojári vásárhelyjé nyilvánították. 1832-ben megjelentek az első kézművesműhelyek, majd 1930-ban város lett.

¹ <http://ro.wikipedia.org/wiki/Buhuși>

² http://ro.wikipedia.org/wiki/Buhuși_Uo.

Az 1895-ben megjelent *Neamț megye földrajzi szótára* részletesen bemutatta a települést. Akkor 2360 lakosa volt, legnagyobb részük zsidó (1519), akik kereskedelemmel, spekulációval és iparúzéssel foglalkoztak.¹

A Besztercei járás központja és a zsidó rabbi székhelye volt, aki a Dávid nemzetség örökösének a címére pályázott. Több zsinagóga volt a városban, és egy kórház, amelyet Alcaz ezredes alapított.

Itt épült Románia legnagyobb posztógyára, amely paraszti posztót gyártott, és amelyet szintén Alcaz ezredes alapított 2 millió lej tőkével. 250–300 dolgozót foglalkoztatott. 184 gépe közül 80 szövőgéppel és 10 fonógéppel működött. 200 lóerős turbina hajtotta, és hetente 240–250 tekercs 50 méteres posztót állított elő.²

Volt még a vásárhelyen 1 faggyúgyertya- és 3 cipőkrémgyár, 3 fazekasműhely, 4 bundasapka-készítő, 8 szabó, 1 pék, 1 sztearin-gyertya-készítő, 2 bádogos, 1 kovács, 1 fegyverműves, 1 szeszgyáros és 12 varga (csizmadia).

Itt volt egy gyalogszázad központja is. Minden vasárnap vásárokat rendeztek.³

Eredetileg a posztógyár a neamți kolostoré volt annak a központjában. A kolostori birtokok kisajátításakor a vagyonátvevő bizottság egyik tagja a Târgu Neamț melletti Bilebeára költöztette, a birtokára. Utólag vásárolta meg Alcaz ezredes. Ő költöztette a gyárat Buhusba.⁴

Katolikus lakosságának a története szorosan összefügg a posztógyár történetével. Legtöbbször mint szakemberek kerültek Buhusra. Legelőször a Misszió 1874. évi sematizmusában említették meg, amikor 16 katolikus hívő élt ott.⁵

¹Gheorghiu, 1895. 93.

²Uo.

³Gheorghiu, 1895. 93.

⁴Gabor, 1996. 52.

⁵Uo.

Magyar lakosságát először a 20. század elején Sebestyén Ede említette.¹

1912-ben Buhus községnek 3200 lakosa volt.² Posztógyára révén gyorsan fejlődött. 1930-ban a falu 8655 lakosából 572 volt a katolikus.³

2005-ben 88 család, illetve 299 lélek volt katolikus csángó.⁴

A katolikus közösség 1934-ben megvásárolt egy parcellát a posztógyártól, amelyen katolikus templomát építették fel 1936–1938-ban, és a Szent Kereszt felmagasztalása tiszteletére szentelték fel. Jelenleg a lézpedi plebánia fiókegyháza.

A 2002. évi népszámláláskor 18 746 lakosa volt.⁵ Buhus napjainkban hanyatlik. Ipara a csőd szélén áll, posztógyára is, amelynek nagy szerepe volt a város fejlődésében.

A város idegenforgalmi nevezetességei közt megemlítjük a 19. században épült neoklasszikus stílusú bojári udvarházat, ahol történelmi múzeumot rendeztek be. Ugyanitt találunk egy 18. századi erődített vendégfogadót.⁶

Bukila (Buchila)

Bogdánfalva a Szeret-völgy (Mezőség) nagy csángó faluinak egyike, több hajdan önálló falu egyesüléséből jött létre. Így Bukila is Bogdánfalva része, a település keleti részén a Bălțața patak forrásai közelében. Itt van a bogdánfalvi temető, s a temetőben egy kis fatemplom, amelyet a hagyomány ugyanolyan réginek tart, mint a forrófalva–nagypataki temetőben lévő templomot. Ez a templom tölgygerendákból épült, amelyek a sarkoknál össze vannak

¹ Sebestyén, 1904. 39.

² Lükő, 1936. 211.

³ Manuilă, 1938. 675.

⁴ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 327.

⁵ *Anuarul Statistic*. 2005.

⁶ Ichim, 1987. 19.

ácsolva. 15 méter hosszú, 6 méter széles és 5 méter magas. Sokszor kellett javítani az idők folyamán.¹

Bukila Nicolae Bălcescu község faluja, amelyet az utolsó közigazgatási reform is önálló falunak nyilvánított.

A 19. század végi *Bákó megye földrajzi szótára* is önálló faluként tárgyalta, mint amely Bogdánfalva közelében helyezkedik el, 109 családdal és 498 lakossal. 40 lovat, 195 szarvasmarhát, 60 sertést és 14 kecskét tartottak. Volt egy kocsmája.²

Az 1930. évi népszámlálás külön is összeírta. 398 lakosából 362 volt katolikus, s egyet írtak be magyarnak.³ A valóságban mindenki az. Domokos Pál Péter leírta a falurészek névsorát megjegyezve, hogy a lakók mind Bogdánfalva részének tekintik. A bukilai családnevek: Tankó (20 család), Dogár (12), Bodó (4), Duma, Kozsán, Katriu (3-3), Benke, Fekete, Petrás, Szalahor, Tubur, Zsitár (2-2), Árva, Bartos, Barbocz, Benedek, Bozsán, Bőr, Dobos, Eszki, Farkas, Finta, Gábor, Molnár, Nagy, Róka, Szakács, Szalahor, Takó, Timár, Vodó (1-1).⁴

A valószínűen az 1776-ban megjelent *Névtelen jelentés*ben mint a forrófalvi plebánia főkegyházát jelölték meg Bukilát, ahol 240 hívő katolikus élt. Bogdánfalván ugyanakkor 300 volt a katolikusok száma.⁵

A Misszió 1850. évi sematizmusa megemlítette, hogy a temetőben a templomot 1839-ben építették.⁶

A bogdánfalvi plebánia évi statisztikáiban nem említették meg külön Bukilát, csak mint a plebánia részét. 1983. december 31-én 206 család, illetve 878 hívő élt Bukilán.⁷

¹ Gabor, 1996. 50.

² Racovița, 1895. 185.

³ Domokos, 1987. 171.; Manuilă, 1938. 30–31., 536.

⁴ Domokos, 1987. 189–190.

⁵ Gabor, 1996. 51.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

Burjánfalva (Buruienești)

Románvásártól észak–északnyugatra óriásfalvak sorakoznak, melyeknek lakossága megsokszorozódott az utolsó évszázadokban. Ezeknek a lakossága a magyarról a román nyelv használatára tért át már több mint egy évszázada, de ennek ellenére sokáig megőrizték elkülönülő etnikai jellegüket, s „unguri”-nak nevezték magukat. Ezt a tényt igyekeztek a 20. század második felében meghamisítani, s tévedésként próbálják feltüntetni a katolikusok magyar nevét. De miért nevezték ezt a néptömeget magyarnak? A velük foglalkozó román kutatók is vallották magyar mivoltukat, magyar eredetüket, mint Nicolae Iorga, Radu Rosetti, Năstase, Giurescu és más történészek. Nyilván azért, mert valóban magyarok voltak, s katolikus vallásuk révén is megőrizték etnikai elkülönülésüket. Bizonyítékok erre az egyes helynevek, a katolikus misszió jelentései évszázadokon keresztül, a 17–19. századokból fennmaradt családfőnévsorok, a moldvai kincstár-összeírásai (cartagrafii), amelyeket latin vagy román helyesírással írtak, de amelyekből kitűnik a nevek magyar eredete, jellege. Őseik képezték Moldva egyes vidékeinek legrégebbi népességét, akik az államalapítás előtti időkből származnak, s akik kapcsolatban álltak az erdélyi magyarokkal is.

Burjánfalva egyike a közel 4000 lakosú szinkatolikus falvaknak, amelynek lakóit a román földrajzi szótár még a 19. század végén is úgy jellemezte, hogy „a lakosságot csak magyarok alkotják”.¹ A Szeret bal partján települt Tamásfalvával szemközt, Románvásártól észak–északkeletre. Közigazgatásilag egy kisebb román faluhoz, Doljeștihez csatolták, amelyhez három katolikus falu: Burjánfalva, Pohánka és Rotunda tartozik. Ez különben gyakori Moldvában, hogy a nagy katolikus falvak, ahol lehetséges, román községek falui, amelyek rendszerint kisebbek, mint a csatolt falu.

¹ Condrea, 1891. 29.

1895-ben a burjánfalvi kálváriadombon találták a legnagyobb moldvai ezüstkincset, amely a 14–15. századból származik. 1735 érmét találtak, nagy részük Petru I. Musát (1370–1391?) fejedelem garasai voltak. Ezenkívül más moldvai uralkodók érméit, valamint magyar és bolgár érmekeket is tartalmazott ez a lelet.¹ Mindebből a település régi voltára következtetnek.

Burjánfalvát először oklevélben 1589. május 9-én említették meg egy Petru Şchiopul (Sánta Péter) vajda által kiadott okiratban, amikor a sorocai porkolábnak, Pârvunak adományozta.² Az ezután keltezett okiratokban a falu birtokának a feldarabolásáról, majd néhány tulajdonos kezében való összpontosulásáról adnak hírt. 1622. május 15-én Ştefan Tomşa uralkodó megerősítette Goe bojárnőjét, Cond-rachiát a burjánfalvi rész birtokában, amelyet Goe vásárolt a burjánfalvi Avramtól.³ Ugyanannak a Goe országbírónak még volt fél faluja, amelyet 1619-ben erősítettek meg.⁴ 1708-ban a falu a Sturdza család birtokába került, míg 1772–1774 közt a jószág a jászvásári Bărboi kolostor tulajdonába a kolostori javak állami birtokbavételéig.

A katolikusok a 18. század első felében telepedtek meg, miután külön falut alapítottak a Szeret másik partján.

Más források szerint már a 17. században is ott voltak, de nem kezelték külön faluként, hanem mint Tamásfalvához tartozó tanya-csoportként vagy szállásként. Lehetséges, hogy a szomszédos tamásfalviak művelték meg a bojár földjeit, akik jó munkások hírében álltak.

A katolikus statisztikákban gyakran szerepelt Burjánfalva. 1762. március 9-én a Misszió prefektusa, Hrisostomus Dejoannis közölte, hogy Tamásfalváról átkelve a Szereten egy szállást talált 21 házzal és 84 lakossal, akik mind katolikusok voltak, templomuk nem volt,

¹ Ciocan, 2000. V. 11.

² Gabor, 1996. 53.

³ Ciocan, 2000. 11.

⁴ Uo.

és a domafalvi plebániához tartoztak.¹ A moldvai katolikus templomok helyzetéről számolt be egy névtelen 1776-ban, aki úgy mutatta be, mint Giudeno (dsidafalvi) plebániához tartozó falut, „Borianest” néven, 250 katolikus hívővel, szintén templom nélkül.²

A megszálló orosz hadsereg 1773–1774. évi népszámlálás alkalmával összeírta a megadóztatható moldvai polgárokat. 30 burjánfalvi adóköteles névsorát írták össze.³ Az 1790-es években az osztrákok szállták meg Moldva egy részét. Az általuk készített térkép leírásában a 380. sorszámú „Buruenesti oder Beluschesty” néven tüntették fel. Akkor már Moldva nagy települései közé tartozott. 70 háza volt és 62 családfő, akik 9 lófogatot és 104 marhafogatot tudtak kiállítani.⁴ A házak száma szerint csak Szabófalva és Birófalva voltak ennél népesebbek a Románvásár körüli katolikus faluk közül.

Jerney János 1850-ben Szent József tiszteletére épült templomát és 600 csángómagyar katolikus lakosát említette, akik elrománosodtak.⁵

1857-ben a jászvásári misszió által közzétett eklézsiák kimutatásában mint Tamásfalva fiókegyházát említették, 751 katolikus lakossal és templommal.⁶

Frunzescu településlexikona szerint 1872-ben 1385 lakosú település volt, ahol április 27-én és június 29-én tartottak vásárokat.⁷

Az 1875. évi sematizmusban 1100 katolikus lakossal már a plebániák névsorában is feltüntették.⁸

¹ Uo.

² Gabor, 1996. 53.

³ Ciocan, 2000. 11.

⁴ Domokos, 1987. 104. *Topografische generai Beschreibung im Jahre 1788 und 1789. Fünf moldauischen Bezirken.*

⁵ Jerney, 1851. I. 170.

⁶ Kovács, 1870. 45.

⁷ Frunzescu, 1872. 81.

⁸ Domokos, 1987. 117.

1868-ban téglából épült temploma 1872-ben leégett, és a magyarországi Szent László-társulattól kértek segítséget. Az új templom kőből épült, és 1875-re készült el.¹

Az 1902. évi sematizmusban Dsidafalva fiókegyházaként említették az anyaegyházhoz hasonló (1008) hívőszámmal.²

Román megye földrajzi szótárában, amelyet 1891-ben adtak ki, 219 családját és 971 lakosát említették, akik mind magyarok voltak. A faluban mindössze 4-en tudtak írni-olvasni. Volt 234 ház és téglakő temploma, amelyet 1875-ben építettek. A dsidafalvi plebániához tartozott. A falu a környező birtokkal együtt a jászvásári Bårboi kolostor jószágá volt, amely a Golia kolostortól függött.³

Weigand Gusztáv, a lipcsei egyetem tudós nyelvészprofesszora 1894–1902. évi tanulmányútjáról beszámolva *Fremde Elemente in der Moldau* címmel a csángókkal is foglalkozott. A régi magyar szesző beszédű elrománosodott vagy részben elrománosodott csángók közt említette Burjánfalvát, akik egy ideig román beszédükben is megőrizték magyar nyelvjárási sajátosságait, és „s” helyett „sz”-et ejtettek stb.⁴

N. Ciocan 1903-ban a *Román megyei keresztény katolikusok monográfiájában* a lakosok munkájával 1861-ben épült templomáról számolt be.⁵ A burjánfalvi templom már 1845-ben, Jerney utazása idején is megvolt. Javíthatták, vagy bővíthették 1861-ben.

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint Burjánfalva 1546 főnyi lakosságából 1436-an voltak katolikusok.⁶

1992-ben 3331 lakosát írták össze, akik majdnem mind – 3357 fő – katolikusok voltak. Az egész Doljesti község 6646 lakosából, amelynek fele Burjánfalván él, 5489-en voltak katolikusok (82%). Az ortodox többségű községközpontban a lakosságnak csak 18%-a

¹ Révai új lexikona III. 1998. 803.

² Auner, 1908. 80–81.

³ Condrea, 1891. 29.

⁴ Domokos, 1987. 128. Forrás: Weigand: *Fremde Elemente in der Moldau*.

⁵ Ciocan, 1924. 36.

⁶ Domokos, 1987. 251.; Manuilă, 1938. 706.

él.¹ Ebből is kitűnik a katolikus lakosság hátrányos megkülönböztetése, mely még napjainkban is megmutatkozik.

Burjánfalva Szabófalva, majd Dsidafalva fiókegyháza volt. 1920 óta önálló plebánia. Mai temploma 1930-ra készült el és Szent József, a régi temploma védőszentje tiszteletére szentelték fel. A dombtetőn uralja hatalmas méreteivel a falut: 43 méter hosszú, központi tornya 40 méter magas, amelyet kétoldalt egy-egy alacsonyabb torony fog közre. 1999-ben 967 család, illetve 3698 lélek élt a faluban.² 2005-ben 981 családot, illetve 3615 katolikus lelket tartottak nyilván.³

Burjánfalva piacra termelő gazdasággal rendelkezik. Friss zöldséggel látja el Románvásár piacait.

Domokos Pál Péter 1932-ben látogatta meg. Papját Jacint Blocknak hívták.

Burjánfalva lakossága, mint a környező katolikus faluk nagy részéé, a környezet és más kényszerítő körülmények hatására nem tudta megőrizni ősei nyelvét, de megőrizte etnikai tisztaságát, elkülönülését. Itt a legritkábbak a vegyes házasságok. Sorsuk nagyon hasonlít az írekéhez, akik szintén katolikusok, és anyanyelvük elvesztése után ébredtek öntudatra, s akik függetlenségüket is azután harcolták ki.

¹ *Moldvai Magyarság*, 2002. No. 3. 13.

² Ciocan, 2000. 11.

³ *Almanahul Presa Bună*. 2005. 319.